

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI**

**BATI'DA İSLAMOFOBİ VE MEDYA:
FRANSA ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Gülbahar Sayım

Ankara-2017

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI**

**BATIDA İSLAMOFOBİ VE MEDYA:
FRANSA ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Gülbahar SAYIM

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mehmet Cem ŞAHİN

Ankara-2017

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../2017)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

ÖNSÖZ

Küreselleşme ile birlikte mesafelerin yok sayıldığı günümüzde, medya önemli bir araç unsuru haline gelmiştir. Bilindiği üzere iletişim araçları, bilginin aktarılması ve istenilen kitlelere ulaştırılması adına etkin unsurlardır. Medyayı oluşturan gazete, televizyon, internet gibi hızlı iletişim araçları sayesinde, ülke kamuoyları anında bilgiyi elde etme imkânına sahiptir. Diğer taraftan hızlı iletişim araçları gelişmiş teknolojinin ışığında, kamuoyunda başta algı yönetimi olmak üzere toplumların inanç ve düşüncelerini şekillendirebilmektedir. Doğudan batıya, kuzeyden güneye insanların etkileşim halinde bulunduğu 21. yüzyılda, ortak değerlerin kolaylıkla yaşanması gerekirken günümüzde tahammülden yoksun ötekileştirmeye dayalı dünya görüşlerinin arttığını esefle görmekteyiz.

Berlin Duvarının yıkılmasıyla birlikte Sovyet Bloğunun Liberal düşünceye karşı yenik düşmesi sonucunda Batılılar, zihinsel anlamda dünya düzeninin hakimi konumuna gelmişlerdir. Bernard Lewis'ten Samuel Huntington gibi düşünörlere kadar, "Tarihin Sonu" tezi savunulurken Batılılar, kendilerini merkez konumuna koyarak, dünya toplumlarının "medenîleşmesi" için kendilerinin ulaşmış oldukları seviyeye gelmelerini savunuyorlardı. Fakat bu statik, dışlayıcı ve ötekileştirici düşünce anlayışı, Çin erdeminden, İslam idrakinden ve Hint felsefinden yoksun olduğu için, post-modern dönemde aslında kendi sonunu hazırlamaktaydı.

Geçmişten günümüze kendi kimliğini oluşturmak için daima "öteki" üzerinden kendini tanımlayan Batı medeniyeti, günümüzde bir nefret suçu olan İslamofobi kavramı üzerinden birliğini oluşturmaya çalışmaktadır. Batı medeniyetinin gözünde İslam dininin modernitenin "çağdaşı" haline gelmesi ve görünürlük kazanması, modernitenin seküler sembolleriyle çelişmekte ve yeni çatışma alanları üretmektedir.

90'lı yıllardan itibaren Fransa'da İslam ve Müslümanlar, gündelik olarak medyada ön planda bulunmuş ve bir zamanlar “misafir işçi” olarak tanımlanan bu göçmen insan sınıfı, günümüzde adeta “potansiyel terörist” olarak tasvir edilmektedir. Başörtülü bir kadına veya uzun sakallı bir erkeğe şüpheyle yaklaşılmaktadır. Günümüzde dördüncü kuşak Müslüman toplumlarının ve aidiyet konusunda kendilerini Fransa'ya ait hissedeni yeni nesillerin, bu ayrımcı tutumlara hayatlarının her alanında maruz kaldıklarını bizzat şahit oldum. Bir gazeteci olarak, son yıllarda Fransız medyasını takip etmekte ve analizlerde bulunmaktayım. İşte bu nedenden dolayı da tez konusu olarak Fransa örneği üzerinden İslamofobi ve medyanın bu yöndeki etkisini çalışmak istedim. Başta Fransız televizyonu olmak üzere, yayımlanan bazı Fransız dergi, gazete ve makaleleri tercüme ederek çalışmamda kaynak olarak kullandım.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, “Doğu ve Batı Medeniyeti” başlığı altında Hz. Muhammed döneminden itibaren *Doğu* ve *Batı* kavramlarının muhtevalarını, kendilerini Batılı olarak tanımlayan toplumların, “Doğulular” hakkında Oryantalizm başlığı altında yapmış oldukları çalışmaları, Ortaçağ döneminden itibaren Batı toplumlarının günümüze kadar geçirmiş oldukları evreleri ve bunların Post Modern dönemde dünyaya hangi zaviyeden baktıklarını incelemeye çalıştık. İkinci bölüme geldiğimizde ise, “Batı'da İslamofobinin Ortaya Çıkışı” başlığını kullanmayı uygun gördük, zira bu bölümde İslamofobi kavramının tanımını, doğuşunu ve gelişim sürecini işledik. Üçüncü bölüme geldiğimizde ise “Fransa'da İslamofobinin Gelişimi” başlığı altında Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkan laiklik olgusunu ve bunun yanı sıra Fransa'da İslamofobinin gelişimini irdelemeye çalıştık. Müslüman toplumunun en yoğun olarak yaşadığı Fransa'da, göçmenlerin entegrasyonunun nasıl bir sorun olarak tasvir edildiğini, insan haklarını ve düşünce özgürlüğünü savunan laik Fransız Cumhuriyetinde, İslamofobik eylemlerin artışının nedenlerini tespit etmeye çalıştık. Son olarak dördüncü bölüme geldiğimizde ise “Fransa'da İslamofobinin

Oluşumunda Medyanın Rolü” başlığı altında, İslam ve Müslümanların tarihsel olaylar ışığında Fransız medyasında nasıl tanıtıldığını incelemeye çalıştık. 1979’daki İran Devrimi ile 2015’teki Charlie Hebdo olaylarını kapsayan bu süreci, gazete, televizyon programları ve siyasi aktörlerin söylem ve demeçleri çerçevesinde incelemeye çalıştık.

Bana bu konuyu çalışmam için fırsat veren ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Cem Sahin’e ve beni bu günlere büyük emeklerle getiren değerli annem Tekmile Şahin ve babam Halil Şahin’e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ve bana her konuda sabırla yardımcı olan, bu süreçte yegâne destekçim olan eşim Fazlı Sayım’a şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
DOĞU-BATI MEDENİYETİ TARİHİ	3
A. Doğu ve Batı Kavramlarının Tarihsel Gelişimi	3
B. Ortaçağ Dönemi	10
C. Rönesans Dönemi	12
D. Aydınlanma Dönemi	16
E. Post-Modern Dönem.....	20
İKİNCİ BÖLÜM	25
BATI'DA İSLAMOFOBİNİN ORTAYA ÇIKIŞI	25
A. İslamofobinin Tanımı, Doğusu ve Gelişim Süreci	27
B. Sömürge Dönemi Sonrası Göç ve Irkçılık	33
C. Aydınlanma Felsefesiyle Oluşan Yeni Dünya Düzeni	35
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	39
FRANSA'DA İSLAMOFOBİNİN GELİŞİMİ	39
A. Cumhuriyetle Oluşturulan Laiklik Anlayışı	40
B. "Ulusal Sorun": Göçmenlerin Entegrasyonu	43
C. Günümüzde İslamofobi.....	47
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	51
FRANSA'DA İSLAMOFOBİNİN OLUŞUMUNDA MEDYANIN ROLÜ	51
A. Fransız Kamuoyunun İslam'la Tanışması: İran Devrimi	54
B. Başörtüsü Sorununun Medyadaki Görünümleri	57
C. Medyanın 90'lı Yıllarda Oluşturduğu İslam Algısı	64
D. Fransa'da 11 Eylül'den Sonra İslam Algısı	68

E. Charlie Hebdo Olaylarıyla Artan İslamofobi.....	71
SONUÇ	77
EKLER	79
KAYNAKÇA	87
ÖZET	96
ABSTRACT	97

KISALTMALAR

Bkz. : Bakınız

Çev. : Çeviri

M.S : Milat'tan Sonra

S. : Sayfa

Vb. : Ve benzeri

Vs. : Vesaire

Yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

Her ilişki birden fazla özne arasında cereyan eder. Bakış açımıza göre bunlardan biri “ben”, diğeri de “öteki”dir. Varoluşsal olarak bu dairenin dışına çıkmak mümkün değildir. “Ben” tasavvuru ve “öteki” algısı arasında üç ilişki biçimi vardır. Bunlardan birincisi, mutlak bir “ben” ile mutlak bir “öteki”nin çarpıştırılmasıdır. Bir taraftan mutlak manada bir “iyi” varken, diğeri tarafta mutlak bir “kötü” şekillendirilir. “Öteki” olarak günümüzde akla gelen ilk tipolojilerden biri Müslümanlardır. İkinci ilişki biçimi, mutlak bir “ben” tasavvuruyla yok sayılan ve yok edilmek istenen bir “öteki” şeklindedir. Kendi dışındaki özneleri yok sayarak kendisini merkeze koymaktır. Bunun tipik bir tezahürü, 18. ve 19. yüzyıllarında gerçekleşen Avrupa sömürgeciliğiydi. Avrupalılar, “öteki” konumunda bulunanlara tam bu zaviyeden bakmaktaydılar. Üçüncü ilişki biçimi, içeriği boşaltılmış bir “ben” tasavvuru ile sulandırılmış bir “öteki” arasında olduğu varsayılan bir ilişkidir. Evrenselci-liberal söylemlerde öne çıkan bu yaklaşım, kimlik ve aidiyet kavramlarını minimize ederek toplumsal barışı temin etme iddiasındadır. Fakat küresellik ve çoğulculuk sloganlarıyla kendi kimliğinden feragat etmek, toplumları birbirine yakınlaştırmamakta, tersine yeni meşruiyet krizlerinin doğmasına neden olmaktadır.¹ Mesela, Batı’nın İslam algısını, onun Avrupa merkezli (Euro-centric) tarih anlayışından, Greko-Romen ve Yahudi-Hıristiyan köklerinden bağımsız ele alamayız.²

Siyasî, kültürel veya fikri olsun hangi açıdan bakarsak bakalım, İslam-Batı ilişkileri, 21. yy’ın en temel sorunlarından biridir. Bunun en temel sebeplerinden birisi, eksik ve yüzeysel bilgilere dayanmaktadır.

---

¹ İbrahim Kalın, *Ben, Öteki ve Ötesi, İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, İnsan Yayınları, İstanbul 2016, s. 454-454.

² İbrahim Kalın, *İslam ve Batı*, İSAM Yayınları, İstanbul 2013, s. 14.

Ötekileştirmenin iki taraflı olduğunu belirtmemiz gerekir. Bir tarafta Batı, İslam'ı bir tehdit olarak algılayıp bir karşıtlık oluşturur. Diğer tarafta ise İslam dünyası Mehmet Akif Ersoy'un dediği gibi Batı medeniyetini “tek dişi kalmış canavar” olarak tarif edebilmektedir. 11 Eylül saldırılarından çoğulculuk tartışmalarına, Danimarka'daki karikatür krizinden Hollywood filmlerine, Avrupa'da yaşayan Müslüman azınlıklarından Orta Doğu siyasetine ve sömürgeciliğe kadar yükselen İslamofobiden İslam ülkelerindeki Batı karşıtlığına kadar pek çok konuyu bunun bir türevi olarak görmek mümkündür.³

Çalışmamız itibariyle irdeleneceğimiz konu Avrupa ülkelerinden Fransa'da yükselen İslamofobik olaylar ve medyanın bu olgunun yaygınlaşması konusundaki etkisidir. Fakat bu konunun daha iyi anlaşılması için Batı medeniyetinin post-modern döneme gelmek için geçirdiği süreçleri incelememiz gerekecektir. Çalışmamızın ilk amacı öncelikle, Batı medeniyetinin geçmişten günümüze tarihsel gelişim sürecini irdelemektir. Böylece, Batılı insanın zihniyet yapısını ve psiko-sosyal durumunu anlayacağız. Daha sonra, İslam'ın özellikle 90'lı yıllardan sonra Batıda neden bir tehdit haline geldiği sorusunu ele alacağız. “İslamofobi” kavramının oluşum sürecini incelerken “İslam” ve “fobi” kavramlarının nasıl yan yana geldiğini - daha doğrusu getirildiğini -, Batı medeniyeti için “kızıl” tehdidin yerini “yeşil” tehdidin nasıl aldığını görmeye çalışacağız.

---

³ Kalın, *Ben, Öteki ve Ötesi, İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, s. 15-16.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞU-BATI MEDENİYETİ TARİHİ

A. DOĞU VE BATI KAVRAMLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

“Özbilinç bir başka Özbilinç için varolduğu ölçüde ve ondan dolayı kendinde ve kendisi için var olur; yani o ancak kabul edilmiş-varlık olarak vardır.

G. F. W. Hegel, “*Köle-Efendi Diyalektiği*”.⁴

Doğu ve Batı kelimeleri, kavram ve sembol olarak kullanılması modernite ile yaşittir. Günümüzde Batı dediğimizde aklımıza ilk gelen ekonomik refah, ilerlemiş teknoloji, Hıristiyanlık, beyaz ırk vb. olgular gelir. Diğer taraftan, Doğu dediğimizde ise aklımıza Müslüman, etnik ve dinsel savaşlar, Kâbe, ekonomik zorluklar gibi olgular gelir. Fakat bilinmelidir ki bu iki kavram daha önceleri bu anlamlara gelmiyordu; en azından İslam dini için öyle değildi. Öyle ki, Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyurulmaktadır: “*Doğu da Allah’ındır, Batı da. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü oradadır. Şüphesiz Allah’ın rahmeti ve nimeti geniştir; O her şeyi bilendir.*”⁵ Kur’an hakikati Doğu ve Batı ile sınırlandırmayarak hakikatin evrenselliğine vurgu yapar. Ayrıca başka bir ayette; “*ne doğu, ne batı*”⁶ diye tasvir edilen hakikat tasavvuru, doğu ve batı kalıplarını aşan bir niteliğe sahiptir. Aliya Izzetbegoviç, *Doğu ve Batı Arasında İslam* eserinde bu konuya sistematik olarak karşı çıkar. Izzetbegoviç, İslam’ın ve Müslümanların Doğu’nun bir parçası olarak görülmesine karşı çıkarak İslam’ın ne Doğu ne de Batı kategorisine

---

⁴ G. F. W. Hegel, “Lordship and Bondage”, *The Phenomenology of Mind* (Lordluk ve Kölelik, *Aklın Fenomenolojisi*), New-York 1967, s. 229.

⁵ Bakara Suresi, 2/115.

⁶ Nur Suresi, 24/35.

indirgenemeyeceğini ifade eder.⁷ İslam toplumları kendilerini hiçbir zaman “doğuda” ya da “doğulu” addetmediler. “Doğu”, ancak Asya kıtasının bir uzantısı olan Avrupa’nın kendisini “Batı” olarak tanımlamasından sonra ortaya çıkan kurgusal ve işlevsel bir tanımdır. Mekan algısı Avrupa merkezci hale geldikçe kullandığımız coğrafi terimler de sınırlayıcı bir nitelik kazanmaktadır.⁸ Japonya hangi coğrafi tarife göre Uzak Doğu’dur? Amerika’ya neden “Uzak Batı” demiyoruz.

Batı dünyasında hakim olan İslam/Doğu algısını tespit etmek zor değildir. Değişim, her zaman değişmeyen bir şeylerin varlığını da tazammum eder; bu manada “Batılı İslam algısının” bazı sabitlerine işaret etmek mümkündür. Örneğin, 8. yüzyılda İslam karşıtı ilk polemikleri ele alan Hıristiyan din adamı Yahya ed-Dımeşkî’nin Hz. Peygamber’i “sahte peygamber” olarak suçlamasıyla, Papa XVI. Benedictus’un Regensburg konuşmasında İslam’ın özünde şiddet barındırdığını ve bu yüzden rasyonel bir din olmadığını iddia etmesi arasında göz ardı edemeyeceğimiz bir süreklilik vardır.⁹ Aslında bu ötekileştirme tarihini, Hz. Muhammed dönemine kadar götürmemiz yanlış olmayacaktır. Evrensel niteliğe sahip olan İslam dininin yayılması ve Müslümanların Hıristiyanlarla karşı karşıya gelmesinden itibaren, yeni dine karşı siyasî ve kültürel bir taarruz başlamıştır. Özellikle Hz. Ömer döneminde Sasanîler ve Bizans’a karşı kazanılan askerî zaferlerle dinî, siyasî, kültürel ve ekonomik olarak güçlerini kaybeden diğer din mensupları, özellikle de başta Hıristiyanlar olmak üzere, İslam’ı ve Müslümanları kendilerine düşman ilan etmişlerdir.¹⁰

Bizanslılar, siyasî ve ekonomik bakımdan zayıf konuma düştükten sonra, Müslümanlar hakkında yazdıkları eserlerde İslam ve Hz Muhammed’i tehlikeli bir rakip

---

⁷ Aliya İzzetbegoviç, *Doğu ve Batı Arasında İslam*, Nehir Yayınları, İstanbul 2008.

⁸ Kalın, *Ben, Öteki ve Ötesi, İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, s. 17.

⁹ Bkz: http://www.lefigaro.fr/international/2006/11/28/01003-20061128ARTWWW90290-la_polemique_de_ratisbonne_du_discours_a_lembrasement.php.

¹⁰ Yasin Yılmaz, “*Filibeli Ahmet Hilmi’nin Tarih-i İslam Adlı Eseri Özelinde Dozy ve Müsteşriklerin İddialarıyla İlgili Bazı Mülâhazalar*”, *Turkish Studies*, Ankara 2017, s. 287.

olarak görmüşler ve kaleme aldıkları metinlerde daha saldırgan ve aşağılayıcı bir üslup kullanmışlardır. Bizanslı yazarlar, İslam'a karşı duydukları kin ve nefretten dolayı, İslam kaynaklarından aldıkları bilgileri ya tahrif etmişler ya da uydurmalarla değiştirmişlerdir.¹¹

Hıristiyanların İslamiyet ve onun Peygamberi Hz. Muhammed hakkında yazdıkları ilk eserler, İslam'ın ilk dönemlerine kadar gitmektedir. Emevîler'den itibaren, özellikle de Abbasîler döneminde İslam devletinin hâkimiyeti altında yaşayan Hıristiyan mezheplere mensup olan, idarî ve ilmî hayatta önemli görevler üstlenen bazı Zımmîler, İslamiyet karşısında Hıristiyanlığı savunmak için bazı eserler ortaya koymuşlardır.¹²

Avrupa'da Rönesans'tan sonra ortaya çıkan Aydınlanma dönemi ile beraber farklı yaklaşımlar oluşmaya başlamış ve dine bakış tamamen değişmiştir. Söz konusu dönemde akılcılığın temel alınmasıyla başta Hıristiyanlık olmak üzere dinler sorgulanmaya başlanmıştır. Batıda fikir hayatı tedrici şekilde siyasî ve dinî otoritelerinin tahakkümünden kurtulmuş, akıl ve tecrübî bilgi ön plana çıkmıştır.¹³ Netice itibariyle Aydınlanma Çağı'nda Doğu'ya bakış Orta Çağ'daki kadar düşmanca değildi, fakat çok kardeşçe de değildi. İslam artık peşinen yargılanmamaktaydı. Ancak dinlerin tarihsel kökenlerini ve antropolojik temellerini sorgulayan eleştirel yaklaşımlardan da kendini kurtaramayacaktı.¹⁴

17. ve 18. yy boyunca modernite ve aydınlanma hareketleri ile meşgul olan Batı dünyası, İslam'ı ve Peygamber'ini hedef alan çalışmalar yapmaktan ziyade, emperyalist tavrı benimseyecek ve sömürüyü amaçlayan eserler ön plana çıkaracaktır. Bu

---

¹¹ Yasin Yılmaz, "Filibeli Ahmet Hilmi'nin Tarih-i İslam Adlı Eseri Özelinde Dozy ve Müsteşriklerin İddialarıyla İlgili Bazı Mülahazalar", s. 288.

¹² Yasin Yılmaz, "Filibeli Ahmet Hilmi'nin Tarih-i İslam Adlı Eseri Özelinde Dozy ve Müsteşriklerin İddialarıyla İlgili Bazı Mülahazalar", s. 288.

¹³ Yasin Yılmaz, "Filibeli Ahmet Hilmi'nin Tarih-i İslam Adlı Eseri Özelinde Dozy ve Müsteşriklerin İddialarıyla İlgili Bazı Mülahazalar", s. 289.

¹⁴ Yücel Bulut, "Oryantalizm", DİA, Cilt: XXXIII, s. 430.

çalışmaların devamında iste *Oryantalizm* adı altında sistemli bir araştırma kurumu ortaya çıkacaktır. Böylece İslam'ı öğrenme isteğinin yanı sıra, bazen de İslam'ın zayıf yönlerini bulup çıkarmak ve rivayetleri saptırmak üzere İslam ile ilgili çalışmalara ağırlık verilecektir.¹⁵ Oryantalizmi bir akademik merak ürünü olarak değerlendiren tanımların dışında söz konusu disiplini "*Hıristiyan misyonerliği*", "*Silahsız Haçlı Savaşı*" ve Edward Said başta olmak üzere "*sömürgecilikle işbirliği içerisinde*" gösteren görüşler de bulunmaktadır.¹⁶ Oryantalizm hakkında yaklaşım olumlu ve olumsuz olmak üzere iki yoldan gerçekleşmiştir. Pozitif anlamda yaklaşanların başında Bernard Lewis gelmektedir. Lewis, yapmış olduğu tanımda, oryantalizmi şu şekilde tanımlamaktadır: "Birinci anlamında oryantalizm, Orta Doğu'yu, Kuzey Afrika'yı ziyaret etmiş ve gördüklerini veya hayal ettiklerini, çoğunlukla romantik ve aşırı bir tarzda resmetmiş, çoğunlukla Batı Avrupalı ressamların oluşturduğu bir resim ekolüdür. Daha yaygın kabul görmüş ikinci anlamında ise oryantalizm, ilkiyle bağlantısız olarak, akademik uğraşın bir dalıdır. Terim ve akademik bir disiplin olarak oryantalizm, Rönesans'tan itibaren Batı Avrupa'da akademik çalışmalardaki büyük patlama ile başlar. Grekçeyi inceleyen Helenistler, Latinceyi araştıran Latinciler, İbraniceyi araştıran İbraniceciler bulunuyordu. İlk ikisine verilen ortak isim "klasikçiler"dir, üçüncüsü ise "oryantalistler" olarak adlandırılırdı.

Diğer taraftan, oryantalizme menfi olarak yaklaşılmada fikir önderliği yapan Edward Said'in tanımlaması ise şu şekildedir: "Antropolog, sosyolog, tarihçi ve yahut dilbilimci olsun özel ya da genel bir açıdan Şark'ı öğreten yazıya döken yahut araştıran kimse şarkiyatçıdır ve yaptığı iş de şarkiyattır. Kısacası Doğu'ya hakim olmak, onu

---

¹⁵ İsmail Metin, *Fransız Oryantalistlerin Siyer Literatüründe Hz. Muhammed İmajı*, Doktora Tezi, Ankara 2015, s. 54.

¹⁶ İsmail Metin, *Fransız Oryantalistlerin Siyer Literatüründe Hz. Muhammed İmajı*, s. 52.

yeniden kurmak ve onun âmiri olmak için Batı'nın bulduğu bir yoldur.”¹⁷ Said'e göre *Oryantalizm*, hem akademik bir yönü, hem sömürge faaliyetleriyle bir ilişkisi, hem de dinî ve kültürel bir veçhesinin bulunduğunu söylemektedir. Tespitlerinin devamında Said, Foucault'yu takip ederek oryantalist bilgi ile emperyalist ekonomik ve politik güçler arasında bir bağlantı kurar. Onun çözümlemesinde oryantalizm, Batı sömürgeciliğinin suç ortağıdır. Oryantalizm ve oryantalistler, kazanmış oldukları bu yeni negatif imajdan rahatsızlık duymuşlardır. Said, her ne kadar oryantalistler tarafından eleştirilene maruz kalsa da, söylemlerini destekleyen ve onu takip eden bir çok düşünür olmuştur. Oryantalizme bu yeni anlamın – yani “Doğulu halklara karşı sempati duymayan, hatta onlara ‘düşmanca’ yaklaşan” – yüklenmesinin ardından oryantalistler, Paris'te 1973'te düzenlenen 29. Uluslararası Oryantalistler Kongresinde, oryantalist terimini resmi olarak kullanmama kararını almak zorunda kalmışlardır.¹⁸

Türkçede “*oryantalizm*” olarak Fransızca “*orientalisme*” olarak yazılan kelime, Latincedeki “*orient*” kelimesinden türetilmiştir. Orient kelimesi bilinen dört yönden isim olarak verilmiş olup, genelde “*Doğu*” anlamında kullanılmıştır.¹⁹ Doğu kavramının tanımı farklı dönemlerde değişik anlamlar ihtiva etmiştir. Mesela Asya, Asur dilinde “Doğu ülkesi” anlamına gelmektedir. Asya ve Avrupa kelimeleri Babil şehrinin her iki kısmını ifade eden *asu* (doğu), *ereb* (batı) sözlerinden türemiştir.²⁰ Sonraları Ege Denizi'nin iki tarafını birbirinden ayırmak için kullanıldı. Büyük İskender bu sınırı Hindistan'a kadar götürmüştü. Roma İmparatorluğu zamanında Roma şehri, meskûn dünyanın merkezi sayılmış, doğu tarafı için Oriens, batı tarafı için de Occiden tabiri kullanılmıştır. Roma İmparatorluğu devrinde Doğu, Batı'ya kıyasla “medenî ülke”

---

¹⁷ Edward W. Said, *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, Çev.: Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1989, s. 15-16.

¹⁸ Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yayınları, İstanbul 2010, s. 2.

¹⁹ Paul Robert, *Le Petit Robert*, Paris 1982, s. 1323.

²⁰ Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, s. 24.

manasında kullanılmaktaydı.²¹ 7. yy'ın ortalarından itibaren Doğu'nun büyük bir kısmı Müslümanların eline geçti. Böylece kavramın kapsamı da genişledi ve yeni bir şekil aldı. Haçlı seferleri zamanında *Doğu* denince daha ziyade İslam dünyası anlaşılıyordu. Türkler Anadolu ve Balkanlar üzerinde hakimiyet kurduktan sonra Osmanlı İmparatorluğu da *Doğu* kavramının kapsamına girdi.²² İslam'ın ortaya çıkışı ve yaygınlaşmasından sonra Doğu-Batı ilişkileri, iki “düşman” din arasındaki çatışma biçimine bürünmüştür. Hristiyanlık bu dönemde, Haçlı Seferleri²³ örneğinde de görüleceği gibi, Avrupa'nın girişimlerinin meşruiyetini sağlamak görevini üstlenmiştir.²⁴ Özellikle 7. ve 8. yy'larda Müslüman orduları –Batılılar gözünden Hz. İbrahim'in eşleri Hacer ve Sara'nın isimlerinden mülhem olarak, *Aganiler* veya *Sarazenler* –²⁵ Bizans İmparatorluğu'nun Suriye'deki eyaletlerini, Mısır'ı ve Kudüs'ü fethedip; Kuzey Afrika, İspanya ve

---

²¹ Wilhelm Barthold, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Çev. ve notlandırma: Fuad Köprülü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Baskı, Ankara 1984, s. 3.

²² Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, s. 24.

²³ İlk Haçlı Seferi 1905'te Papa II. Urbanus'un çağrısı ile düzenlenmiştir. Sefer, görünürde Kutsal Toprakları Müslümanların elinden kurtarmak, Doğu Hristiyanlarına yardım etmek gibi iddialarda düzenlenmişti. Fakat üzerinde pek durulmayan başka sebepler bulunmaktadır. Özellikle Haçlı Seferleri, Batı'nın Doğu ülkelerinde ilk koloni kurma çabası olduğu etkenidir. Özellikle ticari ilişkilerin denetleyebilecek bölgelerin –Antakya, Urfa, Kudüs, Kıbrıs, Trablus gibi- işgal edilmesi, Doğu Akdeniz ticaretinde kaybettikleri konumlarını yeniden kazanma pesinde olduklarının göstergesidir. (Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, s. 33.). René Sédillot, Haçlı Seferlerinde ticari kaygıların önemini vurgulamaktadır. Seferlerin gerek finansmanının karşılanması ve gerekse de askerleri savaş bölgesine kendi gemileriyle taşımak konusunda tüccarların gösterdiği gayret ilgiye şayandır. Haçlı Seferleri; hem Doğu Akdeniz ticaretinin tekrardan kendilerine açılması ve pazardaki eski konumlarına yeniden kavuşmaları, hem de bu sefer sırasındaki ihtiyaç duyulan araç ve hizmetleri karşılayarak para kazanmaları anlamında bu tüccarlar için öncelikli olarak “bir para sorunu, bir para kazanma vesilesiydi. Bkz. René Sédillot, *Dünya Ticaret Tarihi: Tarih Boyunca Tacirlerin ve Ticaretin Öyküsü, Değıştokuştan Süpermarkete*, Çev.: Esat Mermi Erendor, Cep Kitapları AŞ, İstanbul 1983, s. 175.

²⁴ Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, s. 29.

²⁵ Erdmunte Heller, *sarazen* sözcüğüne ilişkin olarak şu bilgileri vermektedir: “İslamî istilacılar Doğudan geldikleri için halk arasında, Arapça sözcük *şarki* doğrultusunda *saracino* adını aldılar. Bizans kaynağından geldiği tahmin edilen *Sarazen* sözcüğüyle ise Suriye ve Mısır arasında çadır kuran belirli bir bedevi kastedilmektedir. Ancak, Arap sözcüğü çok eskiden taşıdığı *göçmen*, *geçen* anlamıyla, daha sonra bütün bir toplumun adı olunca, Batılı dil kullanımında her geçen Müslümana Sarazen adı verilmiştir. (Edmunte Heller, *Arabeskler ve Tılsımlar: Batı Kültüründe Doğu'nun Tarihi ve Öyküleri*, Çev.: Deniz Kırmısoy Kucur, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s. 147-148.).

Sicilya'ya doğru yayıldıktan sonra, Batı'da yıllardır sürmekte olan Kilise ile Krallıklar arasındaki gerilimin bir işbirliğine dönüşmesine neden olmuştur.²⁶

Sonuç olarak, Batılılar, oryantalizm müstakil bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasından çok daha önce, İslamiyet'in ortaya çıkışı, tarihi ve Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgilenmişlerdir. Batı'da Hz. Muhammed hakkındaki çalışmalar başından itibaren çeşitli önyargılara dayalı olarak yapılmıştır. Bu önyargılar, daha ziyade İslam'ın hızla büyük topluluklar tarafından kabul edilmesiyle birlikte itibar kaybına uğrayan Yahudi ve Hristiyan din adamları ve yöneticiler tarafından kasıtlı olarak yaygınlaştırılmıştır ve bunun neticesinde İslam ve Hz. Muhammed hakkında sağlıklı olmayan bir imaj ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.²⁷

Doğu-Batı kavramlarının tarihçesini inceledikten sonra Avrupa felsefesini bilmemiz, konumuz itibariyle elzemdir. Zira İslamofobi olgusu, günümüz Batı dünyasına ait bir kavramdır. Bu nedenle İslamofobi kavramını ele almadan önce, Avrupa'nın "ne" olduğunu bilmemiz gerekir. Elbette Avrupa'yı Avrupa yapan bütün unsurları burada incelememiz mümkün değildir, fakat bu medeniyeti tanımamız için kısaca açıklamaya çalışacağız.

Karl Jaspers, yazmış olduğu "*Vom europäischen Geist*" adlı kitabında şöyle demektedir:

"Avrupa'yı Avrupa yapan bütün unsurları saymaya kalksak, buna güç yetiremeyiz" der. Fakat yine de ana unsurları bir araya getirerek dikkate değer bir tanım denemesinde bulunur: "Eğer Avrupa ismini kullanacak olursak, o zaman Avrupa, İncil'dir ve kadim medeniyettir. Avrupa Homer'dir, Aeschylus'tur, Sofokles'tir, Euripides'tir; Fidias, Eflatun ve Aristo ve Plotinus'tur; Virgil'dir, Horace'dir; Dante,

---

²⁶ Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, s. 29.

²⁷ İsmail Metin, *Fransız Oryantalistlerin Siyer Literatüründe Hz. Muhammed İmajı*, Doktora Tezi, Ankara 2015, s. 56.

Shakespeare, Goethe'dir; Cervantes ve Racine ve Moliere'dir; Leonardo, Raphael, Michelangelo, Rembrandt, Velazquez'dir; Bach'tır, Mozart'tır, Beethoven'dır; Aziz Augustine, Anselm, Thomas, Nicolas Cusanus, Spinoza, Pascal, Kant, Hegel'dir; Cicero'dur; Erasmus, Voltaire'dir. Avrupa kubbelerdedir, saraylardadır, harabelerdedir; Kudüs'tür, Atina'dır, Roma, Paris, Oxford, Cenevre, Weimar'dır. Avrupa, Atina demokrasisidir; cumhuriyetçi Roma'dır; İsviçrelidir; Hollandalıdır; Anglosakson'dur. Kalbimize sıcak gelen her şeyi sayacak olsak, bunun sonu gelmez... Bu, her tür ölçümün ötesinde bir ruh, ahlak ve inanç zenginliğidir.”²⁸

Jaspers'e göre Avrupa'yı Avrupa yapan çok geniş bir karakter yelpazesidir. Ne lineer bir tarihi vardır ne de statik bir yapısı. Avrupa kavramını tahlil ederken onun dinamik ve çok boyutlu yapısını akılda tutmamız gerekir. Çok katmanlı ve değişken olması yine de bir birlik icap ettirebilmektedir. Edmund Husserl (1859-1938) de bu noktayı şöyle açıklamaktadır:

“Birbirlerine ne kadar husumet duyarsa duysun, Avrupa milletleri, ulusal farklılıkları aşan ve hepsine nüfuz eden bir ruhun iç akrabalılık bağına sahiptir. Burada, kardeşler arasındaki ilişkiye benzer bir şekilde hepimize yurt bilinci veren bir şey vardır.”²⁹

B. ORTAÇAĞ DÖNEMİ

Batı uygarlığı Ortaçağ döneminde (476-1400) dengesiz bir karışımdan oluşuyordu. Bu farklı olgular bin yıl boyunca bir beraberlik oluşturmayı başarmıştı. Batı dünyasının kaderini belirleyen dönüm noktalarından biri M.S. 313 yılında Roma

---

²⁸ Karl Jaspers, *'Vom europaschen Geist'*, aktaran Rodolphe Gasche, *Europe, or the Infinite Task: A Study of a Philosophical Concept (Avrupa veya Sonsuz Görev, Felsefi Görüş Üzerine bir Çalışma)*, Stanford University Press, Stanford 2009, s. 13.

²⁹ Edmund Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology (Avrupa Bilimlerinin Krizi ve Aşkın Fenomenoloji)*, North Western University Press 1970.

İmparatoru Konstantin'in (272-337) Hıristiyanlığa resmi destek vermiş olmasıdır. Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlaşmasının ilk adımı bu olay olmuştur. Böylece Hıristiyanlık bir kaç yıl sonra, imparatorluğun ilk ve tek dini haline gelecekti. Roma İmparatorluğu'nun çöküşünde (M.S. 476) ise Kilise'nin ayakta kalabilmesi, adeta bir devlet haline dönüşmesine zemin sağlamıştır. İsa, Roma İmparatorluğu'nun uzak bir bölgesinde öğretisini sunmasına rağmen, artık Kilise Romalı olmuştur.

Bu karışımın bir başka karakteristiğine geldiğimizde ise Roma İmparatorluğu çöktükten sonra Kilise, Yunan ve Roma bilim ve kültürünün muhafaza ettiğini görürüz. Bu olay çok şaşırtıcıdır. Çünkü eski Yunan ve Roma'nın bütün yazar, filozof ve bilimcileri Hıristiyan değil pagandı. Tertullian gibi isimler ise, "Atina'nın Kudüs'le ne ilgisi olabilir ki?" sorusunu sorarken işte tam da bu noktaya dikkat çekmek istiyordu. Fakat bu itirazlar etkili olmamıştır. Hıristiyanlar kendi eğitim sistemlerini, değer ve inançlarını Yunan-Roma geleneğinden gelen insanlar üzerine inşa ettiler. Hıristiyanlığı açıklamak ve savunmak için Yunan felsefesini ve mantığını kullandılar. Pagan olmalarına rağmen, Kilise onların yazılı eserlerini korumuş ve onlardan yararlanmıştı. Ortaçağ dönemini belirleyen son olgu ise Cermen savaşçılarının Hıristiyanlığı desteklemesidir. Hıristiyanlık savaş yanlısı bir din değildi. Fakat bu savaşçılarla işbirliğine girmişlerdi. Savaşçılar şövalyeye dönüşerek artık iyi nedenlerden ötürü savaşacaklardı. Bu farklı karışımı şöyle özetleyebiliriz: ittifakın ortasındaki Kilise, Roma İmparatorluğu'ndan kalan her şeyi bir arada tutmayı başarmıştı. Bilim Hıristiyan, şövalyeler Hıristiyan, dünya Hıristiyan alemi, İsa'nın krallığı olmuştur.³⁰ Hobson Avrupa toplumunun bu tuhaf oluşumunu şöyle açıklamaktadır:

"Hıristiyanlık Avrupa'da değil, Ortadoğu'da ortaya çıkmış bir din olmasına karşın, sonradan Batılılaştırılmış ve Avrupalılaştırılmıştır. Bu çaba oldukça başarılı olmuş

---

³⁰ John Hirst, *Kısa Avrupa Tarihi*, Çev. Mihriban Doğan, Say Yayınları, İstanbul 2013, s. 30-32.

ve Haçlı Seferleri'nde İslamiyet'e karşı Batı uygarlığının siperi haline gelmiştir. Böylece Batılı olmayan bir gelişme, Batılı görünen güçler tarafından Batı'ya mal edilmiş ve kendine özgü bir yaşam tarzı haline getirilmiştir.”³¹

Bu tuhaf ittifak bin yıl yaşadıktan sonra 1400'lü yıllarda çözülmeye terk edilmiş ve artık tarihçilerin modern zamanlar dediği çağ başlamıştır. Bu çağ, Rönesans'tır. Kelime anlamı olarak “yeniden doğuş” anlamına gelen Rönesans, hakiki anlamda Jacob Burckhardt'ın dediği gibi “Rönesans, insanın keşfedilmesidir”.³²

C. RÖNESANS DÖNEMİ

Ortaçağ Avrupa'sında Kilisenin hakimiyeti altında insanın hiç bir kıymeti yoktu. Engizisyon mahkemelerinde ızdırap çekenler vardı, Papazlar menfaatler karşılığında günahları affediyordu, mantık ve insanî esaslar kaybedilmişti. Rönesans döneminde hümanist hareketlerle birlikte insana yoğunluk verilirken aynı zaman da dünyevileşme hareketleri de başlıyordu. Konumuz itibariyle aslında bu konular bizlere çok uzak gelebilir, fakat günümüz Avrupa'sının maddeci ve ferdiyetçi anlayışını anlamamız için bunların köklerine kadar inmemiz gerekir.

Rönesans genelde Yunan ve Roma biliminin keşfedilmesi veya yeniden keşfedilmesi olarak tasvir edilir, fakat bilinmelidir ki burada bilimin kaybedilip yeniden keşfi söz konusu değildir. Değişen esas mesele, teolojisini desteklemek için kadim bilimini kullanan Kilise'nin dışına çıkılmasıdır. Bu yeni düşüncenin en önemli ürünü, insanlığın içinde yaşadığı dünyayı tümüyle anlamaya gücünün yeteceği kanısının gittikçe yayılmasıydı.³³

---

³¹ John M. Hobson, *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökleri*, Çev.: Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 118.

³² Bkz : <https://tr.wikipedia.org/wiki/Rönesans>.

³³ Hirst, *Kısa Avrupa Tarihi*, s. 31.

Bilimin toplum üzerindeki en büyük etkileri iki farklı yoldan oldu. Birincisi insanlığa tabiatı işleyip kullanma konusunda yeni yollar sundu. Bu elbette, yeterli işgücü ve kaynak olduğu takdirde nelerin mümkün olabileceği hakkında insanlığın fikrini değiştirmesini sağladı. Diğer yol ise son derece altüst edici olgular ve fikirler ortaya koydu. Bunlar uzun zamandır, önce mümkün sonra kaçınılmaz kabul edilen görüşleri sorguladı. Bunun sonucunda daha büyük bir altüst oluş yaşandı. Kabullenmiş gelenekleri savunan otoriteler sorgulanmaya başlandı.³⁴

Rönesans'ın büyük düşünürleri, kendilerine aşırı güveniyorlardı. Onlar tanrının verdiği aklın-düşüncenin, tanrının yarattığı evrenin sırlarının aydınlatılmasında kullanılabileceğini, kullanılması gerektiğini ve bunun devamı olarak insanın dünyadaki kaderinin kontrol edilebileceğini ve iyileştirilebileceğini hissetmişlerdi. Ortaçağın tavrı insanın yetersizliği, cahilliği ve güçsüzlüğü yüzünden duyulan korkutucu bir kaygının, yani kısaca evrensel günah kavramının hakimiyeti altındaydı. Oysa Rönesans tavrı, aklın kullanılmasıyla tam tersine insan potansiyelinin gittikçe daha çok farkına varılmasından türeyen bir özgürleşme ve yenilenme duygusuyla besleniyordu.³⁵ Bu hareket “dünyevîydi” zira “eski insanlar”, insanın ölümünden sonraki yaşamıyla ilgilenirken – Kilise'nin Ortaçağ'da yaptığı gibi – bu yeni hareketle insanlar artık bu dünyadaki uğraşlarıyla ilgileneceklerdi. Aslında Rönesans hareketi doğrudan Hıristiyanlığa bir saldırı değildi, din iyi ve gerekli bir şeydi, fakat tüm yaşam ve düşünceyi kontrol etmesi gerekmiyordu. Verilen mesaj açıktı: “Din topluma egemen olamaz, kurallarını ve adetlerini herkese dayatamaz, düşünceyi kontrol edemez”.³⁶ Aslında Rönesans'la birlikte Avrupa toplumunun uzun laikleşme dönemi de başlamış oluyordu. Laiklik, dinin var olabildiği ama kişiye ya da belli bir insan grubuna özel bir mesele olarak

---

³⁴ J.M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, Çev.: Fethi Aytuna, İnkılap Yayınları, İstanbul 2015, s. 323.

³⁵ Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2011, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, s. 513.

³⁶ Hirst, *Kısa Avrupa Tarihi*, s. 33-34.

var olduğu bir dnyadır. Kilise'nin hakim ideolojisi kırıldığında, Avrupa dşüncesi çok daha maceraperest ve açık fikirliydi.³⁷

Yunan ve Roma çağını ilk kez “klasik çağ” olarak isimlendirenler Rönesans insanlarıydı. Klasiğin buradaki anlamı “en iyidir”. Onların edebiyat, felsefe ve bilimde başardıklarının aşılamayacağına inanıyorlardı. Böylece Rönesans insanları klasiklerin mükemmelliğini savunarak Kiliseye ilk darbeyi indirmiş oluyorlardı. Rönesans'ın temel mesajı “klasikler mükemmeldir” olmuştur. Onlar için klasik dönemde edebiyat, felsefe ve bilimde başardıklarının aşılabilir ve hiçbir zaman aşılanamayacağına inanıyorlardı. Onlara yakın bir icraatta bulunmaları dahi bir başarı olarak telakki ediliyordu.

Orta Çağ'ın ilk çözülme sebebini böylece görmüş olduk, Rönesans'la beraber bir dünyevileşme, başka bir ifadeyle uzun soluklu bir laikleşme dönemi de başlamış oluyordu. Artık Kilise değil “İnsan” merkeze alınmıştı.

16. yy'da Protestan Reform hareketi adı altında bir başka hareket ortaya çıkmıştır. Martin Luther'in (1483-1546) önderliğinde gerçekleşen bu hareketin temel amacı Kiliseyi Romalı olmadan önceki haline dönüştürmektir. Temel değerlere dönülmesi itibariyle Rönesans'ın ve Reform Hareketi'nin çıkış noktaları ortaktır. Kilisenin Romalı özelliklerini kazanmasının sebebi, Roma İmparatorluğu'nun içinde büyümüş olmasıydı. İmparatorluk çöktüğünde Kilise yöneticileri hem dünyevî hem de uhrevî idareyi yönetiyorlardı, bu “kutsal” grubun yasaları, cezaları, vergi sistemi vardı. İsa ve takipçileri mütevazi insanlar olmalarına rağmen, yeni ruhban sınıfı saraylarda yaşıyorlardı. O dönemde Avrupa, parayla satın alınan piskoposlukların, akrabalarını kayıran papaların,

---

³⁷ Hirst, *Kısa Avrupa Tarihi*, s. 34.

rasgele cinsel ilişkide bulunan rahiplerin, aylak keşişlerin ve hepsinden önemlisi, Kilisenin müthiş dünyevî zenginliğinin öyküleriyle çalkalanıyordu.³⁸

Kilise egemenliğini sağlamak için çok güçlü argümanları vardı, öyle ki İncil, Latince olduğu için çok az insan onu okuyabiliyordu. Bu nedenle Kilise, İncil'i yorumlamada ilk ve nihai otorite idi. Şayet birisi bu öğretilere karşı gelip eleştirdiğinde, sapkın ilan edilerek cezalandırılabilirdi. Kilise size kurtuluşu, sadece kendilerinin belirlemiş oldukları araçlarla vaat ediyordu. Bu nedenle kurtuluş için rahip ve piskoposlara ihtiyacınız vardı.³⁹

Rönesans Kilise'ye doğrudan bir saldırı değildi, fakat Luther'in başlatmış olduğu hareket açık bir saldırıydı. Hem Rönesans hem de Reform Hareketi geçmişe yönelik hareketlerdi. Rönesans geçmişteki Yunan ve Roma bilimini, Protestan reformcular da Roma yapısını kazanmadan önceki Hıristiyan kilisesini esas alıyorlardı. Reform Hareketi ortaçağın en derin iman geleneklerine hitap ediyordu ve sadece bilginleri değil kitleleri de etkileyen dini bir yeniden canlanma dalgası üzerinde ilerliyordu.⁴⁰

Reform Hareketi'nin temel mesajı Hıristiyanlığın Roma'ya ait olmadığıydı. 95 maddelik belgesini Wittenberg Kilisesine asan Luther, Kilise'ye doğrudan ilk darbeyi indirmiş oluyordu. İsyanında “Sole Fide, Sole Scriptura, Sole Gratia”⁴¹ esaslarını temel alarak, “sadece inançla haklı çıkmanın mümkün” olduğunu iddia ediyordu. Luther'in getirmiş olduğu saf Hıristiyan dini “bireysel bir dindir”. Yani cennete girmek için herhangi bir din adamına ihtiyaç duymadan, herkesin İncil'i okuyup anlayabileceği bir din getirmiştir. Luther'in kullanmış olduğu sözcükler genellikle bir daha ağza alınacak

---

³⁸ Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 525.

³⁹ Hirst, *Kısa Avrupa Tarihi*, s. 39.

⁴⁰ Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 524.

⁴¹ Yani inanç konusunda “Yalnız İman, Yalnız Kutsal Yazılar, Yalnız Lütuf”.

gibi değildi. Ona göre Roma, cinsel sapıklığın merkezi ve Mahşerin Canavarıydı.⁴². Vatikan'ı Haçlı Seferine karar vermektense İncil'in gereklerini yerine getirmeye davet etmekteydi.⁴³ Elbette Kilise Luther'i cezalandırma peşindeydi, fakat Prenslerin desteği ve matbaanın icat edilmesi, dinî protestonun politik bir isyana dönüşmesine yol açmıştı ve Luther'in bir anda tüm Avrupa'da tanınmasına vesile oldu.⁴⁴

D. AYDINLANMA DÖNEMİ

Aydınlanma, Kant'a göre Avrupalıların "ağırbaşlılık çağına" ulaştıkları dönemdir. Ortaçağ, Hıristiyanlığın ebeveyni olarak kabul edilmesi ve laik Avrupa kültürünün Rönesans'ta doğan bir çocuk olarak görülmesi güçlü bir metaforudur. Çocukluk, ebeveynin tutumu, dinî geleneğin ağırlığı ve aile tartışmaları yüzünden sıkıntılı geçmekteydi. Ana değişim kişinin kendi için düşünme ve hareket etme yeteneği yani "akılın özerkliğiyle" geldi. Fakat çocuk, aileden birçok güçlü kalıtsal özelliği devralmıştı.⁴⁵

Aydınlanma felsefesi öncelikle bilgi kuramı (ya da ne bildiğimizi nasıl biliyoruz) demek olan epistemolojiyle ilgilendi. Buradaki tartışma üç Britanyalı tarafından temellendirildi: İngiliz John Locke (1632-1704), İrlandalı Piskopos George Berkeley (1685-1753) ve Paris'teki Britanya Büyükelçiliği'nde sekreter olan İskoç David Hume (1711-1776).⁴⁶ Ampirikler olarak hepsi de insan davranışlarına gözlem ve tümdengelim gibi bilimsel yöntemlerin uygulanması gerektiğini kabul ediyorlar ve böylece çağdaşları

---

⁴² Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 526.

⁴³ Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 56.

⁴⁴ Hakan Olgun, *Luther ve Reformu*, Fecr Yayınları, İstanbul 2001.

⁴⁵ Davies, *Avrupa Tarihi*, s.643.

⁴⁶ Davies, *Avrupa Tarihi*, s.644.

Alexander Pope'nin talimatını da kabul ediyorlardı: “Kendini bil, inceleyecek bir Tanrı olmadığını farz et; İnsanlığın gerçek araştırma konusu İnsandır.”⁴⁷

17. yy'a geldiğimiz de, Yunanlıların evren ve işleyişi hakkında sunmuş oldukları teoriler hala otoriteydi. Öğretilerine göre, dünya evrenin merkezinde bulunuyordu ve güneş ve ay da dahil olmak üzere diğer gezegenler dünyanın etrafında dönüyordu. Yunanlılara göre ise dünya hareketsiz ve sabitti, etrafındaki gezegenlerin de daire çizmeleri, bu geometrik yapının mükemmel bir form olmasındandır. Ancak 17. yy'da bu görüş alışıya edildi. Modern biliminin ilk büyük başarıları, Kopernik, Kepler, Galileo gibi insanların astronomi ve kozmoloji eserlerinde yatıyordu. Mesela Galileo'nun en bilinen katkısı, Kopernik'in iddialarının doğru olduğunu savunan eserleridir. Güneş, güneş sisteminin merkezindedir, gezegenler güneşin etrafında daire değil elips çizerek dönerler, dünya güneşin etrafında dönen gezegenlerden biridir. Dünya ve gezegenleri hareket ettiren ise Kopernikus ve Isaac Newton'a göre yerçekimidir.⁴⁸ Böylece bilimsel bilgi büyük yol kat etmiş oldu. Dönemin en büyüğü, Kraliyet cemiyetinin başkanı olan ve 1687'de Principia adlı eserini yayımlayan Sir Isaac Newton'dur.⁴⁹ Newton'un önemini göstermek adına Pope, Newton'un Westminster Manastırındaki mezarını kastederek bir mezar kitabesi yazmıştır: “Doğa ve doğanın kanunu gecede gizlenmiş yatıyor; Tanrı, Newton olsun! dedi ve her şey aydınlandı.”⁵⁰

Geçmiş zamanda insanların kendilerini evrenin merkezine koymaları çok normaldi. Duyularının gösterdiklerini izleyip dünyanın hareketsiz olduğunu düşünmeleri gayet doğaldı bu nedenle Yunanlıların bilimine saygı göstermeleri uygundu. Tüm bu eğilimlere karşın, 17. yy'da bilimsel devrim insanları ileri bakar hale getirdi. Gelişmeye

---

⁴⁷ Essay on Man (İnsan Üzerinde Deneme), ii. I; Poetical Works, 225.

⁴⁸ Hirst, *Kısa Avrupa Tarihi*, 44-45.

⁴⁹ Bronowski'den alıntı, *The Ascent of Man (İnsanın Yükselişi)*, s. 226.

⁵⁰ Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 645.

olan inancını arttırdı. Fakat bu ilerici bakış onları aslında insanların çok da zeki olmadıklarını keşfetmeye götürdü.⁵¹ Bu günümüzde batıların ikilemidir, çok zeki olduklarını söylerler, fakat sürekli olarak önemsiz olduklarını yeniden keşfederler. Dahası 19. yy'da Darwin'in maymunlarla atalarının ortak olduğu görüşü ileri sürdüğünde, insan daha da alçaldı. Artık insanın evrenin merkezinde olmadığına, özel bir tür olmadığına inanılmaya başlandı. Tabii tüm bu teorilere karşı hem Katolik kilisesi hem de Protestan kilisesi güneşin evrenin merkezinde olduğu teorisine karşı çıktı zira İncil'e göre Dünya'yı Tanrı yaratmıştı; güneş, ay ve yıldızlar onun etrafına konuldu. Bunun yanında Darwin'e de karşı çıkmalarına rağmen, her iki olayda da boyun eğerek otorite zaafına uğradılar.⁵²

Avrupa'nın bilincinde Aydınlanma Hareketi'ne biçim veren birçok kişi arasında Fransız düşünür Voltaire ön plana çıktı. Bir yazar olarak ünlenmesine karşın, işin ilginç yönü Newton'un fikirlerini yaygınlaştırarak dikkat çekmesiydi. Tanrı'ya inandığını iddia eden ve Roma Katolik kilisesiyle barışık olarak ölen Voltaire, kilise otoritesinden ve bağınazlıktan kaynaklandığına inandığı kötülöklere karşı hayatının büyük bölümü boyunca saldırı yürüttü.⁵³

Bilimsel Devrim'den sonra gelen nesil, keşiflerin insanın önemini azalttığını düşünmüyordu. Artık akıl ile tüm sistemin çözülebileceğine inanıyorlardı. Gelişmenin yegane yolu, dünya denen büyük makinenin işleyişinin kavranması ve gerçekleştirilmesi ile sağlanabileceği düşüncesi yaygın biçimde savunulmaya başlandı.⁵⁴ 18. yy'ın başlarında birçok doğa filozofu doğayı insanoğluna yararlı olacak biçimde yollarını

---

⁵¹ Hirst, *Kısa Avrupa Tarihi*, s. 47.

⁵² Hirst, *Kısa Avrupa Tarihi*, s. 47.

⁵³ J.M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, s. 327.

⁵⁴ C.M. Cipolla, *European Culture and Overseas Expansion (Avrupa Kültür ve Yurtdışı Genişleme)*, Harmondsworth, 1970, s. 26.

arıyordu. Fakat yine de o zamanlar filozofların büyük bir çoğunluğuna göre, doğa Tanrı'nın yarattığı ve en mükemmel biçimde ortaya koyduğu bir olguydu.

18. yy.da Aydınlanma ile akıl tamamen hakim oldu. Bundan sonra her şeyin merkezine akıl konulmuştur. Artık bir zamanlar, merkezî olan din bir yana atılmış, yerine akıl geçmiştir. Akıl ve bilimin yolundan gitmek gelişimin gerekenidir. Artık Batı dünyaya başka bir gözle bakmaya başladı. Hıristiyanlık ideolojisinden bağımsız hatta onunla rekabet eden yepyeni bir dünya görüşü varlık kazanıyordu: Aydınlanma çağının akılcı, ilerici ve laik ideolojisi benimseyerek “ilahi müeyyidesi olmayan bir siyasi sistem, esrarsız bir din ve dogmasız bir ahlak kurmak” peşindelerdi.⁵⁵

Fransa, Aydınlanma hareketiyle en çok ilişkisi bulunan ülkedir. Fransız dilinin bu hareketten doğan fikirlere uluslararası geçerlilik kazandırdığını bilmekteyiz. 19. yy'ın ilk yarısında yaşayan insanlar geriye dönüp baktıklarında, ebeveyn ve büyük ebeveynlerinin Avrupa'sının çok tutucu, ileriye gitmeyen bir yapısı olduğunu görüyordu. Bu yapıya *Eski Rejim* adını verdiler. Onların gözünde bu rejim son derece hantal ve güçlü olup geçmişe inatla yapışmıştı. Sonunda bu rejimi ancak eşi benzeri bulunmayan siyasal ve toplumsal bir ayaklanma yıkmayı başarabildi.⁵⁶ Diğer taraftan, Fransız aydınlanmasının en büyük başarısı bir ansiklopedi yazmış olmasıdır, bu ansiklopediyi radikal olarak tanımlayabiliriz zira Kilisenin tercih edeceği gibi teoloji ve Tanrı'yla başlamıyordu. Tanrı'yı bulmak için T (Tanrı için) ve D (din için) maddelerinin altına bakmalıydınız.⁵⁷ Elbette yukarıda

---

⁵⁵ Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, s. 71.

⁵⁶ J.M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, s. 330.

⁵⁷ 175-1765 yılları arasında Diderot, D'Alembert vd. tarafından basılan *Ansiklopedi veya Bilimlerin, Sanatların ve Zanaatların Açıklamalı Sözlüğü*'nün (Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers'nin) IX. cildindeki “Muhammedçilik” maddesi (s. 864-868) Chevalier de Jaucourt tarafından yazılmıştır. (Girişte Hz. Muhammed'in kısaca özgeçmişine değinilen yerde, onun “üstün yeteneklerinden”, “sanattan ve yöntemden yoksun” olmasına karşın, “canlı ve güçlü hitabetinden, yüksek cinsel güce” sahip olduğundan ve “her bakımdan İskender'e benzediğinden” söz edilir. Olumsuz nitelermelerin yani sıra, İskender benzetmesi, olumlu anlamda önemli bir benzetmedir. Ünlü filozof Hegel, Büyük İskender'i tarihsel bakımdan Avrupa'nın “özerk birey” anlayışına örnek gösterir. “Muhamedçilik” maddesinde “çok kadınla evlilik” gibi Doğu'nun tenselliğe veya cinselliğe düşkünlüğüne gönderme yapan

gördüğümüz gibi Kilise bu harekete şiddetle karşı çıkmıştır. Kilise, Tanrı'dan bağımsız insan çabasıyla elde edilen gelişmeye inanmıyordu. İnsanların temelde kötü olduklarına inanılıyordu. Yalnızca aklın yönlendirdiği insanlar asla mükemmel bir toplum yaratamazdı. Bir zamanlar Ortaçağ'da uygarlığın merkezi olan Kilise; Rönesans, Reform, Bilimsel Devrim ve Aydınlanma hareketleriyle otoritesini kaybetmiş oluyordu.⁵⁸

E. POST-MODERN DÖNEM

Avrupa'nın sekülerleşmesini, Avrupalıların Hıristiyanlık tecrübesinden bağımsız değerlendirmek hatalı ve eksik bir yaklaşım olur. Ortaçağ'da St. Augustine, St. Thomas Aquinas ve halefleri, Hıristiyan inancını esas alarak Eflatun ve Aristo gibi kadim Yunan düşünürlerini farklı bir çerçevede yorumlamaya çalıştılar. Hıristiyan inancıyla Helenistik kültürün karşılaşmasının sonucu olarak ortaya çıkan dinî-felsefî sentez, şüphesiz Batı tarihi açısından önemli etkilere sahiptir. Fakat Hıristiyan teolojisinin cevapsız bıraktığı sorular, Katolik Kilisesi'nin siyasî ve ekonomik güç arzusuyla birleşince, ortaya artık Batı medeniyetinin manevi ve felsefi ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak bir dinî kültür ortaya çıktı.⁵⁹

Husserl gibi filozoflar için Aydınlanma çağında yeni bir anlam kazanan akıl (*ratio*) kavramı, aynı zamanda bir dizi büyük felaketin de kapısını araladı. Husserl'e göre bu rasyonalite istikametini kaybetmiştir. İndirgemeci, parçalı ve giderek araçsal ve faydacı hale gelen varlık anlayışı, Avrupa insanının en temel krizidir. Husserl'in amacı,

---

anlatımının yani sıra, İslam'ın diğer dinlere göre "daha bağlayıcı" olduğu, "insan doğasına aykırı" şeyleri içerdiği vurgulanır. Ayrıca, Hz. Muhammed, "Hicret adı verilen göç döneminde inandırıcılığını yükseltmiş ve inananlarıyla birlikte "dünyanın fethine" çıkmıştır. Fetihler sırasında Müslümanlığa geçmeyenlere "haraç" verme zorunluluğu getirilmiştir. İslam'ın "yayılcılık" ve "fetihçilik" ile özdeş tutulması burada da açık bir biçimde, hem de "bilim" üzerinden oryantalist algılamının bir dayanağı olarak kuramsallaştırılmıştır. (Onur Bilge Kula, *Batı Felsefesinde Oryantalizm ve Türk İmgesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 36-38).

⁵⁸ Hirst, *Kısa Avrupa Tarihi*, s. 49.

⁵⁹ Kalın, *Ben, Öteki ve Ötesi, İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, s. 42.

Batı medeniyetinin temel kimliğinin ve kurucu unsurlarının anlamlı ve tutarlı bir felsefi temelde yeniden inşa edilmesidir. Kökleri Yunan akılcılığına ve evren tasavvuruna giden Avrupa düşüncesi, Ortaçağ'da Hıristiyan teolojisinin, Descartes sonrası dönemde ise materyalizmin etkisi altında istikametini kaybetmiş ve Batı medeniyetinin ruhuna ihanet etmiştir.⁶⁰ Husserl, Avrupa'yı Avrupa yapan tarihi köklerin, Yunan'da olduğunu söylerken Heidegger, Avrupa fikrinin ontolojik temellerine inmeyi önerir. Heidegger'e göre bir insanı insan yapan ve ona kimlik kazandıran şey "varlık" ile kurduğu ilişkidir. Yine Heidegger'e göre Batı düşünce tarihinde Varlık'ı göz ardı ederek yapılan her felsefi girişim hezimetle sonuçlanmıştır. Akılcılık, maddecilik, Marksçılık gibi akımlar aynı hatayı tekrar ettikleri için Avrupa'ya aslı kimliğini hatırlatma konularında zayıf kalmıştır. Yine Heidegger'e göre Varlık meselesi açısından bakıldığında, Amerikan kapitalizmiyle Rus komünizmi aynı kapıya çıkar. İkisi de dünyanın kararmasına, ruhun parçalanmasına, her ikisinde de asıl olan, niceliğin kendi başına bir nitelik kazanmasıdır. René Guenon'un ifadesiyle "niceliğin egemenliği", birbirinin zıddı ve düşmanı gibi görünen kapitalizm ve komünizmin ortak noktasıdır. Ruhun araçsallaştırarak kendinden daha az olan şeylere indirgenmesi, niceliğin egemenliğini kaçınılmaz kılmaktadır.⁶¹ Fransız şair ve yazar Paul Valery'ye göre, Batı medeniyeti etnisite olarak beyaz ırkı, din olarak Hıristiyanlığı, medeniyet ve kültür olarak Roma ve Yunan'ı esas almıştır.⁶²

Modern Avrupa'nın seküler ve din dışı siyasî kültürel kodları, Ortaçağ Avrupa düşüncesinin önde gelen isimlerini muhtemelen hayretler içinde bırakırdı. Bir zamanlar insanlar "Hıristiyan dünyası" etrafında birleşirken, henüz 17. yy'da özellikle diplomasi

---

⁶⁰ Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology (Avrupa Bilimlerinin Krizi ve Aşkın Fenomenoloji)*, s. 279-282.

⁶¹ Kalın, *Ben, Öteki ve Ötesi, İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, s. 34. Daha fazla bilgi için bkz: Martin Heidegger, *An Introduction to Metaphysics (Metafizik Giriş)*, Yale University Press.

⁶² Paul Valery, *L'Européen*, Bkz : <http://www.pro-europa.eu/index.php/fr/espace-de-lecture/365-paul-valery-note-ou-l'europeen>.

ve savaşlarda Hıristiyan ilkesinin bulunmayışı dikkat çekicidir.⁶³ Yukarıda da gördüğümüz gibi 18. yy'a geldiğimiz de Avrupa'da farklı türde bir uygarlık birliğinin varlığı algılanmaya başlanmıştı. Edward Gibbon şöyle demektedir: “bir filozofun Avrupa'yı tek bir büyük cumhuriyet olarak düşünmesi anlayışla karşılanabilir. Bu cumhuriyetin farklı sakinleri hemen hemen aynı kibarlık ve terbiye düzeyine ulaşmış durumdadır.”⁶⁴ Uygarlığın, Avrupa'yı birleştiren çimento olarak dinin önüne geçtiğini görüyoruz. Fakat bu, Hıristiyanlığın Avrupa kimliğinin kurucu unsurlarından biri olduğu gerçeğini ortadan kaldırmıyor. Örneğin, 11 Eylül saldırılarından sonra İslam'ın ve Müslümanların Avrupa'nın geleceği için en büyük tehdit olduğunu savunan İtalyan yazar Oriana Fallaci, kendisini “Hıristiyan bir ateist” olarak tanımlamakta. Fallaci'ye göre, Avrupa'yı İslam'a karşı koruyan tek kültürel ve entelektüel zırh Hıristiyanlıktır.⁶⁵ İngiliz tarihçi Niall Ferguson ise, Hıristiyanlığın Avrupa'da zayıflamasından endişe duyduğunu; zira bunun radikal İslam'a karşı dinî direncin tamamen ortadan kalktığı bir dünyanın doğmasına neden olduğunu söyler.⁶⁶

Yukarıda gördüğümüz gibi, modern Batı medeniyeti kendi içinde farklı kırılmalar yaşadı. Aslında Batı'nın modern tarihi, aynı zamanda Batı dışı toplumlarla olan ilişkisinin tarihidir. Avrupa'nın sömürge anlayışı, Batı'nın seküler evren anlayışının siyasî, ekonomik ve coğrafi alanlara yansımalarının bir sonucu olarak ortaya çıktı. Modern Batı'nın “öteki” algısı ve fizikalist evren anlayışı, kendilerine diğerlerini medenileştirme misyonuna zemin hazırlıyordu. Batı'nın İslam dünyasıyla olan sömürgecilik ilişkisi de bu şekilde gelişti. Bugün bu ilişkiler, kendini hala hissettirmektedir. Müslüman toplumlar Avrupa emperyalizmine ve yayılmacılığına karşı uzun ve kanlı mücadeleler verdiler.

---

⁶³ J.M Roberts, *Avrupa Tarihi*, s. 331.

⁶⁴ Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi C IV*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

⁶⁵ Oriana Fallaci, *La Force de la Raison (Mantığın Gücü)*, Broncher Edition, 2004.

⁶⁶ Kalın, *Ben, Öteki ve Ötesi, İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, s. 43.

Modern Avrupa'yla olan ilk ilişkiler, çatışma ve direniş odaklı oldu. Unutulmamalıdır ki Müslüman toplumların modernleşme tarihi, Avrupa sömürge tarihiyle eş zamanlıdır. 19. ve 20. yy'da uzun süre işgal altında yaşayan Müslüman toplumları, son iki asırdır Batı medeniyetine bir "öteki" olarak bakmaktadırlar.⁶⁷ Bernard Lewis, *The Muslim Discovery of Europe* adlı kitabında bu olayları tasvir etmek için ve sömürgeci hareketlere meşruluk kazandırmak için kendi perspektifinden şöyle ifade etmektedir: "İslam, bir din ve bir medeniyet olarak başka kültürlerle ilgi duymayacak kadar ben-merkezci ve gururlu idi."⁶⁸ Bir başka önemli düşünür Karl Marx ise şöyle demektedir: "Kendi kendilerini temsil etmekten yoksunlar, ancak başkaları tarafından temsil edilebilirler".⁶⁹ Yukarıda değindiğimiz gibi, Ortaçağ Batı dünyasının temel sorunlarından biri, İslam ve Müslümanlar hakkında ilk elden kaynaklara dayalı, sağlam ve güvenilir bilgiden yoksun olmasıdır. Ne iki asırdan fazla süren Haçlı seferleri, ne de yedi asır süren Endülüs İslam tecrübesi bu cehalet ve bilgi eksikliğinin önüne geçebilmiştir. İçinde yaşadığımız küresel iletişim ve küreselleşme çağında da bu sorun devam etmektedir.

Sonuç olarak Batı'da Rönesans ve Reform hareketlerinin getirdiği Aydınlanma ile dinî öğelerin getirdiği tanımlamalar darbe almış ve sonrasında yükselen milliyetçilik hareketleri ile başlayan ulus-devlet süreci içinde Avrupa daha çok kendi iç sınırları üzerinden ötekini belirleyerek bir anlamda kendi içine dönmüştür. Söz konusu dönemde aşağı görülen ve barbar olarak tanımlananların Orta Doğu Müslümanları olması ve Hıristiyan değerlerin evrensel ilkeler olarak gösterilmesi İslam'ın dolaylı olarak öteki şekline bürünmesine neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'da neden olduğu maddi ve manevi yıkımlar sonucu da, aşırı milliyetçi duyguların reddi ve Avrupa

---

⁶⁷ Kalın, *Ben, Öteki ve Ötesi, İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, s. 52.

⁶⁸ Bernard Lewis, *The Muslim Discovery of Europe (Müslümanların Avrupa'yı Keşfi)*, Weidenfeld and Nicolson, London 1982.

⁶⁹ Kalın, *Ben, Öteki ve Ötesi, İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, s. 51-53.

bütünleşmesi projesiyle yola çıkan Avrupa'da, bütünleşme derinleştikçe, bu dönemin ötekileri üçüncü dünya kökenli göçmenler ve Müslümanlar haline gelmeye başlamıştır.⁷⁰ Dünya çapında yaşanan ekonomik krizler, sosyal anlamda küreselleşmenin çok kültürlülüğü tetikleyerek göçü hızlandırması, ekonomik küreselleşme ile yükselen neo-liberalizmin sosyal refah devletini olumsuz etkilemesine paralel olarak, 21. yy'a yaklaşırken Avrupa ülkelerinde milliyetçilik yeniden baş göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda göç olgusunun istihdam üzerinde yaptığı baskı, yabancıların ötekileştirilmesini ve dışlanmasını hızlandırmıştır. Bu sürece Batıyı da yakından etkileyen terör saldırıları eklenince, dışlamacı kültürün yeniden filizlendiği Avrupa'da, Müslümanlar öteki olarak algılanmaya ve böylece de bu zeminden prim yapan aşırı sağcı ve milliyetçi kesim tarafından İslamofobi körüklenmeye başlanmıştır.⁷¹

---

⁷⁰ Burak Erdenir, *Avrupa Kimliği, Pan Milliyetçilikten Post Milliyetçiliğe*, Ümit Yayıncılık, Ankara 2005, s. 53-92.

⁷¹ Fatma Yılmaz, *Avrupa'da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı*, USAK Yayınları, Ankara 2008, s. 89.

İKİNCİ BÖLÜM

BATI'DA İSLAMOFOBİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

*Dök ortaya en iyi mahsulünü
Gönder oğullarını sürgüne
Efendilerinin istediği hizmete
(...)*

*Yüklen beyaz adamın yükünü
Vahşidir barışın savaşları
Doldur tıka basa açlığın ağzını
Ve emret hastalığa durmasını
Sen hedefine en yakın olduğunda
Sona erer ötekilerin arayışı*

*Tembelden ve budala kâfirden gözünü ayırma
Düşürür senin bütün umutlarını suya*
Rudyard Kipling'in "Beyaz Adamın Yüğü" şiiri⁷²

Tarih boyunca din adına şiddete başvurulmuş ve bu durum modern dönemde de devam etmiştir. Fakat 11 Eylül hadisesiyle beraber İslam sistematik olarak terörizmle özdeşleştirilmeye başlanmış ve Müslümanlar potansiyel terörist olarak resmedilmiştir. Batı basını da bu algıyı güçlendirebilmek için medyayı kullandı ve kullanmaya da devam etmektedir. Oysa Haçlı Seferleri'ni bir tarafa bırakıp, yakın tarihe baktığımızda hemen hemen bütün dünya dinleri adına şiddet ve terör eylemlerine başvurulmuş ve insanlar öldürülmüştür.⁷³ Amerika'daki kürtaj kliniklerini bombalayan Papaz Michael Bray⁷⁴, 11 Eylül saldırılarına kadar Amerikan tarihindeki en büyük terör eyleminin mimarı olan ve Oklahoma'daki hükümet binasını bombalayan Timothy Mc Veigh⁷⁵, Amerikan

---

⁷² Tarihin yükünü sırtlanmış olduğuna inanan "beyaz adam" ilkel ve vahşi toplumlari medeniyet seviyesine taşımak için gerekirse onların iradesine rağmen hareket etmeli ve zor kullanmalıdır. Kendisini tarihin merkezinde gören, ahlaktan bilime her şeyin kaynağının kendisinde olduğuna inanan bir Batı'nın, Afrikalılara, Çinlilere yahut Latin Amerikalılara evrim sürecinin alt basamaklarında kalmış, 'medenileştirilmeye' muhtaç, dolayısıyla sömürülmeyi hak eden ilkel toplumlar olarak bakmaktadır. (Kalın, Ben, Öteki ve Ötesi, İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş, s. 21.)

⁷³ Kalın, Ben, Öteki ve Ötesi, İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş, s. 416.

⁷⁴ https://fr.wikipedia.org/wiki/Michael_Bray.

⁷⁵ https://fr.wikipedia.org/wiki/Attentat_d%27Oklahoma_City.

hükümetine savaş açan ve Texas takipçileriyle beraber katledilen David Joseph, Kuzey İrlanda'da Katoliklerle Protestanlar arasında onlarca yıldır devam eden çatışmalar, Bosna katliamı sırasında Sırp Ortodoks Kilisesi'nin Müslüman Boşnakların öldürülmesine ve kadınlarına tecavüz edilmesine cevaz vermesi ve katliamı desteklemesi, Amerika'daki Evanjelist cemaatlerin Irak'ta on binlerce masum Iraklı'nın ölmesini Tanrı'nın iradesinin tecellisi olarak görmesi, Norveç'te Anders Breivik'in 2012'de "Hıristiyan bir Avrupa kurmak" için 77 masum insanı öldürmesi⁷⁶, Hıristiyanlık adına pek çok cinayetin işlendiğini gösteriyor. Diğer tarafta, Brooklyn'li bir psikolog olan Baruch Goldstein'in el-Halil Camii'ne giderek Filistinlilerin üzerine ateş açarak 38 kişiyi öldürmesi⁷⁷, İsrail'in eski Başbakanı İzak Rabin'in bir İsrail vatandaşı tarafından öldürülmesi veya Meir Kahane adlı Yahudi liderin Filistinlilerin öldürülmesine Yahudi din kitaplarına dayanarak cevaz vermesi, Yahudiliğin de tıpkı Hıristiyanlık gibi terör üretebileceğini göstermektedir.⁷⁸ Bu trajik olayların gerçekleşmesine rağmen hiç birine "Yahudi terörist" veya "Hıristiyan terörist" denilmemiş ve basit bir suç hadisesine dönüştürülmüştür. Oysa terör eylemini gerçekleştiren kişi Müslüman adını taşıyan biri olduğunda, olay anında İslamcı terör eylemi olarak tanımlanmakta, "küresel İslami terör tehdidi" algısı sürekli olarak inşa edilmektedir.⁷⁹

İslam kavramı, *Diyanet İslam Ansiklopedisinin* tanımına göre şöyle açıklanmaktadır: "Kurtuluşa ermek, boyun eğmek, teslim olmak; teslim etmek, vermek; barış yapmak" anlamlarındaki silm (selm) kökünden türemiş olan İslâm'ın etimolojisini yapan ilk âlimlerden İbn Kuteybe kelimeyi "boyun eğmek ve iradî olarak uymak suretiyle barış ortamına girmek", İbn Manzûr da "boyun eğmek (inkıyat) ve itaat etmek" şeklinde

---

⁷⁶ https://fr.wikipedia.org/wiki/Anders_Behring_Breivik.

⁷⁷ https://fr.wikipedia.org/wiki/Baruch_Goldstein.

⁷⁸ Juergensmeyer, Mark, *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence (Dini Şiddetin Küresel Yükselişi)*, University of California Press, 2000.

⁷⁹ Kalın, Ben, *Öteki ve Ötesi, İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, s. 417.

açıklamıştır. Sonraki kaynaklarda genellikle bu açıklamalar tekrar edilmiş, “sulh ve selâmet gayesiyle boyun eğmek, tâbi ve teslim olmak” manaları öne çıkarılmıştır. İslâm’ın sözlük anlamındaki inkıyat ve itaat her ne kadar mutlak ise de kelimenin örfteki kullanımı sadece “doğruya ve hakka uyma” manası taşır. Yanlış ve kötüye boyun eğme şeklinde bir teslimiyet İslâm’a aykırıdır ve isyan olarak nitelendirilir.”⁸⁰

İslam dini, yukarıda da gördüğümüz gibi, “sulh ve selamet gayesiyle boyun eğmek” olarak telakki edilirken nasıl olur da Batı’da “küresel İslami terör tehdidi” algısı sürekli ve her yeni olayla birlikte yeniden inşa edilmektedir. Ne yazık ki günümüzde bu korkunun adı olan İslamofobi, her gün karşılaştığımız bir kavram olmuştur ve adeta insanların ortak korkusu haline gelmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse, güncel manada İslamofobi kavramı, bütün Müslümanlara ya da çoğuna karşı duyulan; çalışma hayatında veya kamu hizmetlerinden yararlanma sırasında ayrımcılık, şiddet suçları, toplum hayatı ve uluslararası ilişkilerden tecrit etme yoluyla ifade edilen korku ve düşmanlık hislerini anlatan bir kelimedir.⁸¹

A. İSLAMOFOBİNİN TANIMI, DOĞUSU VE GELİŞİM SÜRECİ

İslam korkusu olarak tanımlanan İslamofobi kavramı, “İslam” kelimesine “phobia” kelimesi eklenerek türetilmiştir. Yunan mitolojisinde dehşet ve korku tanrısı olarak bilinen “phobos” kelimesinden türetilen fobi veya fobia genel olarak korkuyu ifade etmekte ve eklendiği kelimelere korku anlamı yüklemektedir. Fobi veya fobia, normal koşullarda korkulmayacak belli bir durum ya da nesne karşısında ortaya çıkan olağan dışı korku halini anlatmaktadır. Diğer yandan fobi veya fobia ayrıca eklendiği kelimelere korkunun yanı sıra kelimenin anlattığı olgu, nesne veya duruma karşı bir tür kin ve nefret

---

⁸⁰ Mustafa Sinanoğlu, “İslam”, DİA, Cilt: XXIII, s. 1-2.

⁸¹ Nihat Uzun, *Avrupa’da İslamofobi: İngiltere Örneği*, 1. Baskı, Pınar Yayınları, İstanbul 2012, s. 14.

besleme anlamı da yükler. Yabancı düşmanlığı anlamına gelen zenofobi (xenophobia) buna örnek gösterilebilir. Dolayısıyla İslamofobi genel olarak: “İslam ve/veya Müslümanlara karşı kin, nefret veya düşmanlık besleme veya onlara güvenmeme, onlardan şüphe duyma, İslam’dan korkma” şeklinde tanımlanabilir.⁸² İslamofobi, terim olarak “Müslümanlardan korkma, çekinme” duygusunu ifade eder. “Bir şeye duyulan korku, özellikle temelsiz ise sürekli olduğunda ve giderilemediğinde zamanla korkulan şeye karşı “düşmanlık” duygusu da gelişebileceği için İslamofobi kelimesi “İslam düşmanlığı” olarak da kullanılabilir.⁸³ Cezari ve Esposito’ya göre ise “olumlu ya da olumsuz, ama her zaman çok ateşli olan söylemler ve tavır almalar, İslam’ın sevildiğinde egzotik, yadırgandığında ise tehlikeli ve kriminojen (suç unsuru) olarak algılanmasına yol açmaktadır. Korkunç anlam kaymaları, İslam’ın entegrizm, terörizm ve banliyö gibi terimlerle karıştırılmasına neden olmaktadır”. Başta Avrupa olmak üzere Batılı ülkelerde İslam ve Müslümanların konu olduğu tartışma programlarında, demokrasiye karşı İslam, moderniteye karşı İslam, Batıya karşı İslam gibi adeta bir müsabaka ismi gibi adlandırılarak tartışmanın başında İslam’a karşı önyargılı yaklaşılmaktadır.⁸⁴

Fransa’nın önde gelen sözlüklerinden *Larousse*’ta İslamofobinin tanımı şöyledir: “İslam’a ve Müslümanlara karşı düşmanlık”.⁸⁵ Bu kavram, bir diğer önemli sözlük olan *Le Petit Robert*’e 2006’da eklenmiştir ve şöyle tanımlanmıştır: “İslam’a ve Müslümanlara yönelik ırkçılığın farklı bir şekli olan İslamofobi, Fransa’da Kuzey Afrika kökenli göçmenlere yönelik kötü niyetlilik ve ayrımcılık olarak kendini göstermektedir”. Bu tanımlar zaman içinde değişiklikler gösterebilmektedir. Gerek Fransız gerek yabancı

---

⁸² Murat Aktaş, Avrupa’da *Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi*, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi Cilt:13, No:1, 2014.

⁸³ Nihat Uzun, *Avrupa’da İslamofobi: İngiltere Örneği*, s. 15.

⁸⁴ Jocelyne Cesari, John Esposito (1999), *İslam’dan Korkmalı mı?* Çev.: Ahmet Aydoğan, Birey Yayıncılık, İstanbul 1999, s.7.

⁸⁵ Dictionnaire de français Larousse (Fransız Sözlüğü), “İslamofobi”.

basının yanı sıra, ırkçılığa karşı mücadele veren uluslararası kurumlar ve kuruluşlar, bu terimi “İslam dinini ve Müslümanları toplumsal olarak damgalamak” için kullanmaktadırlar.⁸⁶

Bir çok araştırmacı, bu kavramın Fransa’da XX. yy’ın başlarından itibaren kullanılmaya başladığını aktarmaktadır. İslamofobi kavramı ilk defa, 1910 yılında Fransa Sömürgeler Bakanlığında (Ministre des Colonies de France) görevli üst düzey bürokrat olan Alain Quellien’in “*La Politique musulmane dans l’Afrique occidentale française*” (*Fransız Batı Afrika’sında Müslüman Politikası*) adlı kitabında kullanılmıştır.⁸⁷ Ayrıca aynı dönemde başka yayınlarda da İslamofobi kavramını görmek mümkündür. Mesela Maurice Delafosse’un 1928 yılında yayımlanan “*Haut-Sénégal-Niger*” (*Kuzey-Senegal-Nijer*) kitabında olduğu gibi.⁸⁸ Gazeteci Alain Gresh⁸⁹ ve sosyolog Abdellali Hajjat ve Marwan Muhammed’de bu kavramı kullananlar arasındadırlar.⁹⁰

İslamofobi kavramı, bir İngiliz düşünce kuruluşu olan Runnymede Trust tarafından, 1997 yılında yayımlanan raporda da kullanılmıştır. The Runnymede Trust tarafından 1997 yılında hazırlanan “*İslamophobia: A Challenge For Us All*” isimli raporda İslamofobi, "Müslümanlara karşı duyulan temelsiz korku ve hoşnutsuzluğu ihtiva eden bir bakış açısı veya dünya görüşü" olarak tarif edilmiş ve Müslümanlara karşı toplumsal dışlama ve ayrımcılık olduğu vurgulanmıştır.⁹¹ Raporda, İslam’ın İngiltere’deki tarihinden başlayıp, o günün sorunları olan medyada İslam’ın yer alış biçimi ile dinî ve etnik saldırılar gibi konularda bilgi verilmiştir. Bu rapor, aynı zamanda Batı’da

---

⁸⁶ Le grand Robert de la Langue Française (Fransız Sözlüğü) , “İslamofobi”, 2015.

⁸⁷ Alain Quellien, *La Politique musulmane dans l’Afrique occidentale française (Fransız Batı Afrika’sında Müslüman Politikası)*, Larose edisyon, Paris 1913, s. 304.

⁸⁸ Maurice Delafosse, *Haut-Sénégal-Niger*, Larose edisyon, Paris 1912, s. 211.

⁸⁹ <http://msi.net/A-propos-de-l-islamophobie>

⁹⁰ Bkz : <http://islamophobie.hypotheses.org>, « İslamophobie : une invention française, 23 Mayıs 2012.

⁹¹ The Runnymede Trust, *İslamophobia: “A Challenge for Us All (İslamofobi: Hepimiz İçin Bir Meydan Okuma)*, Londra 1997.

İslamofobinin 11 Eylül saldırılarından daha geriye giden bir fenomen olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.⁹²

İslamofobi hakkında ilk büyük rapor, 11 Eylül'den sonra Avrupa Yabancı Düşmanlığı ve Irkçılığı İzleme Merkezi (The European Monitoring Center on Racism and Xenophobia – EUMC) tarafından yayınlandı. “11 Eylül 2001 Sonrası Avrupa Birliği'nde İslamofobi Özet Raporu” adlı rapor, Avrupa Birliği'nin 15 ülkesinde Müslümanlara karşı işlenmiş ırkçılık ve ayrımcılık eylemlerini belgelendirmekteydi. Rapor sonucuna göre, “Müslüman topluluklar ve saldırıya açık diğer gruplar, 11 Eylül'den sonra artan bir düşmanlığın hedefi olmuşlardır.”⁹³ Genel halk içerisinde var olan korku duygusu, Avrupa ülkelerinde hâlihazırda var olan önyargıları kötüleştirmiş, taciz ve saldırı eylemlerini arttırmıştır. Aynı zamanda, korkuları yatıştırma teşebbüsleri bazen İslamî kültüre karşı yeni bir ilgiye ve dinler arası pratik girişimlere sebep olmuştur” denilmiştir.⁹⁴

İngiliz düşünce kuruluşu Runnymede Trust'ün 2004 raporunda⁹⁵ ise İslam'a ve Müslümanlara karşı nefret ve ayrımcılık eylemlerinin artmaya devam ettiği ifadelerine yer verilmişti. Danimarka'daki karikatür krizi ve sonrası, dünyanın en önde gelen Hıristiyan şahsiyeti olan Papa XVI. Benedict'in Regensburg Üniversitesinde 2006 yılında yaptığı konuşma ve açıklamaları, eski Amerika başkanı George W. Bush'un “İslamî-faşizm” terimlerini kullanması, 2008 Amerikan seçim kampanyaları esnasında Barack Hüseyin Obama'nın Müslüman geçmişi ve kimliğinin araştırılması, dinî dışlamacılık ve kültürel ırkçılığın dikkat çeken örneklerindedir.⁹⁶

---

⁹² İbrahim Kalın, John Esposito, *21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu İslamofobi*, s. 48.

⁹³ Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001, EUMC/European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, haz. Allen, Christopher; Nielsen, Jorgen S., Viyana 2002.

⁹⁴ İbrahim Kalın, John Esposito, *İslamofobi 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*, Çev.: İsmail Eriş, İnsan Yayınları, İstanbul 2015, s. 48.

⁹⁵ Bkz. : <http://www.runnymedetrust.org/uploads/publications/pdfs/islamophobia.pdf>

⁹⁶ İbrahim Kalın, John Esposito, *21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu İslamofobi*, s. 48.

İngrid Ramberg “*L’islamophobie et ses conséquences pour les jeunes*” (*İslamofobi ve Gençler Üzerindeki Etkisi*) adlı eserinde İslamofobiyi, “İslam, Müslümanlar ve onlarla ilgili konularda aşağılayıcı bir durum veya korku” olarak ifade etmiştir. Ramberg, çalışmasında şöyle devam etmektedir: “İslamofobi, İslam, Müslümanlar ve onları ilgilendiren konularda korku veya önyargı olarak tanımlanabilir. İslamofobi yeni bir olgu değildir. Ancak günümüzde Avrupa’daki Müslüman toplumunun önyargılara maruz kaldıkları gibi ayrıca sözlü ve fiziksel şiddetle de karşı karşıya kaldıklarını biliyoruz. İslamofobi hangi şekle girerse girsin insan haklarına ve insanlar arası sosyal ahengın oluşmasına karşı bir tehdit olduğu açıktır.” ifadelerini kullanmıştır.⁹⁷

Batı’nın İslam’la olan ilişkisindeki korku faktörü, bazı ülkelerin Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliğine karşı çıkışlarında da ortaya çıkmaktadır. Eski Avrupa Birliği Komiseri Hollandalı Frits Bolkenstein, Bernard Lewis’ten alıntı yaparak, Avrupa’nın “Eurabia” (Araplaştırılmış Avrupa) haline dönüştüğünü söylemiştir. Bolkenstein söylemiştir, “Bunun böyle olup olmayacağını bilmiyorum (Türkiye’nin AB’ye kabulü hakkında), ancak gerçekleşirse, Viyana’nın 1683’te Osmanlılardan kurtularak hürriyetine kavuşturulması boşa gitmiş olacaktır” şeklinde konuşmuştur.⁹⁸ Bu karşı çıkmalarda göze

---

⁹⁷ Ingrid Ramberg, *L’islamophobie et ses conséquences pour les jeunes*, Council of Europe, 2015.

⁹⁸ Avrupa’da kullanılan ırkçı deyimlerin bazıları şunlardır: İtalyanca’da “Anneciğim, Türkler geliyor”, Türkleri korkunç olarak gösteren deyimın yanı sıra “Türk gibi pis kokmak” deyimini de bulunmaktadır. Sırpça’da “Bir ite bir de Türk’e güvenilmez” ve “Bir Türk gibi bencil” aralarında bulunduğu çok sayıda ırkçı deyim bulunmaktadır. Ayrıca “Türk” kavramı Sırpça’da, kadınlara haksız ve eşit olmayan bir şekilde davranan geleneksel ve maço erkek tipini betimlemek için ırkçı bir deyiş olarak da kullanılmaktadır. Günlük dildeki kullanım yaygınlığı az olsa da, hakaret etmek için kullanılan bu sözün anlamı herhangi açıklama gerektirmeden anlaşılabilir. “Öfkesinden Türk oldu” aşırı öfkelenen birini tanımlamak için kullanılan yaygın bir ırkçı Yunanca deyimdir. “Seni Türk!” cahil birini betimlemek için kullanılan ırkçı bir Rumence deyimdir. Fransızca’da da “Türk kafası” ve “Gerçek bir Türk” gibi cahil, inatçı, kaba ve acımasız insanları betimlemek için kullanılan ırkçı deyimler bulunmaktadır. Yine Flemenkçe’de “Türk” kelimesi, kirli, barbar ya da kana susamış anlamında kullanılabilir. Bu dilde de “Türk’e benzemek” kirli ya da iğrenç anlamında kullanılmaktadır. İspanyolca’da “Türk” kelimesi, birini aşağılamak için kullanılabilir. “Türk” kelimesi Malta’da, doğası gereği korkulan ve istenmeyen korkunç birini betimlemek için kullanılabilir. Onaylanmayan bir davranış şeklinin belli bir ulusal kimlikle eşleştirilmesi, açıkça ırkçılık yapıldığını göstermektedir. Bütün bu deyimler bir takım tarihsel söylenti veya efsanelere dayandırılarak, asırlardır tekrar edilmiş ve toplumların hafızalarına kazınmıştır. (Türlere

çarpan husus, ekonomik veya siyasi argümanlardan ziyade, kültürel sebeplerin öne sürülmesidir.⁹⁹

İslamofobinin batı medyasındaki kullanımı, başta New York'ta gerçekleşen 11 Eylül saldırıları, ardından Madrid'de 11 Mart 2004, Londra'da 7 ve 21 Temmuz 2005 saldırılarından ve son dönemde Fransa'da gerçekleşen Charlie Hebdo saldırılarından sonra yaygınlık kazanmıştır. Üstelik bu saldırıların “radikal İslamistler”¹⁰⁰ tarafından üstlenilmiş olması, Batı ülkelerindeki Müslümanlara karşı tepki oluşmasına neden oldu.

İslamofobi terimi, medyada, siyasî ve akademik platformlarda gittikçe sıklıkla kullanılmaktadır. Avrupa Yabancı Düşmanlığı ve Irkçılığı İzleme Merkezi'nin (*The European Monitoring Center on Xenophobia and Racism – EUMC*) 11 Eylül'den sonra orta Avrupa'daki Müslümanlara karşı tepkiyi belgeleyen raporu, “11 Eylül 2001 Sonrası Avrupa Birliğinde İslamofobi Özet Raporu” (Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2011) başlığını taşıyordu.¹⁰¹ Her ne kadar bu terim, İnsan Hakları Dayanışma Komisyonu (*The Consultative Commission on Human Rights – Fransa Raporu*) tarafından hala reddedilse de, Fransa'daki pek çok önemli akademik çalışmada bu rapor kullanılmıştır.

İslamofobik eylemler, çeşitli şekillerde uygulanabilmektedir. Eylemlerin bazıları açık ve belirgin olarak gerçekleşirken, bazıları ise dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Bunlar, değişik şekiller alır ve farklı boyutlarda saldırı mahiyetini taşır. Müslümanlara karşı sözlü ve fiziksel saldırı şeklinde de görülebilir. Bazı örneklerde camiler, İslami merkezler ve diğer teşkilatların saldırıya uğrayıp tahrip edildiğini görebilmekteyiz.

Yönelik Türkçe ve Yabancı Dillerde Ayrımcı Değiş, Deyim ve Atasözleri”, Ayrımcı Sözlük, <http://ayrimcisozluk.blogspot.com/>, 05.03.2017)

⁹⁹ David Gow ve Ewen Macakill Komisyon üyeleri, Turkish accession could spell end of EU, says commissioner (Komisyon üyesi, Türkiye'nin üyeliğe kabulünün Avrupa Birliği'nin sonu anlamına geleceğini söyledi) Ayrıca Bkz: Guardian, (8 Eylül 2004).

¹⁰⁰ “Radikal İslamist” terimini kullanmamızın sebebi, bu tanımın Batılılar tarafından kullanılmakta olması ve Batı literatürüne girmesinden dolayıdır.

¹⁰¹ The European Monitoring Center on Xenophobia and Racism – EUMC.

Özellikle camii kapılarının önüne bırakılan bazı hayvan kafaları (domuz gibi) saldırganların Müslümanların hassasiyetlerini dikkate alarak saldırıda bulduklarını göstermektedir. Diğer taraftan İslamofobik eylemler, kamusal alanda ve özellikle iş yerlerinde, sağlık kurumlarında, okullarda ve yerleşim yerlerinde Müslümanlara karşı yapılan dışlayıcılık ve ırkçılıkla kendini açıkça göstermektedir.¹⁰²

B. SÖMÜRGE DÖNEMİ SONRASI GÖÇ VE İRKÇILIK

İlk kullanıldığı tarihten bu yana farklı boyutlarla karşımıza çıkan İslamofobi kavramı, zamanın ve olayların verdiği etkisiyle ırkçılığa benzer bir olguya dönüşmüştür. Post-kolonyal dönemde, bir paradigma değişikliği yaşayan ırkçılık, biyolojik ırkçılıktan kültürel ırkçılığa doğru bir evrim geçirmiştir. Bu yeni görünümün arkasına saklanan siyasi gruplar, “İslamofobi” kavramını sıklıkla kullanarak, hem seçmen kitlesini genişletme amacı güttüler, hem de İslam dinine ve Müslümanlara karşı olan nefretlerini ifade ettiler.¹⁰³ Müslümanlara karşı nefret ve ayrımcılığın artmasıyla birlikte ırkçılık hareketleri sadece ırklara değil, aynı zamanda dil, kültür ve dinlerin bütününe karşı da işlenmeye başlanmıştır. Biyolojik aşağılığa dayalı “eski ırkçılık”; “etnik”, “kültürel” ve “dini ırkçılık” şeklinde gün yüzüne çıkmıştır. İslam örneğinde militan, barbar, baskıcı, medeni olmayan, zorba, şehvet düşkünü ve vahşi gibi terimler, Müslümanların dini inançlarını ve kültürel uygulamalarını tasvir etmek için kullanılmaktadır. “İrksal açıdan aşağı olma” ifadesinin yerine “dini açıdan aşağı olma” ifadesi gelişmiştir.¹⁰⁴ Bu anlamda İslamofobiyi Araplara, Asyalılara ve siyahlara karşı duyulan etnik ve ırkçı nefretten ayırt etmek imkânsızdır. Avrupa Konseyi’nin Avrupa İrkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele

---

¹⁰² Enes Bayraklı, Farid Hafız, *European Islamophobia Report 2015 (2015 Avrupa İslamofobi Raporu)*, SETA Yayınları, Ankara 2016, s. 160.

¹⁰³ Pascal Bruckner, *L’islam doit être critiqué (İslam Eleştirilmelidir)*, Le Monde, 31 Ekim 2013.

¹⁰⁴ Bkz : <http://contre-attaques.org/ressources/article/de-l-usage-du>.

Komisyonu (*European Commission Against Racism and Intolerance – ECRI*) tarafından yapılan ırkçılık tanımı, Müslümanların ırkçılığın unsurlarının tamamına dayalı olarak ayrımcılığa tabii tutulduklarını savunmaktadır.¹⁰⁵

Öte yandan ırkçılık olgusu, teknolojik gelişmeler ışığında süregelen küreselleşme nedeniyle de yaygınlık kazandı. Zira herhangi bir Avrupa ülkesinde İslam karşıtı karikatürlerin yayımlanması dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Müslümanların tepkisine yol açtı. Teknoloji, Batı ile Doğunun bir yandan “yakınlaşmasını” mümkün kılarken, diğer taraftan nefret söylemlerin artmasına ve kimlik sınırlarının daha da keskinleşmesine yol açtı.¹⁰⁶

Bu paradigma değişikliği, Batıda azınlık konumunda bulunan Müslümanlar için bir handikaptır. Zira en iyi tahminlere göre, Müslümanlar, Avrupa Birliği'nin hâlihazırdaki 425 milyonluk nüfusunun yaklaşık yüzde 5'ini oluşturmaktadır. Fransa'da yaklaşık 4,5 milyon, Almanya'da 3 milyon, İngiltere'de 1,6 milyon, İtalya, Hollanda ve Belçika'da yarım milyondan fazla Müslüman vardır. Her ne kadar diğer uluslar 500.000'in altında nüfusa sahip olsalar da, Avusturya, İsveç gibi ülkelerde bunlar ciddi bir azınlık olabilirler. Bunların yaklaşık yarısı yurt dışında doğmuşlardır. Genel olarak Müslüman nüfus yerli nüfustan daha genç ve üretkendir.¹⁰⁷ Fransa ve İngiltere'deki Müslüman toplumlar, 20. yy ortalarında çoğunlukla eski sömürgelerden gelmeye başladılar ki bu da Fransa'da ağırlıklı olarak Kuzey Afrikalı ve İngiltere'de de Güney Asyalı toplumlarının oluşmasına sebep oldu. Almanya'daki Müslüman toplumu, savaş sonrası ekonomik canlanma esnasında çoğunlukla Türkiye'den gelen “misafir işçi” akımı

---

¹⁰⁵ Bkz : European Commission Against Racism and Intolerance – ECRI. Ayrıca, ECRI'nin tanımına göre, “ırkçılık”; “ırk, renk, dil, din, milliyet veya milli/etnik köken gibi bir dayanağın bir kişi veya grubu aşağılamayı veya bir kişi veya bir grup insanın üstünlüğü düşüncesini haklı gösterdiğine dair inanç” anlamına gelmektedir.

¹⁰⁶ Kenan Çayır, *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Önyargıları ve Ayrımcılığı Anlamak*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul Eylül 2012, s. 6-13.

¹⁰⁷ Timothy M. Savage, *Europe and Islam: Crescent Waxing, Cultures Clashing*, Washington Quarterly 27, Cilt III, 2004, s. 25-50.

ile oluşmaya başladı. Hollanda’da misafir işçilerin göçü ise ağırlıklı olarak Türk ve Faslı nüfusun ortaya çıkmasına sebep oldu. Avrupa Birliği’ndeki diğer milletlerle birlikte bu grupların hepsi, son yirmi yıl boyunca devam eden göçlerle ciddi bir şekilde arttı.¹⁰⁸ Son yıllarda göçün bir tehdit olarak algılanması düşündürücüdür. Çünkü bu bölgelerin ekonomik başarısı, uluslararası açılımlar kadar, dışarıdan gelen göçmen iş gücüne de bağlıdır.

Ayrıca bir noktaya dikkat çekmekte fayda var. Avrupa’daki İslamofobi ile Amerika Birleşik Devletleri’ndeki İslamofobi olgusu farklı özelliklere sahiptir. Yukarıda ifade ettiğimiz “göçmenlik” sorunu Batı Avrupa’ya has bir durumdur. Bir kıyas yapmak gerekirse, Amerika Birleşik Devletleri’nin göçmen prototipi, Müslümandan ziyade Meksikalı veya Orta Amerikalı işçilerdir. 1989 ile 2004 arasında Amerika’ya giriş yapan 15,5 milyon yasal göçmen arasında sadece 1,2 milyonu Müslüman olan ülkelerdendir. 2002’de 100 bin olan yeni göçmen sayısı, 2003’te sert bir şekilde 60 bine düşmüş, fakat 2004 yılında yaklaşık 90 bine yükselerek kısmen eski oranına ulaşmıştır. Bu nedenle İslam ve terörizm, Avrupa’ya kıyasla Amerika’da temel sebep değildir.¹⁰⁹

C. AYDINLANMA FELSEFESİYLE OLUŞAN YENİ DÜNYA DÜZENİ

Peki ne oldu da göçmen veya “misafir işçi” olarak gelen Müslümanlar, 21. yy’da “potansiyel terörist” haline dönüştüler? Bu sorunun cevabını bulmak için, olaylara birçok perspektiften bakmamız gerecektir. Göz önünde bulundurmamız gereken bir çok farklı olguların birbiriyle iç içe olduğu bu soruya, politik, ekonomik, kültürel ve felsefi olarak cevap vermeye çalışacağız.

Batı medeniyeti 15-18. yy’lar arasında düşünsel olarak Aydınlanma Felsefesi ile

---

¹⁰⁸ John Esposito, İbrahim Kalın, *21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu İslamofobi*, s. 68.

¹⁰⁹ Nathan Lean, *İslamofobi Endüstrisi*, Çev. İbrahim Yılmaz, DİB Yayınları, Ankara 2015.

bir dönüşüm yaşadı. Bu dönüşümün getirdiği ivme Batı Avrupa'yı 19. yy'da uluslararası siyasî ve ekonomik düzenin merkezine yerleştirdi. Sömürgecilikle beraber, merkez konumunda bulunanlar, çevreye yayılma fırsatı yakaladı. Ontolojik olarak Batının merkeziyetçi anlayışının sonucu olarak Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" tezini görebiliriz.¹¹⁰ Francis Fukuyama, tarihin bir amaca doğru ilerlediği görüşüyle, bu amacın liberalizm olduğunu savunmaktadır. Ona göre, farklı dinsel, kültürel, geleneksel yapılarıdaki her devlet, eninde sonunda aynı düzlemde buluşacaktır, bir diğer ifadeyle liberalizmin egemenliği altına gireceklerdir. Bu ortak noktayı ifade etmek için kullandığı "Tarihin Sonu" kavramı, tarihsel olayların tamamen son bulması anlamına gelmemektedir. Fukuyama bununla, beşerî, siyasî ve iktisadî kurumların, gelişip değişerek ulaşabilecekleri en ideal formda, yani liberal demokrasi ve serbest piyasa ekonomisinin zaferinde birleşmelerini kastetmektedir.¹¹¹

Davutoğlu, *Küresel Bunalım* kitabında bu hususa şöyle değinmiştir: "Batı bulunduğu yerden dünyaya bakıyor ve doğal olarak Batı dışı havzalardaki canlılığı göremiyor. Aslında geçmişe baktığımızda günümüzde yaşadığımız bu merkeziyetçi anlayışın tarihte de yaşandığını görmek mümkündür. Roma aydınları ilkel ve barbar olarak gördükleri Cermen kabilelerin dinamizmini hakkıyla değerlendiremedikleri için, bu kabilelerin Roma'yı çözmesinin önüne geçemedi. Tarihin sonunun değişik bir tarzda ifadesi olarak kabul edilebilecek olan ve Roma'nın tarih içindeki merkezi konumunu belirleyen "Bütün yollar Roma'ya çıkar" tabirinin en yaygın olduğu, yani Roma en güçlü olduğu bir dönemde, göz ardı ettiği unsurlar tarafından tarihin dışına itildi. Bunun en çarpıcı örneklerinden birisi de Osmanlı Devleti için kullanılan Devlet-i Ebed-Müddet tanımlamasıdır. Bu tanımlama, "Tarihin Sonuna" kadar sürecek ve her açıdan kemale

---

¹¹⁰ Ahmet Davutoğlu, *Küresel Bunalım*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 8.

¹¹¹ Francis Fukuyama, *Hedefler: Modern Dünya*, Çev.: Akgün, Aktay, Aydın, Özensel; Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu mu?*, Vadi Yayınları, Ankara 2002, s. 252.

ulaşmış bir devletin kurulmuş olduğu, dolayısıyla da tarihe ivme katacak unsurların tükenmiş olduğu iddiasını taşıyordu. Osmanlı da bu iddianın en güçlü olduğu dönemde küçümseyerek baktığı Batı medeniyetinde tarihe ivme katan devinimleri zamanında göremediği için bu rakip medeniyet tarafından çetin ve uzun süren bir mücadele sonunda çözülmüştür.”¹¹²

Bu dönüşümlerin en önemli olaylarından birisi 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla yaşanmaya başlandı. Özetle Fukuyama’nın tezi, modernite içinde insanın bütün arayışlarına cevap verebilecek, teknolojinin dev adımlarla yol aldığı, rasyonaliteye dayalı siyasal ve ekonomik mekanizmaların yönlendirdiği mutlak bir güvenlik ve özgürlük alanının ortaya çıkacağı iddiasını taşıyordu. Bu mekanizmalar insanoğlunun tüm arayışlarına cevap verecek ve insanın güvenliği de, özgürlüğü de artacaktı. Ancak 11 Eylül saldırılarının ardından bunların yaşanamayacağına şahit olduk. Batı merkezli olarak işleyen mekanizmalar, insanoğlunun kemalini getireceğini varsayıyorken aslında bu medeniyetin de çöküntüler göstermeye başladığını işaret etmektedir.¹¹³

Diğer medeniyetleri kendi buldukları yerde hapsetmeye dönük olan, eski medeniyetlerin tümünün yok olacağı varsayımına dayalı bir Batı algılaması vardır. Toynbee’nin meşhur tabiriyle; “Dünyada 26 medeniyet var, 16 tanesi öldü, 10 tanesi yaşıyor. Ama 9 tanesi – İslam medeniyeti de dahil olmak üzere – 10’cusunun, yani Batı medeniyetinin tehdidi altında son anlarını yaşıyor” derken, 1930’lu yıllarda beklenti ve tasavvur seküler bir “cennet” ile tarihin sonuna ulaşılacaktı.¹¹⁴ Batı medeniyeti Çin erdeminden, İslam idrakinden, Hint felsefesinden yararlanarak insanoğlunun tümünü kuşatacak bir kavrayışa yönelmeyip, Fukuyama ve Huntington gibi “statik” resimlere

---

¹¹² Davutoğlu, *Küresel Bunalım*, s. 7.

¹¹³ Davutoğlu, *Küresel Bunalım*, s. 6.

¹¹⁴ A.J. Toynbee, *Tarih Bilinci*, Bates Yayınları, İstanbul 1978.

takılıp ille de “West / Rest” diyerek kutuplaşmaya takılırsa, kendi “medeniyetinin”
çözülmesini de hızlandırır.¹¹⁵

---

¹¹⁵ Davutoğlu, *Küresel Bunalım*, s. 16.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FRANSA'DA İSLAMOFOBİNİN GELİŞİMİ

Fransa'da laiklik üzerine yapılan tartışmalar gergin polemikler meydana getirebilmektedir. Öyle ki fikir tartışmalarının ötesinde artık doğrudan belli bir kesimi temsil eden insanlara karşı saldırı halini almıştır. Başörtüsü sorununun yanı sıra, “ifade özgürlüğü” altında yayımlanan İslam karşıtlığı içeren makaleler, köşe yazıları, kitaplar ve artık sıklıkla görmeye başladığımız imamların sınır dışı edilmeleri göz önünde bulundurulduğunda, doğrudan İslam'a ve Müslümanlara karşı bir saldırının söz konusu olduğunu ve verilmek istenen mesajın net olduğunu görmek mümkündür: “İslam tehlikesi”. Burada bir kaç örnek zikretmek gerekirse mesela Chahdortt Djavann, *Que pense Allah de l'Europe (Allah Avrupa Hakkında Ne Düşünüyor?)* adlı kitabı ve Christophe Dubois ile Christophe Deloire'nin birlikte yazmış oldukları *Les Islamistes sont déjà là (İslamistler Buradalar)* adlı eser 2014 yılının sonunda en çok satış yapan kitaplar arasında yer almıştır. İtalya'da Oriana Fellaci'nin kitabı, bir milyondan fazla satış yapmıştır. Ayrıca gazetelerde yayımlanan makale ve televizyonda bu yönde düzenlenen tartışma programları yaygınlaştı ve kamuoyunun yoğun ilgisini çekmiştir. Mesela 26 Ocak 2004'te L'express gazetesinde yayımlanan “*Enquête sur les ennemis de la République*” (*Cumhuriyet Düşmanları Hakkında Anket*)¹¹⁶ veya 2 Aralık 2004'te France 2 kanalında yayınlanan “*Qui est vraiment Tariq Ramadan?*” (*Gerçekte Tarık Ramazan kimdir?*) konulu program yoğun ilgi çekmiştir.¹¹⁷

Bu süreklilikle yaşanan fenomene günümüzde “İslamofobi” denilmektedir ve Fransa'da “İslam sorununun” var olduğunu göstermektedir. O kadar ki bu İslam karşıtlığı

---

¹¹⁶ Bkz : <http://www.lexpress.fr/actualite/politique/enquete-sur-les-ennemis-de-la-republique>.

¹¹⁷ Olivier Roy, *La Laïcité face à l'İslam (Laiklik İslam ile Karşı Karşıya)*, Pluriel, 2005, s. 7-8.

sorunu, ülke kimliğini ve ülke kurumlarının yapılarının sorgulanmasına kadar gidebilmektedir.¹¹⁸ Buna karşılık vermek adına İslam dini baz alınarak Fransız kimliği sorgulanmakta, Fransa'nın gelecekteki yapısı tartışılmaktadır. Bu durum karşısında yetkililer, Cumhuriyet değerlerini ve laikliği savunmak için bir birlik oluşturma peşindeler. Elbette siyasi erklerde bu durum karşısında kendi kitlelerini oluşturmaya çalışmaktadırlar. Son dönemde Avrupa'da aşırı sağcı siyasi partiler, popülerliklerini İslam dini ve Müslümanları hedef alarak sağlamaya çalıştıklarını görmekteyiz. Fransa örneğinde Marine Le Pen, kampanyasını bu doğrultuda gerçekleştirmektedir. Ek'te sunacağımız fotoğraflarda seçim kampanyalarında kullandıkları afişlerde bunu görmek mümkündür. Çalışmamızın devamında, neden Fransız Cumhuriyeti kimliğinin İslam dini esas alınarak tartışıldığını araştıracağız. Aynı zamanda, Müslümanların benimsemiş olduğu yaşayış biçimlerinin, iddia edildiği gibi, Fransız kimliğinin varoluşuna karşı bir tehdit oluşturup oluşturmadığını sorgulayacağız.

A. CUMHURİYETLE OLUŞTURULAN LAİKLİK ANLAYIŞI

Fransa, 1789 yılında yaşanan ihtilalden sonra laiklik anlamında sembolik bir ülke haline gelmiştir. Aslında "Eski Rejime" karşı başlatılan ayaklanma, köklerini Rönesans döneminden itibaren almaktadır. Bir taraftan eski sistemin savunucularıyla devrimci fikirleri savunanlar, diğer taraftan ise anti-klerikal düzenini savunanlarla Katolik Kilisesi arasında yaşanan ayrılıklar öne çıkmaktadır.¹¹⁹ Sonuç olarak laiklik, tüm bu mücadelelerin arasından doğmuş ve ihtilal kalıcı ihtilaflara sebep olmuştur.

Fransa'da laisizm, siyasi erk ile dini kurumları ayıran bir ilke, bir prensip ve bir yasadır; devlet tarafsız kalmalı, din özgürlüğünü garantilemeli ve başkaları üzerinde baskıcı bir tutum sergilememelidir. İşte bu Fransız Cumhuriyeti'nin eşitlik esaslı izlediği

---

¹¹⁸ Roy, *La Laïcité face à l'İslam (Laiklik İslam ile Karşı Karşıya)*, s. 9.

¹¹⁹ https://fr.wikipedia.org/wiki/Révolution_française.

tutumdur. Bu mücadele çok eskiye dayanmaktadır. 1905'ten bu yana Özel Katolik okullarına karşı savaş açılmıştır. Fransız laikliğin en açık ifadesi ise 1905 yılında yürürlüğe giren yasa ile yani devlet ve Kilise'nin ayrılığının kesinleşmesi ile bulmuştur.¹²⁰ Fakat son zamanlarda bu laik ülkede, özellikle İslam'a karşı takınılan tavırlar, kafa karışıklığına neden olmaktadır. Zira geçmişte düşman konumunda bulunan Katolik Kilisesi yani ruhban sınıf, günümüzde yerini İslam'a bıraktığını esefle görmekteyiz.

Her ülke, belli esaslar üzerine inşa edilmiştir. Fransa örneğinde ise vatan kavramı, Fransız Devrimi (1789) ile yeniden tanımlanmıştır. Buna göre, demokrasi ve özgürlüğü temsilen Fransız Devrimi'nin temelini oluşturan ve insan haklarını koruma amacını güden *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (La Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen)* 26 Ağustos 1789'da yayımlandı. Bu tarihte Fransa Ulusal Meclisi'nde kabul edilen 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, 1791'de kabul edilen Fransız Anayasası'na önsöz olarak eklenmiştir. Bildiri; insanların özgür doğduğunu ve eşit yaşamaları gerektiğini, insanların zulme karşı direnme hakkı olduğunu, her türlü egemenliğin esasının millete dayalı olduğunu ve mutlak egemenliğin bir kişi ya da grubun elinde bulunamayacağını, devleti idare edenlerin esas olarak millete karşı sorumlu olduğunu, hiç kimsenin dini ve sosyal inançları yüzünden kınanamayacağını ortaya koyuyordu.¹²¹ Her insan, özgür bir şekilde hayat felsefesini seçebilir, gerek bir inanca aidiyet veya herhangi bir inanca sahip olmadan ateist olarak hayatını sürdürme hakkına sahiptir. Laiklik ilkesi ise bu nedenden dolayı başarılı bir entegrasyonun temelidir. Öyle ki farklı inanç sahiplerinin birlikte yaşamalarına imkan tanımaktadır. Bu hukuk devletinde, gerek göçmen olsun gerek yerli vatandaş olsun, herkese aynı mesafede adil davranılmalıdır.

---

¹²⁰ Roy, *La Laïcité face à l'İslam (Laiklik İslam ile Karşı Karşıya)*, s. 9.

¹²¹ Bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/İnsan_ve_Yurttaş_Hakları_Bildirisi.

Kendilerini Fransız toplumunun bir parçası olarak kabul eden göçmenler de bu anayasadan ve laiklik ilkesinden faydalanmalıdır. Özel hayat konularında hiç kimseye hiçbir şekilde imtiyazlı davranılmamalıdır. Ortaklaşa yaşanabilir bir ülkede hiç bir kişiye ayrıcalık tanınmamalı veya köklerinden, dini düşüncesinden dolayı hiç kimse damgalanmamalıdır. Bu tam olarak Fransız laikliğini tanımlayan bir durumdur. Devlet nötr olarak davranmalı, farklı inanç sahibi olan insanlar, istedikleri düşünce özgürlüğüne ve kamusal alanda eşit haklara sahip olmalıdır. Devlet insanların birlikte yaşamalarına imkan sağlamalıdır. Bunları da ancak laik değerler sağlayabilir.¹²²

Fransız Cumhuriyeti'nin, hiçbir dini referans üzerine inşa edilmediğini ve hiçbir dinin mirasçısı olmadığını vurgulamamız gerekir. Cumhuriyet ne Hıristiyan'dır ne de Müslüman. Özellikle, bugünlere gelebilmek için yani bir dinî geleneğe bağlı kalmaksızın politik ve sivil hayatta özgür olabilmek için, - dinî gelenekten kastımız Hıristiyanlıktır - yoğun mücadele vermiştir. Kendisine herhangi bir dinî aidiyet atfetmemekle birlikte, ateist olduğunu da belirtmemektedir. Bu nedenle her insanı kabul edebilmekte ve onları eşit seviyede görerek bir harmoni içinde yaşamalarını sağlayabileceğini iddia etmektedir.¹²³

Laik bir cumhuriyetin görevi, birlikte var olma (coexistence) imkânını sağlayabilmektir. Bu birlikte yaşama olanağı, insanların içlerine kapanıp geri çekilmelerine ve gettolara sığınmalarının önüne geçebilir. Zira kendi varoluş mücadelesinde, kendi sınırlarını çizerek birlikte yaşadığı farklı toplumları mutlak olarak ötekileştirenler, çatışmacı bir psikoloji altına daha hızlı girebilmektedir.¹²⁴

---

¹²² Henri Pena-Ruiz, *Qu'est-ce que la laïcité? (Laiklik Nedir ?)*, Folio actuel, Paris 2003, s. 40-42.

¹²³ Henri Pena-Ruiz, *Qu'est-ce que la laïcité? (Laiklik Nedir ?)*, s.169.

¹²⁴ Henri Pena-Ruiz, *Qu'est-ce que la laïcité? (Laiklik Nedir ?)*, s.170.

Sonuç olarak, laik bir cumhuriyet entegre ettiği hiçbir oluşuma, kendi kültürünü empoze etmek için bir asimilasyon politikası izlememelidir. Aksine, her türlü ideolojiye, dine veya ateist düşüncelere eşit mesafede kalarak bütünleştirici bir vizyonla yaklaşmalıdır.

Teori olarak laik cumhuriyetin ideal bir şema olduğunu söyleyebiliriz. Fakat pratiğe geldiğimizde, günümüzde Fransa gibi bu şemaya sahip ülkelerin çatısı altında yaşayanların zorluklar çektiklerini görmekteyiz. Neticede başarılı bir entegrasyondan bahsetmek güçtür.

B. “ULUSAL SORUN”: GÖÇMENLERİN ENTEGRASYONU

Göç hareketlerinin temelinde ekonomik sorunlar, hayatta kalma mücadelesi gibi nedenler yatmaktadır. Elbette bu hareketler kırılmalara, kopmalara ve sürgünlere neden olabilmektedir. Fakat yıllar sonra geldiğimiz noktada, ekonomik sebeplerle gerçekleşen işçi göçleri, artık toplulukların göç etmesine ve kalıcı olmalarına neden oldu. Daha iyi bir yaşam kalitesi elde etmek için batıya gitmeyi tercih edenler, orada kalıcı oldular.

Çalışmamızın başında da değindiğimiz gibi Fransa’da 4,5 milyon göçmen vardır. Çoğunluğu Kuzey Afrikalı olan bu insanlar, 20. yy’ın ortalarında çoğunlukla Fransa’nın eski sömürgelerinden gelmişlerdir. Buradaki temel soru, Fransa’ya göç etmiş bu insanların, nasıl bir entegrasyon politikası izlemeleri gerekir? Yani diğer bir ifade ile, özgün kimliklerini koruyarak nasıl Fransız toplumunun bir parçası haline geleceklerdir? Elbette bu tek taraflı bir soru değildir, ev sahibi konumunda bulunan ülkelerin izleyeceği politika da bu seyri etkileyeceği açıktır.

İslam dinine karşı yapılan saldırılar çeşitli kollardan gelmektedir. Bu İslamofobik vukuatlar, önemli politikacılardan Fransız entelektüellerine kadar birbirleriyle yan yana gelmeyecek isimleri aynı noktada birleştirmeyi başarmıştır. Mesela Hıristiyan Sağ’dan

(Droite Chrétienne) ve Aşırı Sağ (Extrême Droite)'dan gelen İslam ve göçmen karşıtı söylemler etnik ve ırkçı formlar içerebilmektedir. Burada Oriana Fallaci, Alain Besançon ve Alexandre Del Valle gibi isimleri zikredebiliriz. Bunlara göre, Hıristiyan dininin mirası Fransa kimliğini ve Avrupa kimliğini oluşturan bir olgudur. Daha da ileri giderek, İslam'ın bu yapının içerisine asla entegre olamayacağını hatta “laik bir İslam” formu altında dahi bunun mümkün olamayacağını savunmaktadırlar. Diğer taraftan, Cumhuriyetçi ve Laikçi kesimden olan insanlar, göçmenlerden ziyade “radikalizmi” bir tehdit olarak algılamaktadırlar. Mesela gazeteci Caroline Fourest bu nedenle radikal olarak tanımladığı Tarık Ramazan¹²⁵'a saldırmaktadır. Bu kampanya sol kesimden yürütülmektedir, bunlarda kendi içlerinde ikiye ayrılmaktadırlar. Pesimist olanlar, yani bunlar laik bir İslam'ın olamayacağını savunanlardır. Laik İslam'dan kasıt, modern Avrupa normlarına uygun bir dinden bahsedilmektedir, fakat bunlar İslam deyince radikalizmi anladıkları için böyle bir dini reddetmektedirler ve tıpkı sağ kesim gibi duruma negatif bakmaktadırlar. Diğer taraftan optimist olanlar vardır, yukarıda verdiğimiz örneklerin tersine İslam'ın liberal, laik ve Fransız değerlerine adapte olabileceğini savunanlar vardır. Birçok politik ismi optimist olarak sayabiliriz, Didier Motchane, Manuel Valls gibi.¹²⁶

Örneğin, Fransa'nın ulusal haber ajansı AFP'nin (Agence France-Presse) 24 Mayıs 2016 tarihinde yayımladığı bir habere göre, Fransa'nın eski Cumhurbaşkanı ve bir zamanlar Cumhuriyetçilerin lideri konumunda bulunan Nicolas Sarkozy, Fransa'nın

---

¹²⁵ İslam üzerine birçok eser kaleme almış olan Tarık Ramazan, College de Geneve'de felsefe dersleri ve Fribourg Üniversitesi'nde İslamoloji dersleri vermiştir. Çağdaş dünyada ve özellikle de Batı'da, İslam düşüncesi üzerinde etkin olan yazar, Avrupalı Müslüman kurumsal dokuda çok etkindir. Brüksel Parlamentosu'na bağlı çeşitli komisyonlara uzman olarak katılmaktadır.; dünyada ve Avrupa kıtasında İslam'a ilişkin birçok Avrupa çalışma grubunun da üyesidir. Eserleri arasında şunlar bulunmaktadır: *Laiklik İçinde Müslümanlar, Batı Toplumlarında Müslümanların Sorumlulukları ve Hakları, İslam ve Müslümanlar: Büyüklüğü ve Çöküşü (1995), İslam Medeniyetlerinin Yüzleşmesi, Hangi Modernite İçin Hangi Proje?*.

¹²⁶ Roy, *La Laïcité face à l'İslam (Laiklik İslam ile Karşı Karşıya)*, s. 10.

geleceği için asimilasyon politikalarının ele alınıp değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir. Haberin devamında bu olgunun, göçmen politikalarının merkezinde olması gerektiğini vurgulamıştır. Sarkozy'ye göre asimilasyon, Fransa'yı tercih edenler için bir seçenek değil, bir mecburiyettir. Fransa'ya uzun vadeli gelmeyi düşünen göçmenlerin bu politikaya tabii tutulmaları zorunlu olması gerektiğini ifade etmiştir. Sarkozy haberin devamında ise medyanın çok önemli bir rol üstlenmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹²⁷

Oysa tarihi surecin neticesinde Fransa bayrağını oluşturan değerler, günümüzdeki politik söylemlerin tam tersidir. Öyle ki Fransa bayrağı, üç söylem denilen “Liberté - Égalité – Fraternité” yani “Özgürlük - Eşitlik – Kardeşlik” üzerine inşa edilmiştir. Hukukun teminatı altında gerçekleşmesi gereken entegrasyon, yukarıda da gördüğümüz gibi zorunlu bir asimilasyona dönüşmüştür. Laisizmden kasıt, farklılıkları reddetmekten ziyade bunların insanlığın bir zenginliği olarak kabul etmektir. Bu gidişata çözüm bulmaya çalışan Henri Pena-Ruiz, *Qu'est-ce que la laïcité ? (Laiklik Nedir ?)* adlı kitabında, Fransa'nın başarılı bir entegrasyon politikası izleyebilmesi için öncelikle tarihinden gelen mirasını laikleştirmesi gerektiğini söylemektedir. Tatil günleri, kullanılan takvimler ve resmi bayramlar gibi unsurlar bir kültüre ait olan şeyler olmakla birlikte ülkeye gelen yabancılar için tuhaf görünen ritüeller olabilir. Bu önerinin zorluğunun farkında olan yazar, şöyle devam etmektedir: “Bu tarihsel geçmişi inkar ederek yeniden bir tarih yazmak imkânsızdır. Lakin eşit davranılarak, Hıristiyanlığa hukuksal imtiyazlar yapılmadan entegrasyon politikalarında başarılı olunabileceğini” ifade etmiştir.¹²⁸

Fransa'daki son gelişmeleri göz önünde bulundurduğumuzda, Müslümanların karşılarına şu soru çıkmaktadır: “Fransız devleti, din özgürlüğünü mü yoksa anti-

---

¹²⁷ http://www.lexpress.fr/actualites/1/politique/sarkozy-veut-proposer-un-nouveau-pacte-d-assimilation-pour-s-integrer-a-la-nation_1795395.html.

¹²⁸ Henri Pena-Ruiz, *Qu'est-ce que la laïcité ? (Laiklik Nedir ?)*, s.172-173.

İslamizm'i mi savunmaktadır?" Fransa gibi laik değerleri savunan bir ülkede yabancılara yaşam biçimleri açısından seçim yapmalarını zorlamak, ülkede ki farklı düşüncelere sahip olan insanların ahenk içinde yaşamalarını zedelemektedir. Bu zorlamalar ve zor durumda bırakmalar, henüz laikliğin hangi anlamlar ihtiva ettiğini herkes tarafından aynı şekilde anlaşılmadığını göstermektedir. Öyle ki Fransa'da laiklik üzerine yapılan araştırmalar, laikliğin farklı anlamlar taşıdığını göstermektedir. İnsan Hakları Ulusal Komisyonu'nun (Commission Nationale Consultative des Droits de l'Homme - CNCDH) 2014 yılında yapmış olduğu bir anket çalışmasında, bine yakın kişinin cevabı doğrultusunda Fransız halkının laiklik hakkındaki düşünceleri üçe ayrılmaktadır. Katılımcıların yüzde 54'ü laiklikten, bir toplumda birlikte yaşayabilmeyi anlamaktadır, yüzde 50'si ise kamusal alanda dinin ve dini içerikli unsurların yasaklanması ve son olarak yüzde 47'si ise Kilise ve devletin ayrılığını anlamaktadır. Öğrenciler ve elit tabaka, Fransız laikliğini, devlet tarafsızlığı ve din özgürlüğü olarak tarif etmişlerdir. Orta yaşlı ve kırsal kesimde yaşayan insanlar ise laiklik hakkında sınırlayıcı ve kısıtlayıcı görüşlere sahiptir. Son olarak, aşırı Katolikler, laikliği İslam'a karşı siper veya Fransız kimliğini korumak için bir kalkan olarak görmektedir.¹²⁹ Bu çeşitli algı biçimleri, Fransa'da yaşayan yabancılara ve özellikle Müslümanları rahatsız etmektedir. Paris'in doğusunda bulunan Montreuil bölgesinin imamı Maged Osman, bir röportajda laikliğin, esas anlamından çıkarak adeta radikal bir din kisvesi altına girdiğini söylemiştir.¹³⁰ Bu duruma örnek olarak Nisan 2015'te Charleville-Mézières şehrinde Collège Leo Lagrange okulunda Sarah adlı 15 yaşında lise öğrencisi, "çok uzun" bir etek giydiği için derse alınmamıştır. Daha önce iki

---

¹²⁹ Commission Nationale Consultative des Droits de l'Homme (Ulusal İnsan Hakları Danışma Komisyonu) (CNCDH) Bkz : <http://www.cncdh.fr>

¹³⁰ Enes Bayraklı, Farid Hafez, *European Islamophobia Report 2015 (2015 Avrupa İslamofobi Raporu)*, SETA Yayınları, Ankara 2016, s. 164-165.

kere başörtüsü yüzünden derse alınmayan Sarah, başını açmasına rağmen bu sefer eteğinin çok gösterişli bir dini sembol olduğu söylenerek yine kabul edilmemiştir.¹³¹

C. GÜNÜMÜZDE İSLAMOFOBİ

Peki Müslümanların dinî değerleri Avrupalıları neden rahatsız etmektedir? İslam karşıtlığı nereden kaynaklanmaktadır? Bir zamanlar Hıristiyan değerlerini Kilise'ye hapsedmeyi başaran Batılı insanlar, ulaşmış oldukları moderniteye karşı İslamî değerlerin bir tehdit olduğunu iddia etmektedir. Nilüfer Göle bu konuda şöyle düşünmektedir: “Batı için İslam’ın modernitenin “çağdaşı” haline gelmesi ve görünürlük kazanması, modernitenin seküler sembolleriyle çelişerek yeni çatışma alanları üretmektedir.”¹³²

Edward Said’in *L’Orientalisme* adlı kitabından bir kesit alarak konuya bir diğer perspektif daha katacağız. Said, Batı’nın kendi kimliğini ve kültürünü şekillendirmede “öteki” konumunda bulunan Doğu’dan nasıl etkilendiğini bildirmektedir. Batı kültürünün, nasıl hayali söylemlerle Doğu karşısında şekil aldığını belirtmektedir. Said, “Avrupa kültürü, kendisinden düşük gördüğü Doğudan farklılaşarak kendi kimliğini güçlendirdi ve belirledi” diyerek aslında Avrupa kültürünün ötekileştirdiği farklı kültürlerle hayranlık duymakta ve aynı zamanda nefretini de göstererek inşa edildiğini söylemektedir.¹³³

Avrupa, İslam dininin bir dogma olduğunu öne sürerek, İslam dini ile laik değerlerin örtüşemeyeceğini iddia etmektedir. Aslında bu ön yargı kendi tarihi tecrübesinden kaynaklanmaktadır. İslam’ın, yıllarca mücadele ettikleri Hıristiyan/Kilise dogmasının bir başka versiyonu olduğu düşünülmektedir. Çalışmamızın ilk bölümünde

---

¹³¹ http://www.lemonde.fr/societe/article/2015/04/29/crispation-a-l-ecole-sur-les-jupes-longues_4624882_3224.html.

¹³² Nilüfer Göle, *Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar*, Çev. Erkal Ünal, Metis Yayınları, İstanbul 2012.

¹³³ Edward W. Saïd, *L’Orientalisme (Oryantalizm)*, Seuil, Paris 2005.

ifade ettiğimiz gibi Avrupalılar, Kilise'nin baskıcı tutumu, kurtuluş yolunun sadece Kilise'den geçtiğini iddia etmesi, kutsal metinlerin kendi tekelinde bulunması vb. uygulamalardan çok yakınmıştır. Bunun ilk tepkisel şekli olarak Protestanlığı görebiliriz. Luther hareketinin temel felsefesi, kurtuluş için herhangi bir araca gerek duyulmadan, kutsal metinleri herkesin yorumlayabileceği ve kurtuluş için Tanrı'ya imanın yeterli olduğunu belirtmekteydi. Elbette günümüzde bu protesto hareketin neticelerini görebiliriz. Avrupalı, tüm bu sürecin neticesinde dini bir kenara bırakarak seküler hayat yaşamayı tercih etmiştir, buna en bariz örnek olarak pazar günlerinde Kiliselerin boş kalmasını gösterebiliriz. Günümüzde Avrupalıların İslam algısı, kendi geçmişinin tecrübesi doğrultusunda şekillenmiştir. Kiliselerin boşalmasına karşın Avrupa'ya göç eden Müslümanların her Cuma camileri doldurması ise hiç şüphesiz şaşkınlıkla karşılanmaktadır. Olivier Roy, 26 Şubat 2015'te Le Monde gazetesine verdiği demeçte bu konuya değinmiştir. Roy yapmış olduğu analizde, Fransa'da İslamofobi vakasının hissedilir şekilde var olduğunu söyleyerek, Fransızların 20 yıldır Müslümanları tehlikeli ve şüpheli bulduklarını aktarmaktadır. Tespitlerinin devamında İslamofobinin, Arap karşıtlığı (anti-arabe) ırkçılığının devamı olduğunu ve modern dönemde İslam dinine karşı beslenen korku ve nefret olarak açıklamıştır. Böyle seküler bir toplumda dinin anlaşılmaz olduğunu ve bu anlaşılmazlık karşısında, İslam'ın ritüelleri, Fransa halkının dikkatini çekmektedir. Hıristiyanlığa nispeten; Müslümanlar, ibadet ve yaşam biçimlerinde mesela başörtüsü gibi sosyal hayatta çok daha görünürler. Dindarlıkları da özellikle sol kesim olmak üzere Fransız elitlerini rahatsız etmektedir. Zira onlar, 60'lı yıllarda gelen göçmenlerin, tıpkı Hıristiyanlar gibi, zamanla dinlerinden uzaklaşacaklarını ve sekülerleşeceklerini düşünmekteydiler. Fakat günümüzde bu

gerçekleşmeyince, Arap ırkçılığı devamında gerçekleşen bu nefretin dine mal olduğunu söylemiştir.¹³⁴

Fransızlar, Müslümanların tarihten bu yana değerlerine ve ibadetlerine hala bağlı kalmalarını İslam'ın bir dogma olmasıyla bağdaştırdılar. Dogmadan kastımız, kutsal metin yani Kuran'ın yorumlanamaz olduğudur. İslam'ı kapalı normlara hapsederek ve Müslümanları içlerine kapalı ve farklı düşünceye sahip olan insanlara karşı dışlayıcı bir tutum sergiliyor gibi göstererek aslında Batılılar, “radikal Müslümanların” resmettiği İslam'ı esas almaktadırlar. Bu tanım doğrultusunda Avrupa'da belli bir düşünce ekolü ortaya çıkmıştır. Öyle ki, İslam dininin vecibelerinin laikliğin yaşanabilmesi için bir engel olduğunu düşünenlerin sayısı bir hayli fazladır. Söz konusu ekolün kullandığı başlıca 3 argüman vardır: Bunlardan birincisi, İslam dininde din-devlet ayrılığının mümkün olmadığıdır. İkincisi, şeriat kanunlarının insan haklarıyla (özellikle kadın haklarıyla) ve demokrasiyle uyumunun mümkün olmadığı ve son olarak, dindar Müslümanların belirlemiş oldukları toplumun – ümmet – dışında kimliklerini yaşayamayacakları ve böylece, farklılıkların olduğu bir toplumda yabancılara zimmî statüsü vererek yaşamayı kabul edebilecekleridir.¹³⁵ Bu ekole göre iki seçenek vardır, ya İslam dinine teolojik reform yapılmalı veya İslam'ın kapalı bir din olduğunu kabul ederek, Müslümanların asla modern seviyeye ulaşamayacaklarını kabul etmektir. Bu düşünce, radikal İslam akımlarının açıklamaları ve fiilleri neticesinde güçlenebilmektedir. Buna en bariz örnek olarak DEAŞ terör örgütünü gösterebiliriz. Zira bu tür örgütler, Kur'an'ı-Kerim'i literal şekilde okuyarak Hz. Muhammed'in hadislerini bağlamından çıkartarak, İslam'ın şiddet

---

¹³⁴ Roy, “*Dans notre société sécularisée, le religieux est devenu incongru*” (*Sekülerleşmiş toplumumuzda din gereksiz hale gelmiştir.*) Le Monde 26 Şubat 2015.

¹³⁵ Roy, *La Laïcité face à l'İslam (Laiklik İslam ile Karşı Karşıya)*, s. 74.

yanlısı, kapalı, totaliter bir din olduğu imajını vererek aslında, İslam'dan ziyade başka mecralara hizmet etmektedir.¹³⁶

---

¹³⁶ Roy, *La Laïcité face à l'İslam (Laiklik İslam ile Karşı Karşıya)*, s. 76.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FRANSA'DA İSLAMOFOBİNİN OLUŞUMUNDA MEDYANIN ROLÜ

Küreselleşme ile birlikte mesafelerin yok sayıldığı günümüzde, medya iletişim konusunda önemli bir araç haline geldi. Bilginin aktarılması ve istenilen kitlelere ulaşabilmesi adına iletişim araçları etkin unsurlardır. Gazete, televizyon, internet gibi hızlı iletişim araçları sayesinde, ülke kamuoyları anında bilgiyi elde etme imkânına sahiptir. Günümüzde “soft power”¹³⁷ olarak kabul edilen ve kamu diplomasisinde etkili olan iletişim araçları, kamuoylarında algı yönetimi başta olmak üzere, toplumların inanç ve düşüncelerini etkileyebilmektedir. Gelişmiş teknolojinin ışığında gelişen hızlı iletişim araçları, küreselleşme sayesinde insanlara avantaj sağlaması gerekirken, yanlış amaçlar doğrultusunda kullanıldığında ise bir ülkede huzuru sağlamaktan ziyade toplumdaki çeşitli gruplar arasında gerginliğe ve polemiklere sebep olabilmekte, insanlardaki empati duygusunu yok ederek yerini önyargılara bırakabilmektedir. Medya çoğu zaman ülke yönetimlerinin, kendi dünya görüşlerini ve felsefelerini empoze edebilmek ve insanlara doğru yaptıklarını ispat edebilmek adına kullanacakları yegane araç olarak da kullanılıyor.

Fransa'da İslamofobinin oluşmasında medya, önemli rol oynamaktadır. Bir önceki bölümlerde ifade ettiğimiz gibi, Fransız yöneticiler ve elitler, ülke içinde bir birlik oluşturmak için bir “öteki” kullanmaktadır. Bu ötekileştirmenin neticesinde yerli Fransız halkıyla Kuzey Afrikalı göçmenler başta olmak üzere, Müslüman toplumları arasında sorunlara neden olduğunu görebilmekteyiz. Yetkililer, ülke genelinde ırkçılık boyutuna ulaşan söylemlerle asimile olmayı reddeden Müslümanlara “ayrılıkçı” ve “uyum

---

¹³⁷ Yumuşak güç.

sağlayamayanlar” damgasını vurmaya çalışmaktadır. Son dönemde ise bu söylemler başka bir versiyon olarak yani İslamofobik eylemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde en önemli iletişim araçlarından birisi olan televizyon, 1970’lerden itibaren Fransızların hayatlarında önemli yer almaya başlamıştır. 1960’da Fransızların yüzde 13’ü evlerinde bir televizyona sahip iken, 1975’te ise televizyon sahibi olanlar yüzde 84’e ulaşmıştır. Diğer taraftan, bu geçmiş zaman diliminde Fransızlar “göçmenler” denilen yeni bir fenomen ile de karşılaşılıyorlardı.¹³⁸ Özellikle eski sömürge ülkelerinden gelen göçmenler artık Fransa’nın gündemindeydi. Bu göçmenler yabancı işçi statüsünde Fransa’ya gelmişlerdi. Fakat ilerleyen dönemde, bağımsızlık ve küreselleşme arasında geçen süreçte, Fransızlar bir zamanlar “yabancı işçiler” olarak addettikleri insanları günümüzde “Müslüman Fransız” (Français musulmans) olarak anmaktadırlar. Çalışmamızın devamında tarihten günümüze kadar, medya aracılığıyla Müslümanların nasıl tarif edildiklerini incelemeye çalışacağız.

1970’li yıllara baktığımızda, medyada Fransa’da yaşayan Müslümanlar hakkında çok fazla söz edilmiyordu. Dünyada İslam dini hakkında söz edilirken Fransa’da ise göçmenlerden konuşuluyordu. Günümüze baktığımızda ise Müslümanlar hemen her gün gazetelerde ilk sayfa manşetlerine konu olmaktadır. Elbette bunda televizyonların payı büyüktür. Zira istatistiklere göre, Fransızlar günde en az 3 saat televizyon izlemektedir. Hayatımızın bir parçası haline gelen bu ekranlar, doğal olarak yargılarımızı da etkileyebilmektedir. “İşçi” konumunda bulunan göçmenler, medya aracılığıyla günümüzde şüphe duyulan bir kitle haline dönüştürülmüştür.¹³⁹

---

¹³⁸ Thomas Deltombe, *L’İslam Imaginaire, la construction médiatique de l’islamophobie en France (Hayali İslam, Fransa’da Medyatik İslamofobinin İnşası), 1975-2005*, Editions La Découverte, Paris, 2005, s. 6.

¹³⁹ Deltombe, *L’İslam Imaginaire, la construction médiatique de l’islamophobie en France (Hayali İslam, Fransa’da Medyatik İslamofobinin İnşası)*, s. 6.

Fransız sosyolog Pierre Bourdieu, “televizyon” hakkında yazmış olduğu kitabında, ekranlarda kullanılan kelime ve görüntülerin önemine dikkat çekmektedir. Bourdieu’ye göre, kullanılan kelimeler ve görüntüler uyumlu bir şekilde kullanıldıklarında algılara hakim olmaktadır. Sıradan kelimelerle halkı etkilemek mümkün değildir, diğer taraftan ise görüntüler etkileyici kavramlar kullanılmadan tesir edemezler bu nedenle fotoğraflar belirli kavramlar ile anlam kazanırlar.¹⁴⁰ Günümüzde bir resim tarif edildiğinde kullanılan kavramlara dikkat edilmelidir. Mesela “İslam”, “İslamist”, “radikal Müslüman” gibi kavramlar, veya “başörtüsü İslam’ın bir buyruğu mu yoksa İslamistlerin bir baskısı mı?” şeklindeki sorular doğrudan algıyı etkileyebilmektedir. Bir örnek vermek gerekirse Türkiye’de politik olaylardan ötürü Yahudi dediğimizde farklı, Musevi dediğimizde farklı tepki alırız. Yahudi kavramı daha çok menfi bir izlenim verirken, Musevi kavramı müspet bir izlenim verebilmektedir.

Gazete yazarlarının, televizyon sunucularının kullandıkları her kelime incelenmeye değer bir konudur. Çünkü bu kelimeler bir “şey”, bir fantezi, bir duygu, bir korku, bir fobi, bir yanlış anlamaya sebep olmaktadır. Görüntüler ile birlikte kullandığımız entegrasyon, ırkçı, faşizm, laik, İslam, Müslüman kavramları daima bir algı yaratmaktadır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Müslümanlar, 70’li yıllarda bir soru işareti ihtiva etmezken, yıllar geçtikçe daha sıklıkla göz önünde bulunmuşlardır. Fransız medyasında ve kamuoyunda İslam dini ve Müslümanlar çeşitli dönemlerde gündeme gelmiştir. Çalışmamızın devamında gazete manşetleri ve televizyon programları çerçevesinde bu aşamaları inceleyeceğiz.

---

¹⁴⁰ Pierre Bourdieu, *Sur la Télévision (Televizyon Hakkında)*, Liber-Raisons d’Agir, Paris 1996, s. 19.

A. FRANSIZ KAMUOYUNUN İSLAM'LA TANIŞMASI:

İRAN DEVRİMİ

İlk aşama 1970'li yılların ortasıyla 1980'li yılların sonlarına tekabül etmektedir. Bu dönemde, Avrupalıların medya aracılığıyla İslam'la tanışması iki olay çerçevesinde gerçekleşmiştir. İlk olarak petrol krizi ve 1978-1979 yıllarında gerçekleşen İran devrimi vardır.¹⁴¹ Sözde din adına yapılan bu devrim, Fransızların aklına “İslam'ın geri dönüşü mü?” sorusunu getirdi. Fransız basınında o dönemde iktidardaki Humeyni rejimi, Batı modernitesini tehdit eden bir kişilik olarak tasvir edildi. 1979'da Amerika'nın Tahran büyükelçiliğinin personeli Humeyni taraftarları tarafından rehin alındıklarında, artık politikadan ziyade, medeniyetlerin karşı karşıya geldiğinin imajı oluşturuldu. Bu bağlamda *L'Express* gazetesinin attığı başlık da çok dikkat çekicidir: “L'İslam: la guerre/İslam: Savaş”¹⁴².

Burada göze çarpan husus, doğrudan iki blok oluşturularak, bir tarafta Humeyni hareketini destekleyenlerin İslam'ı temsil ettiklerini, diğer tarafta ise Amerika'nın Batı medeniyetini temsil ettiği imajı verildi. Fransız basını, İran Devrimi'nden sonra ki yıllarda, İslam'ı bir tehdit unsuru olarak lanse etmeye başladı. 1983'te atılan manşetlerde bunu görebiliriz; *Paris-Match*: “İslam'ın agresif uyanışı Batı'yı tehdit ediyor”. Bir başka haberde, “Nâsır'dan Kaddafi'ye kadar, Batı'ya karşı kutsal savaş mücadelesi”. Aynı gazetede, “İslam dünyayı yönetmek istiyor” diye başka bir manşet atılmıştı.¹⁴³

---

¹⁴¹ Deltombe, *L'İslam Imaginaire, la construction médiatique de l'islamophobie en France (Hayali İslam, Fransa'da Medyatik İslamofobinin İnşası)*, s. 10.

¹⁴² *L'express*, 24 Kasım 1979. Bkz. <https://www.al-kanz.org/2011/09/19/lexpress-tabloid-islam/>.

¹⁴³ *Paris-Match*, 16 Kasım 1983, 23 Eylül 1983, 30 Eylül 1983. Daha fazla detay için Bkz: Nabil Salem, *L'islam en France à travers la presse française de 1983 à 1993 (1983'ten 1993'e kadar Fransız Basınının gözünden Fransa'da İslam)*, Université de Lille, 1994.

Sürecin devamında İran'dan gelen imajlara farklı yorumlar eklenmiştir. 1979 yılında Fransa medyasında Tahran, Müslüman dünyasının merkezi, Humeyni ise Müslümanların lideri ve Batı düşmanı olarak tasvir edilmişti. Elbette bu gelişmeler Fransa'da yaşayan Müslümanlar için tehlikeli bir boyut almıştı.¹⁴⁴ Fransız televizyonları, Kuzey Afrika'dan gelen göçmenler ile Fransızlar arasında bilinçli bir ayırım yapmaya başladı. Medya mensupları, bu göçmen hareketlerinin ardında hayali bir İslam tasavvur ederek, bu göçmenlerin dinî inancının Fransız değerleriyle uyuşamayacağını göstermeye çalıştı. Oysa Fransa, sömürge döneminde kendisini İslam'a karşı yabancılaştırmamıştı, hatta kendisini Müslümanların hamisi olarak göstermeyi hayal ediyordu.¹⁴⁵ Pascal Le Pautremat adlı yazar, Fransız kamuoyunun, ülke içinde karşılaştığı sosyal krizlerin üstesinden gelemeyince, göçmenlere ithamlarda bulunarak onları sorumlu hale getirmeye çalıştığını söylemiştir.

Göçmen politikalarında Fransızların radikalleşmesi 1974-1983 yılları arasında gerçekleşmiştir. Sosyolog Patrick Weil bu durumu şöyle açıklıyor: “Ülke içindeki sosyal sıkıntılardan doğan sorunlardan kaçmak için, tüm olumsuz olaylar göçmenlere yüklendi ve böylece problemlerin kaynağı olarak gösterildiler. Elbette bu göçmenlere pahalıya mal oldu ve entegrasyon politikalarını engelledi. Fransa'da İran Devrimi'nin ve İslam'ın gündeme getirilmesi Fransa toplumunun birlikte yaşama kültürünün gelişmesine engel oldu”.¹⁴⁶ Medya aracılığıyla oluşan iki farklı dünya anlayışı sonucunda Fransa gündeminde Müslümanların hangi tarafta oldukları sorgulanmaya başlandı. Aslında bu

---

¹⁴⁴ Deltombe, *L'İslam Imaginaire, la construction médiatique de l'islamophobie en France (Hayali İslam, Fransa'da Medyatik İslamofobinin İnşası)*, s. 34.

¹⁴⁵ Pascal Le Pautremat, *La Politique musulmane de la France au XXe siècle. De l'Hexagone aux terres d'İslam. Espoirs, réussites, échecs (20. yy'da Fransa'nın Müslüman Politikası. Fransa'dan İslam Topraklarına. Umutlar, Başarılar, Başarısızlıklar)*, Maisonneuve et Larose, Paris 2003.

¹⁴⁶ Patrick Weil, *La France et ses étrangers. L'aventure d'une politique de l'immigration de 1938 à nos jours (Fransa ve Yabancıları. 1938'den Günümüze Kadar Göç Politikasının Serüveni)*, Gallimard, Paris 1995, s. 485.

sorular tek taraflıydı, çünkü soranlar ve cevaplayanlar aynı kişilerdi. Müslümanlara cevap hakkı tanınmadan kimlikleri başkaları tarafından belirlendi. Medya, Fransa’da yaşayan Müslümanların Fransız toplumundan farklı olduklarını ve bu insanların Fransa içinde kendi cemiyetlerini oluşturmaya çalıştıklarını göstermek istedi. Mesela *Figaro Magazine* 26 Ekim’de yayınlanan gazetesinin manşetinde “30 yıl sonra hala Fransız kalır mıyız?” sorusunu gündeme getirerek, Müslümanları işgalci konumuna sokuyordu.¹⁴⁷ Açık bir şekilde medya tarafından oluşturulmak istenen bir “olumsuz İslam algısı” vardı. Bir başka örnekte ise Alfred Sauvy şöyle diyordu: “Yaşlı bir Avrupa medeniyeti, agresif olan başka bir medeniyete karşı direnemez”.¹⁴⁸ Televizyonlarda ise Müslümanların kimlikleri tartışılıyordu. 11 Şubat 1987’de TF1 kanalında gerçekleşen tartışma programında sunucu Michelle Cotta’nın konuğu Hıristiyan dergisi *La Croix*’nın editörü Noel Copin’di. Cotta, Copin’e sözü verirken, gümrük kapılarının açılmasıyla, Fransız kimliğinin yok olma tehlikesi karşısında endişe duyup duymadığını ve Fransa’da zor dönem geçiren Hıristiyan dininin de böylesi agresif bir İslam dini karşısında ne yapması gerektiğini soruyordu.¹⁴⁹ Gündemin merkezinde bulunan Müslümanların varlıkları artık tartışma konusu oluyordu. Gazeteci Bernard Rapp, bir başka tartışma programında ise iki nedenden ötürü Müslümanların tartışılması gerektiğini savunuyordu. Birincisi, İslam dininin Hıristiyanlıktan sonra Fransa’da yaşanan ikinci din olduğunu, ikinci nedeni ise üç milyon Müslümanın Fransa’da bulunduğunu belirterek tartışmaların önünü açıyordu.¹⁵⁰

---

¹⁴⁷ Figaro Magazin, 26 Ekim 1985. Bkz: <http://rue89.nouvelobs.com/2014/09/16/serons-encore-francais-30-ans-254889>.

¹⁴⁸ Bkz : Yvan Gastaut, *L’immigration et l’Opinion en France sous la Ve République (Fransa’da 5. Cumhuriyet Döneminde Göç ve Görüş)*, s. 450.

¹⁴⁹ TF1, 11 Şubat 1987.

¹⁵⁰ TF1, *Droit de réponse (Cevap hakkı)*, 24 Mayıs 1986.

B. BAŞÖRTÜSÜ SORUNUNUN MEDYADAKİ GÖRÜNÜMLERİ

Fransa'nın eski Cumhurbaşkanı Jacques Chirac (1995-2007) tarafından Laiklik Üzerine Düşünme Komisyonunun başına getirilen Bernard Stasi, 2 Temmuz 2003 yılında *Le Monde* gazetesine verdiği mülakatta şöyle diyordu: “Herhangi bir dine karşı savaş açılmamalıdır. Ayrıca dinlere toplumdaki dışlanmış hissi verilmemelidir. Fakat bu, İslam'ın kendisi hakkında vereceği imaja bağlıdır. Şayet herhangi bir din agresif bir tutum sergilerse, bu davranışlarının karşılığını göreceğinden emin olmalıdır.”¹⁵¹ Bu açıklamalarından bir kaç ay sonra Stasi, almış olduğu kararlarla okullarda dini sembollerini içeren unsurları yasaklamıştır. Fakat bu açıklamaları dikkatle incelediğimizde aklımıza bir kaç soru gelir. Öyle ki dinlerin duyguları veya davranışları var mıdır? Bir din kendisinden bir imaj verebilir mi? Aslında Stasi bu açıklamalarındaki nihai hedefi dinlerden ziyade Müslümanlardı.¹⁵²

Bu söylentilerin sonunda 18 Eylül 1989'da Fransa'nın Creil bölgesinde bulunan Gabriel-Havez orta okulunda başörtüsü sorunu patlak verdi. Okul müdürü, başörtülü 3 Müslüman kız öğrenciyi okula kabul etmedi. Medyada cumhuriyet ve laik değerlerinin el üstünde tutulduğu bir dönemde, okul müdürü başörtünün laik değerlere ters düştüğünü belirterek, bu çocukların derslere devam etmelerine izin vermedi. Creil'de yaşanan ve kamuoyunda çok yankı uyandıran bu olay kısa sürede ulusal bir mesele haline dönüşmüştür.¹⁵³

Ülkede işsizlik, eğitim, emeklilik reformları gibi öncelik verilmesi gereken önemli sorunlar varken, medya organları dikkatleri bu problematiğe çevirerek bu konunun

---

¹⁵¹ Le Monde, 2 Temmuz 2003.

¹⁵² Deltombe, *L'İslam Imaginaire, la construction médiatique de l'islamophobie en France (Hayali İslam, Fransa'da Medyatik İslamofobinin İnşası)*, s. 5.

¹⁵³ Bkz : http://www.lemonde.fr/m-actu/article/2017/02/03/le-jour-ou-la-france-s-est-divisee-sur-le-foulard_5074145_4497186.html

tartışılması için televizyon programlarını ve yazılarını yoğunlaştırdı. Medya bu konuyu ülke genelinde bir sosyal mesele haline dönüştürmeyi başarmıştır. Konunun kamuoyuna taşınmasıyla birlikte, okullardaki başörtülü genç kızların Fransa'nın değerlerine karşı bir "tehdit" oluşturduğu iddia ediliyordu. Oysa hiç kimse bu kızların eğitim haklarının gasp edildiğini konuşmuyordu.¹⁵⁴

Fransa'da bulunan sol kesim, laikliğin gerçek anlamından çıkarak Müslümanlara karşı bir "damgalama" hareketine dönüşmesinden rahatsızlık duyduklarını belirterek, okul müdürünün bu ayrımcı hareketini kınamıştı. Kendilerini laikliğin savunucuları olarak tanımlayan bu kesim, ırkçılığa karşı sergiledikleri tutum ile görüşlerini belli etmişlerdir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Lionel Jospin, bir taraftan laikliğe bağlılığını vurgularken, diğer taraftan okulların görevi öğrencileri dışlamaktan ziyade onları kabul etmek olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca medyanın, bu tip olayları daima ulusal bir mesele haline dönüştürmesine de tepki gösteren bakan, her "küçük" olayı gündeme getirip, büyütürken, çözüm yollarının da tıkanacağını belirtiyordu. Eski Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand'ın (1981-1995) eşi Danielle Mitterrand ise, eğitim bakanını desteklemek adına televizyonlarda şöyle diyordu: "Eğer bugün, devrimden 200 yıl sonra, laiklik her dini kabul edemeyecek duruma geldiyse ve Fransa her türlü düşüncüyü kabul edemeyecekse, bir gerileme ile karşı karşıya kaldığımızı üzümlerik belirtmek isterim" diye konuşmuştur.¹⁵⁵ Dönemin Başbakanı Michel Rocard (1988-1991) da bakanı destekleyecek sözler sarf ediyordu. Diğer taraftan, göçmenlere karşı ayrımcı ve dışlayıcı hareketlerde bulunan sağ kesim ise farklı tepkiler göstermişlerdir. O zamanlar genç milletvekili olan Nicolas Sarkozy konuşmasında şöyle diyordu: "Tunus ve Fas gibi modern Müslüman ülkeler, okullarda ve kamusal alanlarda başörtüsünü yasaklıyorken,

---

¹⁵⁴ Tévanian Pierre, *Le Voile Médiaétique Un Faux Débat : "l'Affaire du Foulard Islamique"* (Medyatik Başörtüsü Sahte Bir Tartışma : "İslami Başörtüsü Olayı"), Raison d'Agir, Paris 2005, s. 10-12.

¹⁵⁵ TF1, Antenne 2, 20 Ekim 1989.

Fransa’da böyle olaylar karşısında istifa ediliyor. Evet, entegrasyonu destekliyorum, fakat şartlarımız olmalıdır. Eğer Fransa’da isek o zaman Fransa’nın geleneklerine uymak zorundayız” diye açıklamalarda bulunmuştur.¹⁵⁶

Bu kriz karşısında Fransızlar, kendilerini tanımlamak ve “ötekilerden” farklılıklarını göstermek için kendilerini laik, Hıristiyan ve beyaz olarak tarif etmeye başlamışlardır. Başörtüsü sorunu Fransa’da ses getirirken, aslında bir kaç yıldır süren polemiklerin neticesidir. Artık Müslümanlar, medya da hiç olmadıkları kadar ön planda tutulacaklardır. Fransa’da 14 Ekim 2003’te gerçekleşen *100 minutes pour convaincre* (İkna Etmek için 100 Dakika) adlı televizyon programında dönemin İçişleri Bakanı Nicolas Sarkozy ile Tarık Ramazan konuk olarak davet edilmişti. Bu programda Sarkozy’nin ifadeleri neticesinde aslında başörtüsü yasasının tartışmaya açık olmadığını gözler önüne sermişti. Ramazan’a doğrudan hitap eden Sarkozy, “Hayır, hayır, hayır! Diyaloga hayır! Başörtüsü çıkartılacak!” şeklindeki ifadeleriyle konuya karşı nasıl bir tutum sergilediğini göstermişti.

Fransa’da Paris Match, Le Figaro Magazine, Le Nouvel Observateur, L’Express, Le Point, Valeurs actuelles et Marianne dergileri, 2003 yılında “başörtüsü” ve “laiklik” konulu 26 manşet hazırlarken, Le Monde, Aujourd’hui en France, Le Figaro ve Libération adlı gazeteler konuyla ilgili 100’den fazla manşet oluşturmuştu. Ülkedeki en çok okunan 3 gazete olan Le Monde, Le Figaro ve Libération ise toplamda 1284 haber hazırlamıştı.¹⁵⁷ Öte yandan, başörtüsü konusunun Müslüman oranının düşük olduğu bölgelerde yaşayan ve günlük hayatında hemen hemen hiç bir başörtülü kadınla karşılaşmayan yerli halklar tarafından bir sorun olarak görülmesi de şaşırtıcıdır. Bir diğer ifadeyle, başörtüsü yasası, konuyla doğrudan bir ilişkisi olan öğretmenler, öğrenciler veya öğrenci velileri tarafından

---

¹⁵⁶ Europe 1 televizyon kanalı, 8 Kasım 1989.

¹⁵⁷ Tévanian Pierre, *Le Voile Médiatique Un Faux Débat : “l’Affaire du Foulard Islamique”*(*Medyatik Başörtüsü Sahte Bir Tartışma : “İslami Başörtüsü Olayı”*), s. 35.

talep edilmemiştir. Bunu Pierre Tevanian adlı yazarın, çeşitli çalışmalar ve anketler sonucunda ulaştığı veriler çerçevesinde hazırladığı anketlerde görmek mümkündür.¹⁵⁸

---

¹⁵⁸ Tévanian Pierre, *Le Voile Médiatique Un Faux Débat : "l'Affaire du Foulard Islamique"* (Medyatik Başörtüsü Sahte Bir Tartışma : "İslami Başörtüsü Olayı"), s. 17-18.

Tablo 1: Dini sembollerin okulda yasaklanmasını destekliyor musunuz?¹⁵⁹

	1.Nis.03	Eki.03	Kas.03	Aralığın başı 2003	Aralığın sonu 2003	Eyl.04
Destekleyenlerin toplamı	49%	55%	53%	57%	69%	76%
Tamamen destekleyenler	27%	25%	29%	34%	32%	-
Destekleyenler	22%	30%	24%	23%	37%	-
Karşı çıkanların toplamı	45%	40%	42%	41%	29%	20%
Karşı çıkanlar	24%	23%	18%	18%	15%	-
Tamamen karşı çıkanlar	21%	17%	24%	23%	14%	-
Görüş belirtmeyen	6%	5%	5%	2%	2%	4%
AFP'nin başörtüsü içerikli haber sayısı	29	61	98	95	132	922

Tablo 1'i analiz ettiğimizde Fransa'da başörtüsü polemiğinin başladığı 2003 yılında başörtüsünün okulda yasaklanmasını isteyenlerin oranı yüzde 49 iken, bu konunun medyaya taşınması ve polemikle ilgili basında yayınlanan haberlerin çoğalmasıyla bu oran Eylül 2004'te yüzde 76'ya çıktığını görmekteyiz. Aynı zaman diliminde yasağa karşı çıkanların oranı ise yüzde 45'ten yüzde 20'ye düştüğünü görmek mümkündür.

---

¹⁵⁹ Tévanian Pierre, *Le Voile Médiatique Un Faux Débat : "l'Affaire du Foulard Islamique"* (Medyatik Başörtüsü Sahte Bir Tartışma : "İslami Başörtüsü Olayı"), s. 32.

Tablo 2 : Başörtüsü olayının tartışıldığı televizyon programlarındaki konukların sosyal statüsü ¹⁶⁰

	Yasayı destekleyenler	Yasaya karşı çıkanlar	Katılımcıların tamamı
Dini veya etnik dernek yetkilileri	3,50%	38%	16%
Siyasi yetkili	31%	5%	20,50%
Yazarlar	20%	5%	14%
Gazeteciler	16,50%	5%	11%
Üniversiteliler	15%	21%	19%
Laik dernek yetkilileri	8%	5%	7%
Başörtülü kadınlar	0%	14%	5,50%
Başörtülü öğrenciler	0%	5%	2%
Diğer öğrenci ve veliler	1,50%	0%	1%
Okul müdürleri	1,50%	0%	1%
Diğer	3%	2%	3%
Toplam	100%	100%	100%

¹⁶⁰ Tévanian Pierre, *Le Voile Médiatique Un Faux Débat : "l'Affaire du Foulard Islamique"*(Medyatik Başörtüsü Sahte Bir Tartışma : "İslami Başörtüsü Olayı"), s. 52.

Tablo 2'nin verilerini incelediğimizde ise başörtüsü polemiğinin tartışıldığı televizyon programlarında konunun ana karakteri ve muhatabı konumunda bulunan başörtülü kız öğrencilerin katılım oranı sadece yüzde 2'dir. Televizyon programlarında en büyük katılım oranına sahip olan grup ise yüzde 20,50 oranla siyasî yetkililer oluyor. Görüldüğü üzere, davet edilen konuklarının oranında bile eşitsizlik söz konusudur. donuyla doğrudan ilgili olan öğrencilerin ve öğrenci velilerinin sayı bakımından yetersizliği, doğal olarak söz hakkı elde edip kendilerini ifade etmelerine engel olmaktadır.

Tablo 3 : Başörtü yasağının tartışıldığı televizyon programlarında katılımcıların İslam ile olan ilişkileri ¹⁶¹

	Yasayı destekleyenler	Yasaya karşı çıkanlar	Katılımcıların toplamı
Muhafazakar görümlü erkekler (sakallı)	1,50%	36%	14%
Kuzey Afrikalı ve Ortadoğulu erkekler	13%	7%	10%
Diğer erkekler	49%	29%	42%
Başörtülü kadınlar	0%	19%	7%
Kuzey Afrikalı ve Ortadoğulu kadınlar	21,50%	4,50%	16%
Diğer kadınlar	15%	4,50%	11%
Toplam	100%	100%	100%

¹⁶¹ Tévanian Pierre, *Le Voile Médiatique Un Faux Débat : "l'Affaire du Foulard Islamique" (Medyatik Başörtüsü Sahte Bir Tartışma : "İslami Başörtüsü Olayı")*, s. 54.

Tablo 3'teki verilerde ise başörtüsü yasağına karşı çıkan konukların yüzde 14'ü muhafazakar görünümlü/dindar, sembolik olarak “sakallı” diye tarif edebileceğimiz erkeklerden oluşmaktadır. Diğer taraftan başörtülü kadınların söz sahibi olma oranı ise sadece yüzde 7'dir. Bu verilere baktığımızda, televizyon aracılığıyla kamuoyunda, başörtüsünün okullarda serbest olmasını savunanların sadece “muhafazakar görünümlü” veya tabiri caizse “sakallı” erkekler olduğu izleniminin yaratılmak istendiğini görebiliriz. Nitekim Müslüman kadınların daima erkeklerin baskısı altında yaşadıkları imajı yansıtılmaya çalışılırken, böylece İslam dininin de adeta erkek otoritesine dayanan bir tür toplumsal örgütlenme düzeni olduğu algısı yaratılmak istenmektedir.

C. MEDYANIN 90'LI YILLARDA OLUŞTURDUĞU İSLAM ALGISI

Yukarıda ifade etmiş olduğumuz gibi 80'li yılların sonunda Fransa'da bulunan Müslüman topluluğu, imaj açısından bir kırılma yaşamıştır. Bir zamanlar varlıkları dahi sorgulanmayan bu “göçmen işçi” grubu, birden ekranlarda birinci plana çıkarılarak, adeta Fransız kimliğine potansiyel bir tehdit unsuru olarak lanse edilmiştir. İkinci aşamaya geldiğimizde ise 90'lı yıllar önemli bir zaman dilimi teşkil eder. Elbette Creil bölgesinde yaşanan başörtüsü sorunu, Fransa toplumunun bakış açısını, ön yargılarını ve algılarını etkilemiştir. Başta medya olmak üzere, siyasetçilerin de bu problematiğe fazlaca önem vermesi, farklı etnik kimliklerin bulunduğu toplumu ikiye bölmeyi başarmıştır. Fakat diğer taraftan ise, bu döneme uluslararası pencereden baktığımızda 1989 sonbaharında Batı dünyası, en büyük düşmanını kaybetmiş oluyordu. Berlin duvarının yıkılmasıyla birlikte başlayan süreçte Sovyet Bloğu zamanla kayboldu. Sovyet Bloğunun kaybolması ile birlikte oluşacak yeni dünya düzeninde Fransız medyası ve kamuoyu, kendi yerlerini belirleme açısından kimliklerini sorgulamaya başlamışlardı. Uluslararası arenada bu çalkantılı dönemde Sovyet Bloğunun yok olması ve 1989 yılında İran Devrimi'nin lideri olan Humeyni'nin ölmesi ve İran'ın yeni yönetim anlayışında pragmatizmi esas almasıyla

birlikte, Batı medyası dikkatleri farklı odaklara yöneltti.¹⁶² Humeyni'den sonra İran'ın benimsemiş olduğu pragmatist anlayışı Fransa ile ilişkilerinde, ekonomik alanda görmek mümkündür. Peugeot, Renault, Citroën gibi Fransız şirketler, İran'a yatırım yapmaya başlamıştı. Le Monde gazetesinin 1990 başlığı her şeyi ifade ediyordu: "İran-Fransa balayı"¹⁶³ Bir zamanlar Batı'ya karşı bir tehdit unsuru olan komünizmin yerini İslam dini ve Müslümanlar alırken, Batı dünyasının eski müttefiki ve dostu olan Saddam ise Kuveyt'i işgal ettikten sonra Irak, İslam dünyasının merkezi olarak kabul edilen İran'ın yerini almış bulunuyordu.¹⁶⁴

Diğer taraftan Fransa'nın eski sömürgesi olan Cezayir'de Front İslamique du Salut (FIS) (İslami Selamet Cephesi) partisinin 1991'deki genel seçimlerde galip gelmesi ülkenin gündemine oturdu. Fransız elitleri, FIS'in yükselmesinden rahatsızlık duyuyordu. Fransız gazeteler, radyolar, televizyon kanalları, Cezayir halkının bu seçiminin nedenini sorguluyordu. Hafızalarda henüz Humeyni silinmemişken bu olay İran referans alınarak açıklanmaya çalışılıyordu. Zira Cezayir ekranlarında FIS'i destekleyenler ve İran devriminde ayaklananlar arasında semboller bakımından benzerlikler vardı: başörtülü kadınlar, uzun sakallı erkekler, statlarda kalabalık kitlelere konuşmalar gibi İran'daki devrime çok benzeyen bir durum vardı. Fransızlar, FIS partisi lideri Abbas Medenî'nin, yeni Humeyni olmasından ve tıpkı İran'ın Amerika'ya beslemiş olduğu kin ve nefret

---

¹⁶² Komünist Bloğun çökmesi ve Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra tek başına kalan süper güç, kendisine yeni bir "öteki-düşman" oluşturma çabasına girmiştir. "Medeniyetler Çatışması" fikri de bu yeni "öteki" oluşturma sürecinin en önemli unsuru olmuştur. Zaten yüzyıllardır mevcut olan karşılıklı önyargı ve Batının İslam'a karşı olumsuz tavrı sayesinde bu yeni düşman kolaylıkla kabul görmüştür. (Bkz. Ali Murat Yel, *Avrupa ve İslam*, Diyanet Aylık Dergi, Ekim 2012, s. 262, s. 13-14)

¹⁶³ Le Monde, 30 Temmuz 1990.

¹⁶⁴ Deltombe, *L'İslam Imaginaire, la construction médiatique de l'islamophobie en France (Hayali İslam, Fransa'da Medyatik İslamofobinin İnşası)*, s. 125-126.

duygularının, şimdi Cezayir halkının Fransa'ya karşı aynı tutumları takınılmasından endişe duyuyordu.¹⁶⁵

Fransa'da kamuoyuna Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan bu gelişmeleri anlatmak için televizyon programlarının sayısı artırılmıştı. Diğer taraftan “islamist” hareketler olarak lanse edilen bu gelişmeleri daha iyi anlamak için izleyiciler ise İslam dininin mahiyetini öğrenmeye çalışıyorlardı. Bu sözlerimize açıklık getirmek adına TF1 kanalının yapmış olduğu bir programı kısaca inceleyeceğiz.¹⁶⁶ Öncelikle, İslam'ı anlamak için Peygamber'in söz ve fiillerini incelemeye başlamışlardı. İlk röportaj Hz. Muhammed ile ilgili olup, kendisini irrasyonel ve savaşçı bir peygamber olarak tarif etmişlerdi. İkinci röportaj da ise cihat kavramı ele alınmıştı. Humeyni'den sonra Saddam'ın da bu kavramı kullanması, medya da bu kavrama popülerlik kazandırmıştı. Sözde bu “kutsal savaş çağrısı”nın ne anlama geldiği açıklanmaya çalışılıyordu. Aslında bu açıklamalar ve tarifler, günümüzde Batı medyasında hala geçerliliğini korumaktadır ve kaynağını bu ve benzeri programlardan almaktadır. Zira günümüzde cihat kavramı denildiğinde aklımıza gelen ilk imaj: terör saldırıları, rehin almalar, fanatizm ve radikal hareketlerdir.

Elbette bu tartışma platformlarında önemli isimler ağırlanıyordu mesela Bernard Lewis gibi. Lewis'in seçilmesi dikkat çekicidir zira kendisi ilk defa 1964 yılında Ortadoğu'daki olayları tarif etmek için “medeniyetler çatışması” kavramını kullanmıştı. Lewis, programa katılmadan iki gün önce ise “Müslüman Öfkenin Kökenleri”¹⁶⁷ adlı makaleyi yayımlamıştı. Yıllar sonra Lewis'in bu makalesi, 1993 yılında yayımlanan

---

¹⁶⁵ Deltombe, *L'İslam Imaginaire, la construction médiatique de l'islamophobie en France (Hayali İslam, Fransa'da Medyatik İslamofobinin İnşası)*, s. 128.

¹⁶⁶ TF1, *İslam : de la soumission à la révolte (İslam : İtaatçilikten Ayaklanmaya, « Ex-libris », 13 Eylül 1990.*

¹⁶⁷ Bernard Lewis, “*The roots of Muslim rage. Why so many Muslims deeply resent the West, and why their bitterness will not easily be mollified*”, The Atlantic Monthly, 1990.

Samuel Huntington'un "*Medeniyetler Çatışması*" kitabına kaynaklık etmiştir. Huntington'un bu kitabında tıpkı TF1'de, çeşitli televizyon programlarında gerçekleşen programlarda ve Lewis'in makalesinde olduğu gibi, İslam topluluğu irrasyonel, savaşçı, radikal ve totaliter olarak tarif edilmektedir. Tüm bu sürecin sonunda ise 16 Ocak 1991 yılında Bağdat'a Batılı güçler tarafından ilk bomba atılmıştı. TF1 kanalında ise haberin verilmiş şekli, tüm süreci resmediyordu. Sunucu Charles Villeneuve'un ifadesi ile: "Araplara karşı medeniyet savaşı" başlamıştı¹⁶⁸

Soğuk savaş döneminde iki kutuplu dünya düzeni, 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla farklı formlara girmişti. Öyle ki, bu düzende Batı'nın karşısında yeni bir "öteki" geldi. Artık "kızıl tehlikenin yerini yeşil tehlike almıştı". Uzun yıllar boyunca Fransa halkının zihniyetinde sabit olan dünya düzeni de değişime uğradı. Artık olaylar, batıdan doğuya değil de kuzeyden güneye doğru okunmaya başlandı. Bir zamanlar komünizmin ile kapitalizmin karşı karşıya geldiği dünya düzeni artık İslam-Batı karşıtlığına dönüştü. Bu dönemde Fransız basını medya organlarını kullanarak yeni bir dil oluşturdu. 80'li yıllar boyunca Fransızlar, Humeyni üzerinden İslam hakkında analizlerde bulunmuşlardı. Bu yeni süreçte, Humeyni yerini Saddam Hüseyin'e bırakıyordu. Artık Batı dünyasının mücadele ettiği yeni düşman Saddam Hüseyin'di.¹⁶⁹

Bildiğimiz gibi Fransa'daki Müslümanlar, nüfusları bakımından Fransa'da önemli bir kesimi oluşturuyor. Uluslararası alanda Batı dünyası ve İslam dünyası olmak üzere iki farklı dünya yaratmayı çalışan medya, daha sonra da Fransa'daki Müslümanların arasında ayırımı gitmeye çalıştı. Bir tarafta korunması gereken "ılımlı" Müslümanlar, diğer tarafta ise mücadele edilmesi gereken "radikal İslamcılar". Özellikle İkinci Cezayir Bağımsızlık Savaşından sonra karışıklıklar daha da belirgin hale gelmiştir. Akdeniz'in diğer kıyısında,

---

¹⁶⁸ Pierre Pean, Christophe Nick, *TF1, Un pouvoir (Güç)*, s. 436.

¹⁶⁹ Deltombe, *L'İslam Imaginaire, la construction médiatique de l'islamophobie en France (Hayali İslam, Fransa'da Medyatik İslamofobinin İnşası)*, s. 145.

Cezayir’de gerçekleşen olaylar Fransa’daki Müslüman toplumunun damgalanmasına neden oluyordu. Medya, 1992-1997 yıllarında yaşanan bu olaylarda çok önemli rol üstlenmiştir. Dünyada gerçekleşen her olaya İslami bir statü atfederek, ülke içinde kutuplaşmaya sebebiyet vermiştir.¹⁷⁰

D. FRANSA’DA 11 EYLÜL’DEN SONRA İSLAM ALGISI

Amerika’da gerçekleşen 11 Eylül saldırıları önemli bir yer teşkil etmektedir. Her terör saldırısının sonuçları insanları hayretlere düşürür, bombaların patlaması, masum insanların zalimce katledilmesi insanlara korkunç gelir. Aslında bu, medyanın işine gelen bir durumdur. Zira bu görünmez düşmanların kimliklerinin araştırılması ve açığa çıkarılması, medya mensuplarının üstlendiği bir iştir. Terörist eylemlerinin sonucunda ülke güvenliği sarsılan toplumlarda ise olayları fırsat haline dönüştürmek, “medyatik politikacılar” için çok kolaydır. Devlet, beka ve cumhuriyet gibi kavramlar, tüm problemlerin merkezine konularak, korunması gereken bir değer haline gelir.¹⁷¹ 11 Eylül’den sonra resmi açıklamalara dikkatle baktığımızda ise Müslüman toplumlar ayırt edilmeksizin, tüm bu surecin merkezine konularak adeta bu eylemlerden sorumlu tutulmuştur. Öyle ki, İslam’ın gerçekten “ne” olduğunu bilmeyen elit kesim, saldırıların ertesinde Müslümanları suçlamıştır.

Tanımlanamamış bu “hayali” düşman, Cumhuriyet değerlerine bir tehdit olmuştur. Kimden korkulmalı? Selefi İmamlar mı? Başörtülü kadınlardan mı? Müslüman Kardeşler mi? İslam’ın kendisi mi? İslam ve sembolleri – başörtüsü gibi – artık ekranlarda görülmek istenmeyen konumuna dönüştürülmüştür. Televizyoncular ve gazeteciler de

---

¹⁷⁰ Deltombe, *L’İslam Imaginaire, la construction médiatique de l’islamophobie en France (Hayali İslam, Fransa’da Medyatik İslamofobinin İnşası)*, s. 145-147.

¹⁷¹ Deltombe, *L’İslam Imaginaire, la construction médiatique de l’islamophobie en France (Hayali İslam, Fransa’da Medyatik İslamofobinin İnşası)*, s. 270-271.

aynı çatı altında birleşerek “*Faut-il avoir peur de l’Islam*” (İslam’dan korkulmalı mı?) sorusunu gündeme getirmişlerdi. Düşmanın gerçekte kim olduğunu bilmeyenler, birden farklı kesimleri hedef almışlardı.

Medya, tüm bu olaylara geniş çapta yer ayırmıştır. M6 kanalında 30 Eylül 2001 yılında gerçekleşen “Zone Interdite” (Yasak Bölge) programında, Bernard de la Villardere programın açılış konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştı: “İyi aksamlar. Üç haftadır, Batı dünyası İslam fanatizmi korkusu altında yaşamaktadır. New-York saldırıları, kin ile beslenmiş ve yanlış bir Tanrı’ya inanan bir grup insan, sivil insanlara kıyameti yaşatmıştır. Bu tehdit İslam’dan kaynaklanmaktadır, belli bir İslam’dan. Bu olaylar tüm dünyada olduğu gibi Fransa’da da büyük yankılar yaratmıştır. Peki bu tehdidin boyutu nedir? Kendini barış dini olarak tanımlayan İslam nasıl olurda bu amacından sapmıştır? Fransa’da bulunan Müslüman topluluğu nasıl tepki göstermişlerdir? Kur’an’ın buyruklarının uygulamaya alındığı Afganistan ülkesinde nasıl bir hayat yaşanmaktadır? Tüm bu sorulara bu aksam yanıt arayacağız”¹⁷². Konuşmacı, programın başında İslam’ı barış dini olarak göstermesine rağmen, daha sonra program sonunda bunun tersini ispatlamaya çalışacaktır. Aslında İslam dinini terörizm sorularının ortasına koyarak konuşmacılara açık kapı bırakmıştır. Konuklar arasında bir tarafta Alexandre Del Valle, kendini Bernard Lewis’in takipçisi olarak tarif ederken diğer tarafta ise Olivier Roy bulunmaktadır. Del Valle’ye göre İslamcı hareketler, klasik İslam’ın bir tezahürüdür. İslam’ın ilk döneminin yeniden yaşatılma arzusu olduğunu söylemiştir. Yine aynı konuşmacı, İslam dininin yeniden reform edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Roy ise İslam’ı tüm bu tartışmaların dışında bırakarak, radikal hareketlerin İslam’ı temsil etmediklerini söylemektedir. Bu ikinci argüman seyirciler tarafından dikkate alınmayarak, tartışmanın galibi Del Valle gibi gözükecektir. Elbette burada diğer

---

¹⁷² M6, *Zone Interdite (Yasak Bölge)*, 30 Eylül 2001.

konuşmacıların tutumu da dikkat çekmektedir. Marsilya müftüsü olarak bilinen Soheib Bencheikh ve diğer bir islamolog olan Rachid Kaci gibi dönemin önde gelen simaları da, Del Valle'yi destekleyecek sözler sarf ederek, politik İslam'ın terörist harekete dönüşmesinin, İslam'ın kendi içinde bir tümör olduğunu söylemiştir. Müftü konuşmasının devamında İslam dini içerisinde bir aydınlanma döneminin yaşanması gerektiğini vurgulamıştır.

Bir yıl sonra aynı platformda İranlı sosyolog Farhad Khosrokhavar ise, Roy'u destekleyecek mahiyette bir açıklama yapmıştır. France 2 kanalında 2 Aralık 2002'de yayınlanan programda, Khosrokhavar şöyle demiştir: “İlk başta başörtüsü taktığını hoşgörüle karşılarlar, ardından başörtüsü taktı diye radikal olduğunu iddia ederler. Ve sonra radikal olduğunu söyleyerek, silah taşıyabileceklerini iddia ederler. Şahsen ben bu yargılamaların çok yanlış olduğunu düşünüyorum. Fransa da öğrenilmesi gereken bir şey vardır, oda komüniteryanizm dediğimiz toplumculuğu ile radikal olan fundamentalizmi yani terörizmi ayırt edebilmemizdir” diye konuşmuştur.¹⁷³

Fakat gün geçtikçe sorular daha da artmaya başladı, “İslam'dan korkulmalı mı?” sorusu, gazeteciler ve yorumcuların sık sık kullanmaya başladığı soru başlığı olmuştu. Bu İslam korkusu problem yaratıyordu. *Point* dergisinin kurucusu, editörü ve aynı zamanda Göç Araştırmalar Vakfının üyesi Claude Imbert, 24 Ekim 2003'te LCI kanalında gerçekleşen programda şöyle söylüyordu: “İtiraf etmeliyim ki ben biraz İslamofobik düşüncelere sahibim. Bunu söylemek beni rahatsız etmiyor. Buna hakkım var. Irkçılığa karşı mücadele etmemiz gerekir, fakat diğer taraftan huzur veren İslam'a ihtiyacımız vardır. Ve biliyorum ki bu ülkede bunu söyleyen tek kişi ben değilim. İslam'ın bir din

---

¹⁷³ France 2, Mot Croisé (Çapraz Bulmaca), 2 Aralık 2002.

olarak ilkel ve bir tür geri zekalılığa teşvik ettiğini düşünüyorum. Hoşgörü altında bunu gizlemenin hiç bir anlamı yoktur.”¹⁷⁴

Konuşmacıların ifadelerine dikkatle baktığımızda, her zamanki gibi kullanılan terminoloji belirsizliğe yol açıyordu. Hedeflenen kitle muğlaktı, Arap, Müslüman, İslam, İslamist gibi kavramlarla kimlerin hedef alındığı belirsizdi. Kavramların belirsizliği daha da ileriye gidilmesine olanak sağlıyor, İslam dinine karşı yapılan eleştiriler İslamofobik hareketlere dönüşebilmekteydi. Sosyolog Vincent Geisser’e göre, pek çok Müslüman radikal İslamcı olarak nitelendirilirken, aslında hangi kritere göre böyle itham edildiklerini bilinmediğini soluyordu.¹⁷⁵ Del Valle’nin bu konuya yaklaşımı ise ilginçtir. Kendi tabiriyle “Reformist Müslüman” arkadaşlarının olduğunu belirterek kendini her türlü İslamofobiden soyutlamak isteyen Del Valle, diğer taraftan çift söylem kullanarak İslam dininin ortaya çıkışından itibaren aslında radikal bir hareket olduğunu ve ilk radikal kişinin Muhammed olduğunu söylemiştir.

Del Valle’ye göre bunu göremeyenler, gerçek İslam’dan ziyade onun yumuşatılmış formunu kabul ederek aslında kendilerini kandırdıklarını” söylemiştir.¹⁷⁶

E. CHARLİE HEBDO OLAYLARIYLA ARTAN İSLAMOFOBİ

Charlie Hebdo, Fransa’da sol-anarşist eğilimli ve haftalık yayımlanan bir mizah dergisidir. İlk sayısını 1969’da yayımlayan dergi, 1982’de kapanmıştır. Ardından 1992 yılında Philippe Val (1992-2009) tarafından yeniden yayım hayatına dönen dergi, 2009 yılından itibaren Stephane Charbonnier editörlüğünde yeniden yayım yapmaya

---

¹⁷⁴ LCI, 24 Ekim 2003. Bkz : http://www.liberation.fr/societe/2003/11/05/claude-imberty-reste-bien-integre_450602.

¹⁷⁵ Vincent Geisser, *La Nouvelle Islamophobie (Yeni İslamofobi)*, Poche, Paris 2003, s. 96.

¹⁷⁶ Del Valle, Alexandre, *La désinformation en matière d'islam : de l'islamiquement correct aux stratégies de conquêtes islamistes*, (İslam ile İlgili Yanlış Bilgilendirme : İslami Dürüstlükten İslamcı Fetihler İçin Stratejilere Doğru), Panoramiques Dergisi, 5 Nisan 2002.

başlamıştır.¹⁷⁷ Charlie Hebdo, bir mizah dergisi olmasına karşın, mizah anlayışı çoğu kesimi rahatsız etmektedir. Hiçbir konuda provokasyondan kaçınmama politikası izleyen dergi, karikatürler yoluyla her türlü inanç ve dogmaya ağır eleştirilerde bulunmuş ve haklarında çok sayıda dava açılmıştır. Davacıların başında ise Katolik Kilisesi bulunur.¹⁷⁸

Mesela dergi, 2016 yılında İtalya'da gerçekleşen ve 300 kişinin hayatını kaybetmesine neden olan depremi "İtalyan usulü deprem" başlığıyla karikatürize etmiş ve depremde ölen ve yaralananları makarna çeşitlerine benzetmiştir. Derginin bu sayısındaki karikatürde, kanlar içinde gözüken birisini "domates soslu penne makarna", diğerini "penne graten" ve enkaz altında kalmış insan bedenlerini ise "lazanya" başlığıyla sunmuştu. Bu tasvirlerle birçok kesimin tepki göstermesine rağmen dergi daha sonra "İtalyanlar" başlıklı bir karikatür daha yayınlarken "Evlerinizi inşa eden Charlie Hebdo değil, mafyaydı" yazmıştır.¹⁷⁹

2015 yılına döndüğümüzde ise Charlie Hebdo'nun provokatif tavırları, çok şiddetli bir tepkiyle karşılaşmıştır. Başta Fransız kamuoyu olmak üzere, uluslararası kamuoyu Fransa'da gerçekleşen biri 7 Ocak tarihinde Charlie Hebdo'ya karşı yapılan saldırı diğeri ise 13 Kasım'da Bataclan konserini hedef alan Paris ve Saint Denis saldırıları tarafından sarsılmıştır. Bu terör saldırıların Avrupa'nın en çok Müslüman nüfusuna sahip olan ülkede gerçekleşmesi, var olan İslamofobik eylem ve düşünceleri daha da arttırdı.

Çalışmamızın diğer bölümlerinde ifade ettiğimiz gibi radikal örgütler tarafından gerçekleştirilen saldırıların Fransa topraklarından uzak bölgelerde gerçekleşmesi, Fransız

---

¹⁷⁷ Wikipédia, Charlie Hebdo maddesi. Bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Charlie_Hebdo#cite_note-Euro-1.

¹⁷⁸ Euronews, Fransız Basının en Yaramazı Charlie Hebdo, 21 Eylül 2012. Bkz : <http://tr.euronews.com/2012/09/21/fransiz-basininin-en-yaramazi-charlie-hebdo>.

¹⁷⁹ BBC Türkçe, Depremde ölenleri makarnaya benzeten Charlie Hebdo'ya öfke, 3 Eylül 2016. Bkz : <http://web.archive.org/web/20160904122726/http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37266787>

halkını doğrudan etkilememiştir. Fakat 2015 yılında gerçekleşen bu saldırılar, ülke halkının psikolojisini derinden etkilediğini söylemek mümkündür. Charlie Hebdo saldırılarının ardından yapılan resmi açıklamalarda Fransa’da bulunan Müslüman topluluğun, azınlıkta bulunan teröristlerden ayırt edilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande’nin 9 Ocak 2015 yılında yapmış olduğu açıklamalarda, bu terör eylemlerinin İslam diniyle hiç bir şekilde bağdaştırılmayacağını söylemiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Laurent Fabius ise Hollande’nin 3 gün sonra yaptığı açıklamada, bu katillerin İslam’la hiç bir alakasının olmadığını söylemiştir.¹⁸⁰ Anlaşıldığı gibi Charlie Hebdo saldırıları sonrasında, toplumun geniş bir kısmı soğuk kanlı bir şekilde olaylara yaklaşmıştır.

Müslümanların çoğu, söz konusu saldırıyı derginin çizdiği karikatürlerin provoke etmesiyle gerekçelendirmişti. Zira Ek’te sunduğumuz bazı karikatürlerde, Charlie Hebdo’nun İslam dini ve Hz. Muhammed’i ağır bir şekilde hedef aldığını görebiliriz.

Ancak Cezayir kökenli filozof Razika Adnani, derginin provoke edici bir dil kullanmasının şiddeti meşrulaştıramayacağını vurgulamıştır. Adnani, “şiddeti provokasyonla gerekçelendirmenin, aslında şiddeti uygulayan kişiye ‘suçlu’ değil tam tersine ‘mağdur’ demeye gelebileceğini” savunmuştur.¹⁸¹

Kasım ayında gerçekleştirilen Bataclan ve Saint Denis saldırılarında ise olayların farklı yönde gerçekleştiğini görmekteyiz. SETA’nın 2016 yılında yayımlanmış olduğu raporda (*European Islamophobia Report 2015*), camii ve Müslümanlara ait derneklerin

---

¹⁸⁰ Le Monde Politique (Siyasi Dünya), 11 Şubat 2015. Bkz : http://www.lemonde.fr/politique/article/2015/02/11/attentats-djihadistes-rien-a-voir-avec-les-musulmans_4574527_823448.html

¹⁸¹ Le Plus, *Charlie Hebdo provoque c’est vrai mais les caricatures ne justifient pas la violence (Evet, Charlie Hebdo tahrik ediyor fakat karikatürler şiddeti meşrulaştıramaz)*, 19 Ocak 2015. Bkz : <http://leplus.nouvelobs.com/contribution/1306691-charlie-hebdo-provoque-c-est-vrai-mais-les-caricatures-ne-justifient-pas-la-violence.html>.

saldırlara maruz kaldığını, güvenlik gerekçesiyle imamların baskınlara uğradığını ve doğal olarak medyada Müslümanların kamu güvenliğine bir tehdit oluşturduğu imajının yaratıldığı kaydedildi. Diğer taraftan, siyasî açıdan baktığımızda aşırı sağ partilerin İslamofobik söylemler kullanarak çok daha popülerlik kazanmaya çalıştığını görmekteyiz. Buna örnek olarak Marine Le Pen'in Front Nationale (FN) partisini verebiliriz. Ek'te sunmuş olduğumuz görsellerde, FN partisinin "Fransa'nın İslamlaşmasına hayır!" sloganıyla seçimlerde kampanya yürüttüğünü görmekteyiz. Ayrıca kitap satışlarında İslamofobik konuları içeren eserlerin "best-seller" (çok satanlar) listelerinde yer aldığını görmekteyiz. Televizyon programlarında radikal örgütlerin daima İslam diniyle aynı cümlelerde kullanılması ve laikliğin İslam'ın karşısında bir kalkan olduğunu söyleyenlerin sayıları oldukça artmıştır.¹⁸²

Yetkililer, 2015 saldırılarının ardından Fransız kimliğinin korunması ve vatandaşlarının güvenliğinin teminat altına alınması için, dini aşırıcılıktan kaynaklanan terörizmden ziyade, genel olarak İslam dinî ve Müslümanlarla mücadele etmeye başlamıştır. Müslüman olarak nitelendirilen saldırganlar ile saldırılarda ölen Müslümanlar çoğu zaman aynı kefeye koyulmuştur. Örneğin Kouachi kardeşler tarafından Ocak 2015'te gerçekleştirilen Charlie Hebdo saldırılarında Ahmed adında bir Müslüman polis memurunun öldürülmesi veya Nice şehrinde 4'ü Müslüman 33 kişinin yaşamını yitirdiği terör saldırısında bunu görebiliriz. Hedefte olan batılı toplumlar kadar Müslümanların da saldırılara maruz kalmaları ve yukarıda gördüğümüz gibi Müslümanların saldırılarda hayatlarını kaybetmelerine rağmen, bu husus medya kuruluşlarınca gerçekleştirilmiş olan mülakat ve röportajlarda yeteri kadar yer almamıştır.

---

¹⁸² Enes Bayraklı, Farid Hafez, *European Islamophobia Report 2015 (2015 Avrupa İslamofobi Raporu)*, SETA Yayınları, Ankara 2016, s. 159.

Son gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda, Fransız medyasının İslam algısı, 11 Eylül 2001 saldırıları öncesinde şekillendiğini söyleyebiliriz. Nitekim günümüzde Batı'da İslam hakkında kullanılan literatür aslında kaynağını geçmişten almaktadır. Örnek vermek gerekirse, 15 Ekim 2001 yılında France 2 kanalında “Complément d'enquête” (Tamamlayıcı Soruşturma) programında, konunun merkezinde yine “İslam” ve “terör” vardı. Konuşmacılar, “İslam'dan doğan” radikal akımları ve terörün doğuş sebeplerini tartışırken, İslam'ın özellikle Fransa'da banliyölerde yaşayan Müslüman gençler üzerindeki etkisini tartışıyordu. Tartışma; İslam, başörtüsü, terörizm, cihat gibi kavramlar etrafında şekillenirken, programın başındaki sunucu İslam ve radikal örgütlerin farklı nosyonlar olduğunu ifade etse de, programın devamında tüm konuşmacılar hemfikir bir şekilde, radikal terör örgütlerinin düşünsel yapısı İslam dininden etkilendiğini kabul ederek sonlanacaktır.¹⁸³ Günümüzde ise bu tür programların ve konuşmalarda kullanılan kavramların devam ettiğini görmek mümkündür.

Gazeteci Eric Zemmour örneği en bariz olanıdır. Nefret dili kullandığı için bazı kesimler tarafından kınansa da Zemmour açıkça İslamofobik söylem kullanır ve televizyon programlarına sıklıkla davet edilmektedir. Örneğin, 2016 yılında France 5 kanalında gerçekleşen ve Kur'an-ı Kerim'in konu olduğu bir televizyon programına davet edilen Zemmour, Müslümanların kutsal kabul ettikleri kitaba “tehlikeli bir kitap” dedikten sonra İslam dininin geldiği ilk günden itibaren kendini savaşın içine soktuğunu söylemiştir. Kur'an-ı Kerim'in yorumlanamayacağını dahi söyleyen Zemmour, buna karşılık olarak Hıristiyanlığın imanının yanına mantığı getirdiği için modern dönemde yaşanabileceğini söylemiştir. Programın göze çarpan bir başka yanı ise Müslümanların inanmış olduğu dini ve kutsalı savunacak karşıt görüşlü birisinin olmayışıdır.¹⁸⁴

---

¹⁸³ France 2, L'İslam en France (Fransa'da İslam), 13 Ekim 2001.

¹⁸⁴ Bkz : <http://television.telarama.fr/television/france-5-offre-un-boulevard-aux-delires-d-eric-zemmour,147107.php>

Fransa’da son yıllarda gerçekleşen terör saldırılarını daima Müslüman toplumuyla beraber anmak, onları adeta bir terör unsuru olarak göstermek, yıllardan beri süregelen Müslümanları vatandaş olarak kabul etmeme, asimile olmadıkları için onları reddetme ve dışlama düşüncesini açıkça ifade etme olanağını sağlamış ve geçmişte var olan bu düşünceyi meşru bir temele oturtmuştur.¹⁸⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü Batı Avrupa bölgesi araştırmacısı Izza Leghtas ise Şubat 2016’da yaptığı yazılı açıklamada, "Büyüyen İslamofobi bağlamında Fransız hükümeti, Müslümanlarla temas kurmalı ve onlara, dinlerinden ve etnik yapılarından dolayı zan altında olmadıklarına dair güvence vermelidir" demişti.¹⁸⁶

---

¹⁸⁵ Enes Bayraklı, Farid Hafez, *European Islamophobia Report 2016*, Seta, 2017.

¹⁸⁶ <http://aa.com.tr/tr/dunya/fransaya-muslumanlari-taciz-etmeyi-durdur-cagrisi/515085>, 21 Mayıs 2015, 16.40.

SONUÇ

Bu çalışmamızda yıllardan beri artmakta olan İslamofobinin yaygınlaşmasındaki medyanın önemini Fransa örneğiyle ortaya koymaya çalıştık. Diğer Batı ülkelerinde olduğu gibi Fransız Müslümanlar, vatandaşı oldukları ülkelerde üçüncü ve dördüncü nesile ulaşmalarına rağmen Fransız toplumuna ait olmayan bir kesim olarak tasvir edilmektedir.

Fransız basınında, başta Charlie Hebdo olmak üzere son dönemde gerçekleşen terör saldırılarından bahsedildiğinde her defasında Müslümanlara değiniliyor. Saldırıların hedefinde olan batılı toplumlar kadar Müslümanların da saldırılara maruz kalmış olmasına rağmen, bu husus medyada yeteri kadar yansıtılmamış ve toplum nezdinde bölünmelere yol açmıştır.

Başkalarına zarar vermeden düşünce özgürlüğünün sağlanabilmesi ve insan haklarının korunabilmesi için tarih boyunca yoğun mücadele veren Fransa’da günümüzde ırkçı görüşleriyle dikkatleri üzerine çeken aşırı sağ partilerin yükselişte olduğu da görülüyor. Fransa’da laiklik adeta İslam dinine karşı bir kalkan olarak telakki edilirken, medya da İslamofobik söylemleri tetikleyerek, kendi dışındaki din ve kültürler söz hakkı dahi vermeyerek onları ötekileştirme yoluna girmiştir.

Kanaatimizce laiklik, her demokratik ülke için bir zorunluluktur ve herkes tarafından korunmalıdır. Diğer taraftan, birlikte yaşamanın ve güvenliğin sağlanması devlet tarafından temin edilmelidir. Fransız Devrimi’nin temelini oluşturan 26 Ağustos 1789’da demokrasi ve özgürlük sebep gösterilerek yayımlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nde (*La Déclaration des droits de l’Homme et du citoyen*) açıkça ifade edildiği gibi “hiç kimse, dışavurumu yasalarla oluşturulan düzene zarar vermediği sürece inançları nedeniyle sorumlu tutulamaz”.

Ayrımcılığa uğramaksızın barış içinde yaşayan bir toplum ve siyaset dünyası oluşturmak mümkündür. Bunun için yapılması gereken, çeşitli gruplara eşit muamele ile yetinmek değil, ötekileri de maddi anlamda eşitleyecek mekanizmalar yaratmaktır. Ayrımcılıkla mücadelede atılacak adımlardan biri de toplum yapısının değişken olabileceğini insanlara öğretmektir.

Birlikte yaşamanın ilk yolu, dini değerlerin evrensel değerlerle bir bütünleyicilik ilişkisinin var olduğunu kabul etmekten başlar. Ancak bu ölçüye uyan her adet, gelenek ve kültür formu insanlığın ortak mirası olarak kabul edilebilir. Tıpkı Batı toplumlarında olduğu gibi, İslam dünyasında da büyük kırılmalar yaşanmıştır. Nasıl ki Batılılar Müslümanlar hakkında “öteki” kavramlarını gözden geçirmeleri gerekiyorsa, Müslümanların da zihinsel olarak güçlü bir ben bilinciyle Batı algısını gözden geçirmeli ve onu aşmalıdır. Ortak yaşama kültürünü inşa etmenin yegane temeli budur.

Medya, İslamofobik söylemleri tetikleyerek, kendi dışındaki din ve kültürlerle söz hakkı dahi vermeyerek onları ötekileştirme yoluna girmemeli. Medya kalıp yargılar üretmemeli, hoşgörü, kucaklayıcı ve evrensel bir dile sahip olmalıdır.

EKLER

Ek-1: Fransa'daki Paris Camisi'nin temel atma töreni, 1 Mart 1922.

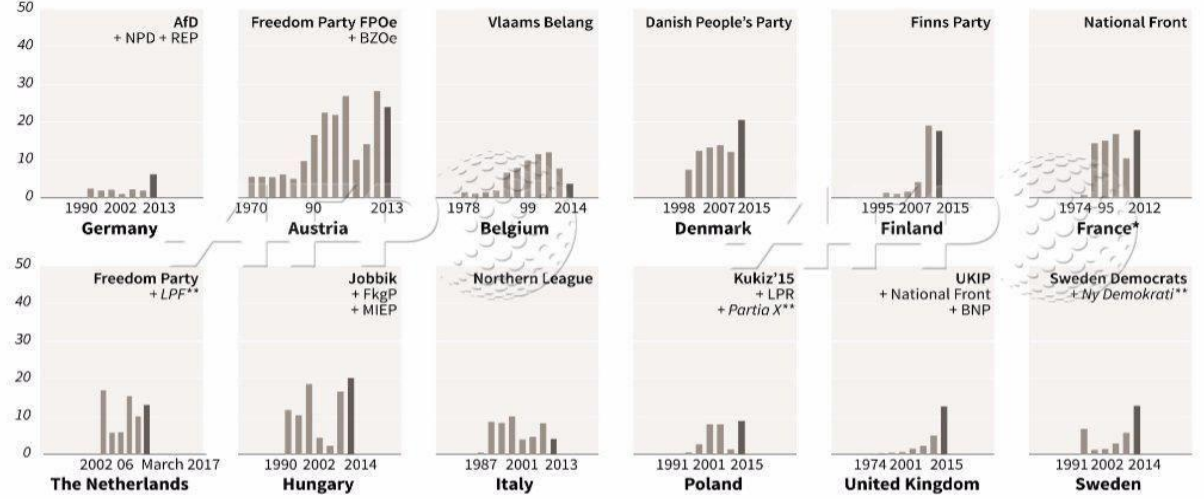

Ek-2: Avrupa'da aşırı milliyetçi ve aşırı sağcı partilerin yükselişini analizlerle gösteren tablo kaynak: AFP.

The rise of nationalist and far-right movements in Europe

Voting in legislative elections

% of votes

Sources: ParIGov, bureaux AFP

*1st round of presidential election

** No longer active

© AFP

Ek-3: Aşırı sağ partisi Front National'ın seçim çalışmalarında İslam ve Müslümanlar aleyhine kullandığı afiş. Türkçesi: İslamizme Hayır.

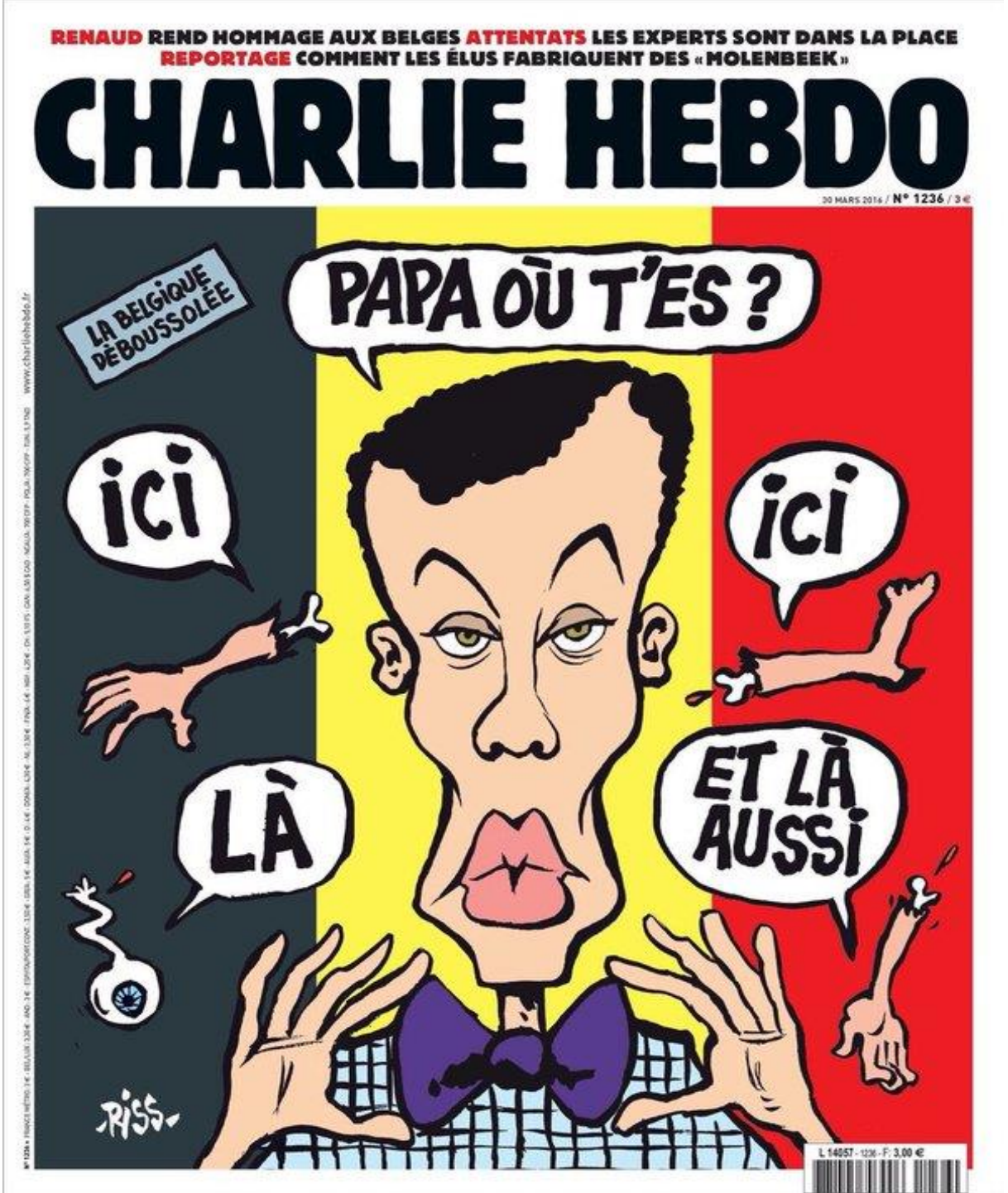
Ek-4: Le Figaro gazetesinin kullanmış olduğu manşet. Türkçesi: 30 yıl sonra hala Fransız kalır mıyız?

Ek-5: Charlie Hebdo saldırılarından sonra dergi tarafından yayınlanan ilk karikatür “Her şey affedildi” başlığı taşıyordu. Hz Muhammed’in elinde “Ben Charlie’yim” pankartı çizilmiştir.

Ek-6: 22 Mart 2016 yılında Brüksel’de gerçekleşen saldırılarının ardından Charlie Hebdo’nun tepki çeken karikatürü. Resimde Belçikalıların ünlü sanatçısı Stromae, Baba nerdesin? sorusunu soruyor.

Ek-7: 2016 yılında İtalya'da gerçekleşen ve 300 kişinin hayatını kaybetmesine neden olan depremi "İtalyan usulü deprem" başlığıyla karikatürize etmiş ve depremde ölen ve yaralananları makarna çeşitlerine benzetmiştir.

Ek-8: Ek-7’de sunmuş olduğumuz karikatür, birçok kesim tarafından tepki çekmesine rağmen dergi daha sonra "İtalyanlar" başlıklı bir karikatür daha yayınlıyarak "Evlerinizi inşa eden Charlie Hebdo değil, mafyaydı" yazmıştır.

KAYNAKÇA

Aktaş, Murat, *Avrupa'da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi*, Avrupa Çalışmaları Dergisi Cilt:13, No:1, Ankara, 2014.

Akıncı Çötök-Taşdelen, Nesrin-H. Musa, *Avrupa Ekseninde Yabancı Korkusu ve İslamofobi Algısının Değerlendirilmesi*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/6 Spring, Ankara, 2013.

Barthold, Wilhelm, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Çeviri ve Notlandırma: Fuad Köprülü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 1984.

Bayraklı-Hafez, Enes-Farid , *European Islamophobia Report 2015*, SETA Yayınları, Ankara, 2016.

Bayraklı-Hafez, Enes-Farid , *European Islamophobia Report 2016*, SETA Yayınları, Ankara, 2017.

Boniface, Pascal , *Les Intellectuels Faussaires: Le Triomphe Médiatique des Experts en Mensonge*, Pocket, Paris, 2011.

Bourdieu, Pierre , *Sur la Télévision*, Liber-Raisons d'Agir, Paris 1996.

BBC, Bronowski, Jacob , *The Ascent of Man*, 1973.

Bulut, Yücel , *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yayınları, İstanbul, 2014.

Cesari-Esposito, Jocelyne-John, *İslam'dan Korkmalı Mı ?* Çeviri : Ahmet Aydoğan, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1999.

Cipolla, C.M., *European Culture and Overseas Expansion*, Harmondsworth, 1970.

Davies, Norman, *Avrupa Tarihi*, Çeviri : Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011.

Davutoğlu, Ahmet, *Küresel Bunalım*, Küre Yayınları, İstanbul, 2014.

Del Valle, Alexandre, *La désinformation en matière d'islam : de l'islamiquement correct aux stratégies de conquêtes islamistes*, Panoramiques Dergisi, 5 Nisan 2002.

Delafosse, Maurice, *Haut-Sénégal-Niger*, Larose edisyon, Paris, 1912.

Deltombe, Thomas, *L'İslam İmaginaire, la construction médiatique de l'islamophobie en France, 1975-2005*, La Découverte, Paris, 2005.

Dictionnaire de Français Larousse, *İslamofobi maddesi*, 2015.

Erdenir, Burak, *Avrupa Kimliği, Pan Milliyetçilikten Post Milliyetçiliğe*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2005.

Esposito-Kalın, John L.-İbrahim, *21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu İslamofobi*, Çev. İsmail Eriş, İnsan Yayınları, İstanbul, 2015.

Fallaci, Oriana, *La Force de la Raison*, Rocher, Paris, 2004.

Fukuyama, Francis, *Hedefler: Modern Dünya*, Çeviri: Akgün, Aktay, Aydın, Özensel; Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu mu?*, Vadi Yayınları, Ankara, 2002.

Gastaut, Yvan, *L'immigration et l'Opinion en France sous la Ve République*, Seuil, Paris, 2000.

Geisser, Vincent, *La Nouvelle İslamophobie*, Poche, Paris, 2003.

Gibbon, Edward, Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi C IV, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Göle, Nilüfer, *Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar*, Çeviri : Erkal Ünal, Metis Yayınları, İstanbul, 2012.

Hegel, G. F. W., “Lordship and Bondage”, *The Phenomenology of Mind*, New-York, 1967.

Edmunte Heller, *Arabeskler ve Tılsımlar: Batı Kültüründe Doğu'nun Tarihi ve Öyküleri*, Çeviri: Deniz Kırımsoy Kucur, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

Heidegger, Martin, *An Introduction to Metaphysics*, Yale University Press, London.

Hirst, John, *Kısa Avrupa Tarihi*, Çeviri : Mihriban Doğan, Say Yayınları, İstanbul, 2013.

Hobson, John M., *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökleri*, Çeviri: Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

Huntington, Samuel P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster UK Ltd, London, 1996.

Husserl, Edmund, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology*, North Western University Press, 1970.

İzzetbegoviç, Ali, *Doğu ve Batı Arasında İslam*, Nehir Yayınları, İstanbul, 2008.

Jaspers, Karl, ‘*Vom europaschen Geist*’, aktaran Rodolphe Gasche, *Europe, or the Infinite Task: A Study of a Philosophical Concept*, Stanford University Press, Stanford, 2009.

Juergensmeyer, Mark, *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*, University of California Press, 2000.

Kalın, İbrahim, *Ben, Öteki ve Ötesi, İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2016.

Kalın, İbrahim, *İslam ve Batı*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2013.

Kula, Onur Bilge, Batı Felsefesinde Oryantalizm ve Türk İmgesi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

Le Grand Robert de la Langue Française Sözlüğü, *İslamofobi maddesi*, 2015.

Le Pautremat, Pascal, *La Politique musulmane de la France au XXe siècle. De l'Hexagone aux terres d'İslam. Espoirs, réussites, échecs*, Maisonneuve et Larose, Paris, 2003.

Lean, Nathan, *İslamofobi Endüstrisi*, Çeviri : İbrahim Yılmaz, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2015.

Lewis, Bernard, *The Muslim Discovery of Europe*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1982.

Lewis, Bernard, “*The roots of Muslim rage. Why so many Muslims deeply resent the West, and why their bitterness will not easily be mollified*”, The Atlantic Monthly, Boston, 1990.

Metin, İsmail, *Fransız Oryantalistlerin Siyer Literatüründe Hz. Muhammed İmajı*, Doktora Tezi, Ankara, 2015.

Olgun, Hakan, *Luther ve Reformu*, Fecr Yayınları, İstanbul, 2001.

Pena-Ruiz, Henri, *Qu'est-ce que la laïcité?*, Folio actuel, Paris, 2003.

Quellien, Alain, *La Politique musulmane dans l'Afrique occidentale française*, Larose, Paris, 1913.

Ramberg, Ingrid, *L'islamophobie et ses conséquences pour les jeunes*, Council of Europe, 2015.

Roberts, J.M., *Avrupa Tarihi*, Çeviri: Fethi Aytuna, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2015.

Paul Robert, *Le Petit Robert*, Paris, 1982.

Roy, Olivier, *La Laïcité Face à l'İslam*, Pluriel, Paris, 2015.

Saïd, Edward W., *L'Orientalisme*, Seuil, Paris, 2005.

Saïd, Edward W., *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, Çeviri: Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1989.

Salem, Nabil, *L'islam en France à travers la presse française de 1983 à 1993*, Université de Lille, 1994.

Savage, Timothy M., *Europe and İslam: Crescent Waxing, Cultures Clashing*, Washington Quarterly 27, 2004.

Sédillot, René, *Dünya Ticaret Tarihi: Tarih Boyunca Tacirlerin ve Ticaretin Öyküsü, Değiş tokuştan Süpermarkete*, Çeviri : Esat Mermi Erendor, Cep Kitapları AŞ, İstanbul, 1983.

Sinanoğlu, Mustafa, DIA: "İslam", DİA, Cilt: XXIII, 2001.

Tevanian, Pierre, *Le Voile Médiatique Un Faux Débat : "l'Affaire du Foulard İslamique"*, Raison d'Agir, Paris, 2005.

Toynbee, A.J., *Tarih Bilinci*, Bateş Yayınları, İstanbul, 1978.

Uzun, Nihat, *Avrupa'da İslamofobi: İngiltere Örneği*, 1. Baskı, Pınar Yayınları, İstanbul, 2012.

Weil, Patrick, *La France et ses étrangers. L'aventure d'une politique de l'immigration de 1938 à nos jours*, Gallimard, Paris, 1995.

Yel, Ali Murat, *Avrupa ve İslam*, Diyanet Aylık Dergi, 2012.

Yılmaz, Fatma, *Avrupa'da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı*, USAK Yayınları, Ankara, 2008.

Yılmaz, Yasin, “*Filibeli Ahmet Hilmi’nin Tarih-i İslam Adlı Eseri Özelinde Dozy ve Müsteşriklerin İddialarıyla İlgili Bazı Mülahazalar*”, Turkish Studies, Ankara, 2017.

RAPORLAR VE İNTERNET KAYNAKLARI

The Runnymede Trust, *İslamophobia: “A Challenge for Us All*, Londra, 1997.

European Commission Against Racism and Intolerance – ECRI.

The European Monitoring Center on Xenophobia and Racism – EUMC.

<http://eur-lex.europa.eu>. (30.03.17)

<http://www.pro-europa.eu/index.php/fr/espace-de-lecture/365-paul-valery-note-ou-l'europeen> (30.03.17)

<http://www.runnymedetrust.org/uploads/publications/pdfs/islamophobia.pdf> (30.03.17)

https://fr.wikipedia.org/wiki/R%C3%A9volution_fran%C3%A7aise (30.03.17)

https://tr.wikipedia.org/wiki/İnsan_ve_Yurtta%C5%9F_Hakları_Bildirisi (30.03.17)

<http://www.cncdh.fr> (30.03.17)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Charlie_Hebdo#cite_note-Euro-1 (30.03.17)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/R%C3%B6nesans> (30.03.17)

https://fr.wikipedia.org/wiki/Michael_Bray (30.03.17)

https://fr.wikipedia.org/wiki/Attentat_d%27Oklahoma_City (30.03.17)

https://fr.wikipedia.org/wiki/Anders_Behring_Breivik (30.03.17)

https://fr.wikipedia.org/wiki/Baruch_Goldstein (30.03.17)

<http://aa.com.tr/tr/dunya/fransaya-muslumanlari-taciz-etmeyi-durdur-cagrisi/515085>
(30.03.17)

http://www.lemonde.fr/politique/article/2015/02/11/attentats-djihadistes-rien-a-voir-avec-les-musulmans_4574527_823448.html (30.03.17)

<http://web.archive.org/web/20160904122726/http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37266787> (30.03.17)

<http://leplus.nouvelobs.com/contribution/1306691-charlie-hebdo-provoque-c-est-vrai-mais-les-caricatures-ne-justifient-pas-la-violence.html> (30.03.17)

<http://tr.euronews.com/2012/09/21/fransiz-basininin-en-yaramazi-charlie-hebdo>
(30.03.17)

http://www.lemonde.fr/m-actu/article/2017/02/03/le-jour-ou-la-france-s-est-divisee-sur-le-foulard_5074145_4497186.html (30.03.17)

http://www.lefigaro.fr/international/2006/11/28/01003-20061128ARTWWW90290-la_polemique_de_ratisbonne_du_discours_a_lembracement.php (30.03.17)

<http://lmsi.net/A-propos-de-l-islamophobie> (30.03.17)

<http://islamophobie.hypotheses.org> (30.03.17)

http://www.lemonde.fr/societe/article/2015/04/29/crispation-a-l-ecole-sur-les-jupes-longues_4624882_3224.html (30.03.17)

http://www.lexpress.fr/actualite/politique/enquete-sur-les-ennemis-de-la-republique_491105.html (30.03.17)

http://www.liberation.fr/societe/2003/11/05/claude-imbert-reste-bien-integre_450602
(30.03.17)

http://www.lexpress.fr/actualites/1/politique/sarkozy-veut-proposer-un-nouveau-pacte-d-assimilation-pour-s-integrer-a-la-nation_1795395.html (30.03.17)

<http://contre-attaques.org/ressources/article/de-l-usage-du> (30.03.17)

http://www.lemonde.fr/idees/article/2013/10/31/l-islam-doit-etre-critique-par-pascal-bruckner_3505764_3232.html (30.03.17)

http://www.lemonde.fr/societe/article/2015/02/26/olivier-roy-dans-notre-societe-secularisee-le-religieux-est-devenu-incongru_4584087_3224.html

(30.03.17)<http://television.telarama.fr/television/france-5-offre-un-boulevard-aux-delires-d-eric-zemmour,147107.php> (30.03.17)

ÖZET

Sayım, Gülbahar, Batı'da İslamofobi ve Medya: Fransa Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Cem Şahin, 97 sayfa.

Günümüzde İslam dininden korkma, önyargılı yaklaşma ve Müslümanlara karşı duyulan irrasyonel korku ve hoşnutsuzluğu ihtiva eden İslamofobi kavramı, bazı kesimler tarafından kabul edilmese de, özellikle Batı dünyasında 11 Eylül saldırılarından sonra, Fransa'da ise 2015 yılında gerçekleşen Charlie Hebdo ve Bataclan terör saldırılarından sonra meşru bir söylemle medyada sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. İslamofobi, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık, dışlanma, ötekileştirme ve terör gibi kavramlarla tanımlanmasında, sosyal, kültürel, tarihî, siyasî ve dinî etkilerin sebep olduğunu söylemek mümkündür. Tezimizde, Batı medeniyeti tarihini göz önünde bulundurarak en kalabalık Müslüman topluma sahip olan Avrupa ülkelerinden Fransa'da son dönemde yaygınlaşan İslamofobi olgusunun toplumu ne derecede etkilediğini incelemeye çalıştık. Çalışmamızda ayrıca medyanın bu nefret suçunda ne kadar etkili olduğunu ve kamuoyunun algısını nasıl etkilediğini ele aldık.

Anahtar kelimeler: İslam, İslamofobi, Medya, Fransa, Radikalizm.

ABSTRACT

Sayım, Gülbahar, İslamophobia and Media in the West: The Example of France, Master Degree Thesis, Thesis Advisor: Assos. Prof. Mehmet Cem Şahin, page 97.

Although İslamophobia, which means the irrational fear, bitterness, and biasness towards Muslims and İslam, is not approved by certain segments, it is frequently used as a licit tool by the Media. In other words, the Western World, after the 9/11 attack, and France after the attacks of Charlie Hebdo and Bataclan that occurred in 2015, started to utilize Media to promote İslamophobic discourses. It is licit to say that the recognition of İslamophobia as a term meaning racism, xenophobia, exclusion, and terrorism is due to social, cultural, political, and religious factors. In this study, we analysed and discussed the influence of İslamophobia on the society in France, which constitutes the most Muslim-populated country in Europe. We considered the Western civilization history, and especially focused on the role of the Media in enhancing this hate crime and shaping the public opinion.

Key words: İslam, İslamophobia, Media, France, Radicalism.

